T. C.
GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK
ETÜT BAŞKANLIĞI TÜRK ASKER
BÜYÜKLERİ VE ZAFERLERİ
SERİSİ NO : 14

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ
21-1341-0-1-3

VARNA (1444), İKİNCİ KOSOVA (1448) MEYDAN MUHAREBELERİ VE II. MURAT

GNKUR. HARP TARİHİ BŞK.
KÜTÜPHANESİ
Giriş Tarihi : 2-12-986
Kayıt No. : TARİH:1341

ANKARA
Gnkur. Basımevi
1 9 8 6

Demirbaş.: 00005871

956.1015 IZ
TUR
1986
L.2

ÖNSÖZ

II. Murat'ın 1421-1451 yıllarını kapsayan saltanat dönemi, Osmanlı Devleti için Macar, Eflâk, Sırp ve Arnavut ilişkilerinin bunalımlı olaylarını içerir.

Bu dönemin iç ve dış sorunlarının çözümlenmesinde II. Murat'ın üstün kişiliği büyük rol oynamıştır. Türk Ulusu ve ülkesinin kaderinde O'nun kurtarıcı atılımlarının, uygulamalarının, özellikle Varna ve İkinci Kosova Zaferlerinin çok önemli yeri vardır.

Dedesi Yıldırım Bayezit'in Ankara yenilgisiyle başlayan, çok kritik evreler gösteren, bölünme ve güçsüzlük döneminin sarsıntıları, Varna ve İkinci Kosova Zaferleriyle sona erdirilmiş; Osmanlı Devleti, bütünleşmiş ve güçlü bir duruma yükseltilmiştir.

Osmanlı Devleti, adı geçen iki büyük zaferin yarattığı ortamda Rumeli ve Anadolu'ya egemen devlet kimliğine kavuşmuştur. Avrupalılar, Türk Ulusunun büyüklüğünü ve yenilmezliğini daha iyi anlamışlar; dolayısıyla uzun süre "Türkleri Avrupa'dan atma" emellerini uygulama girişiminde bulunamamışlardır.

Gokur.
Harp Tarihi Bşk.
Kütüphanesi

Ayrıca, tarihte yeni bir çağın başlamasına neden olan İstanbul'un fethi ve Türk egemenliğine geçmesinin daha kısa sürede başarılması, yine bu zaferlerin yarattığı maddi, manevi büyük güç sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu kitap, Türk tarihinin övünç ve kıvanç kaynağı olan Varna ve İkinci Kosova Meydan Muharebeleri ile bunların ölümsüz başkomutanı, büyük stratejist ve devlet adamı Sultan II. Murat'ın tanıtılması maksadıyla hazırlanmıştır.

Eser, Em. Albay Hüseyin KABASAKAL tarafından hazırlanmış, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yetkili kurullarınca incelenerek yayına hazırlanmıştır.

Hamdi KÖSEOĞLU
Hv. Korgeneral
Gnkur. As. T. ve Str. E. Bşk.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

İÇİNDEKİLER III

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
VARNA VE İKİNCİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBELERİ ÖNCESİNDE SİYASAL VE ASKERİ DURUM

A. İÇ SİYASAL DURUM 5

B. DIŞ SİYASAL DURUM 8

1. Candaroğlu Olayı 8
2. Eflâk İle İlişkiler 9
3. Bizans İle İlişkiler 11
   a. Selânik'in Alınması 12
   b. Yanya'nın Alınması 12
4. Menteşe Beyliği'nin ve İzmir'in Osmanlı Ülkesine Katılması 13
5. Germiyan İli'nin Osmanlı Ülkesine Katılması 14
6. Osmanlı - Sırbistan İlişkileri 14

Sırbistan İşgali 17

Genkur.
Harp Tarihi

7. Osmanlı - Macaristan İlişkileri 18

8. Erdel Akını 21

9. Vazag Muharebesi 22

10. Osmanlılar'a Karşı Bağlaşma ve Haçlı Seferi 23

11. Morava ve İzladi Muharebeleri ... 24

12. Segedin Barış Antlaşması 27

13. II. Murat - Karamanoğlu Mücadelesi 31

14. II. Murat'ın Tahttan Çekilmesi 36

15. Segedin Barış Antlaşması'nın Bozulması 36

İKİNCİ BÖLÜM
VARNA MEYDAN MUHAREBESİ

A. TEKNİK AYRINTILAR 41

1. Varna Meydan Muharebesi'nin Nedenleri 41

2. Tarafların Sefer Hazırlıkları 41

3. Türk Ordusu'nun Yürüyüşü 43

4. Haçlı Ordusu'nun Yürüyüşü 46

5. Tarafların Hareketleri Hakkında Düşünceler 54

6. Tarafların Harekât Planları 58

7. Varna Muharebe Alanının Jeostratejik Durumu 59

8. Tarafların Muharebe Hazırlıkları, Aldıkları Muharebe Düzenleri Ve Kuvvetleri 61

a. Türk Ordusu 61

b. Haçlı Ordusu 63

9. Tarafların Muharebe Düzenleri Hakkında Düşünceler 67

B. UYGULAMA 69

1. Varna Meydan Muharebesi'nin Başlaması 69

— Birinci Evre 69

— İkinci Evre 72

— Üçüncü Evre 74

2. Tarafların Muharebe Kayıpları 78

3. Varna Meydan Muharebesi Zaferini Gerçekleştiren Etkenler 79

4. Varna Meydan Muharebesi'nden İkinci Kosova'ya Kadar Geçen Önemli Olaylar 84

a. Buçuktepe Olayı 84

b. II. Murat'ın Mora Seferi (1446) 86

c. II. Murat'ın Arnavutluk Seferi ... 87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İKİNCİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ

A. TEKNİK AYRINTILAR 89

1. İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nin Nedenleri 89

2. Tarafların Muharebe Hazırlıkları ... 92

a. Bağlaşıklar 92

b. Türkler 93

3. Türk Ordusunun Yürüyüşü 96

4. Bağlaşık Ordunun Yürüyüşü 97

5. Tarafların Hareketleri Hakkında Düşünceler 99

a. Türk Ordusu 99

b. Bağlaşık Ordu 100

6. Tarafların Harekât Planları 102

a. Türk Ordusu 102

b. Bağlaşık Ordu 102

7. Kosova Muharebe Alanının Jeostratejik Durumu 104

8. Tarafların Muharebe Hazırlıkları, Muharebe Düzenleri ve Kuvvetleri .. 107

a. Türk Ordusu 107

b. Bağlaşık Ordu 108

B. UYGULAMA 109

1. İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nin Başlaması 109

— Muharebenin Birinci Günü 109

— Muharebenin İkinci Günü 110

— Muharebenin Üçüncü Günü 111

— Muharebenin Dördüncü Günü ... 113

2. Tarafların Muharebe Kayıpları 114

3. İkinci Kosova Meydan Muharebesi Zaferini Gerçekleştiren Etkenler .. 115

C. SONUÇ 118

1. Varna ve İkinci Kosova Zaferlerinin Sağladığı Siyasi Ve Askeri Kazançlar 118

2. II. Murat'ın Kişiliği 119

YARARLANILAN KAYNAKLAR

HARİTA VE KROKİLER DİZİNİ

G İ R İ Ş

Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezit'in 1402 yılında Ankara Meydan Muharebesi'nde yenilmesiyle büyük ve sonucu belirsiz bir bunalım dönemine girmiştir. Dolayısıyla devlet bir anda çöküntüye uğramış; Anadolu'da gerçekleştirilmesine çalışılan Türk birliğini kurma ülküsü baltalanmış; Osmanlı Devleti için bir çıban başı durumundaki Bizans'ın ortadan kaldırılması atılımı uzun süre önlenmiştir. Balkanlarda Türk yayılmasının durma şanssızlığı, böylece Timur gibi ünlü bir Türk komutanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Timur, kişisel tutkuları uğruna, Altınordu Devleti'nde yaptığı gibi, Osmanlı Devleti'nde de korkulu bir bunalım dönemi yaratmıştır. Dolayısıyla Anadolu, bir anda yüz yıl öncesinin dağınık görüntüsüne dönüşmüş; Türk Ulusu, yaratılmış olan bunalım dönemi nedeniyle sonu karanlık bir uçurumun kenarına sürüklenmiştir. Bayezit'in beş şehzadesi, babalarının ölümünden ve Timur'un kendi ülkesine çekilmesinden sonra 1403-1413 yılları arasında kanlı taht kavgalarına girişmişlerdir. Bu mücadelelerden galip çıkarak duruma hâkim olabilen Çelebi Mehmet 1413 yılında padişahlığını ilân etmiştir. [1]

---

[1] Danişment, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. I, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1971, s. 145-168.

Gökur.
Harp Tarihi Bşk.
Kütüphanesi

Türk Ulusunun kaderinde Ankara Meydan Muharebesi yenilgisi olayı olmasaydı Osmanlı Devleti, 1396 Niğbolu Zaferi ile ülkesine kattığı toprakları kaybetmeyecek, yeniden ele geçirmek için, bu kitabın içerdiği dönemle birlikte, altmış yılı kapsayan savaşlara gerek kalmayacaktı. Daha 1390'larda Bizans'ın yaşamına son verilmiş olacaktı. Osmanlı Devleti, Avrupa'nın o dönemdeki güçsüzlüğünden de yararlanarak ülkesini daha geniş sınırlara kavuşturacaktı. Böylelikle Türk egemenliği, daha güçlü, daha köklü biçimde bu alanlara yayılacaktı.

Halbuki; Yıldırım'ın bıraktığı sınırlara yeniden ulaşılabilmek için, Varna ve İkinci Kosova Meydan Muharebelerini yapmak zorunluğunda kalınmıştır.

Zincirleme mücadelelerden sonra duruma hâkim olan I. Mehmet, şehzadelik süresini Amasya'da geçirmişti. Milli bilincin, devlet, ülke ve Türk birliği ülküsünün gelişmesi yolunda I. Mehmet için çok verimli bir eğitim merkezi olan Amasya'da o dönemin üstün nitelikli bilim adamları yaşıyordu.

Bu amaçla Şehzade Murat'ı da Amasya valiliğiyle görevlendirmişti. Sultan unvanını ilk kez kullanmaya başlamış olan I. Mehmet, ülke, ilke, ulus ve devlet birliğini gerçekleştirme yo-

lunda savaşım vermiş, kazanmış; parçalanmış Osmanlı Devleti ve ülkesini kurtarmış; Edirne'de Osmanlı tahtına oturmuştu (1413). [2]

I. Mehmet yaradılıştan barışseverdi. Bunalım döneminin kanlı mücadeleleriyle sarsılan devlet yapısının, içerde ve dışarda kurulacak barış ve güvenlik düzeni içinde onarılacağı inancında idi. Ancak, Karamanoğlu Mehmet Bey'in ardarda saldırıları, İzmiroğlu Cüneyt Bey'in Ayaklanması (1414), Venediklilerle deniz savaşı (1416), Eflâk Harekâtı (1417), Türk-Macar çarpışmaları (1418-1419) gibi olaylarla sürekli uğraşmak zorunda kalmıştır.

Bunlara, Arnavutluk olayları, Candaroğlu ilişkileri, Simavnalı Şeyh Bedrettin gailesi, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ayaklanmaları (1419), Mustafa Çelebi (Düzmece) gailesi gibi olayları da eklemek gerekir.

I. Mehmet'in ölümü nedeniyle vasiyeti üzerine, büyük oğlu II. Murat (Amasya Valisi) Bursa'da padişah olmuştur (1421). Böylece, Osmanlı tarihinde parlak bir yer tutan II. Murat Dönemi başlamıştır. [3] (Harita : 1)

---

[2] Cezar, Mustafa; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. I, İstanbul, Şehir Matbaası, 1957, s. 238-240.

[3] a. g. e.; s. 241-258.

BİRİNCİ BÖLÜM

VARNA VE İKİNCİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBELERİ ÖNCESİNDE SİYASAL VE ASKERİ DURUM

A. İÇ SİYASAL DURUM

II. Murat, Padişah olduğu 1421 yılında on sekiz veya on dokuz yaşında idi. Her ne kadar babası I. Mehmet Osmanlı tahtını, birçok siyasal ve askeri sorunu çözümlemiş olarak II. Murat'a bırakmış ise de, O'nun da çözümlemesi gereken birçok sorun hala vardı.

Bizans İmparatoru Manuel, Osmanlılardaki saltanat değişikliğinin doğurduğu karışık ortamdan da yararlanarak, elinde rehin bulunan II. Murat'ın amcası Mustafa Çelebi'yi saltanat iddiasıyla ortaya çıkarmış, genç padişahtan bazı çıkarlar koparmayı denemiştir. İki devlet temsilcileri arasında yapılan görüşmelerden kendisi için olumlu bir sonuç alamayan Manuel, bu kez Mustafa Çelebi ile saltanat konusunda pazarlığa girmiştir. Bu pazarlığa göre Mustafa Çelebi, Manuel'in II. Murat'a karşı girişeceği mücadele sonunda başarıya ulaşırsa, Gelibolu'dan Boğdan'a kadar Karadeniz kıyılarını Bizans'a vereceğini vaat etmişti. Manuel de bu iş için Mustafa Çelebi'ye gerekli yardımı yapacaktı.

Mustafa Çelebi gailesi, II. Murat ve Osmanlı Devleti için çok korkulu olaylar yaratmıştır. Mustafa Çelebi kendisine katılan İzmiroğlu Cüneyt Bey ile birlikte Gelibolu'dan Aynaroz'a kadar geniş bir bölgeye egemen olmayı başarmıştı. Yalnız Gelibolu Kalesi teslim olmamış; Rumeli şehir ve kasabaları, asker ve komutanlar, beyler, Mustafa Çelebi'yi padişah olarak benimsemişlerdi.

Bunun üzerine Veziriazam ve Rumeli Beylerbeyi Bayezit Paşa, önemli bir kuvvetle Mustafa Çelebi üzerine gönderildi. Ne var ki, Rumeli'ye geçirilen bu kuvvet de O'nun tarafına geçti ve Bayezit Paşa öldürüldü. Mustafa Çelebi, Gelibolu Kalesi'ni de aldıktan sonra Edirne'ye dönmüştü.

Mustafa Çelebi, Edirne'ye gidip hükümdarlığını ilan edince, kavuştuğu bu durumdan cesaret alarak Manuel'e olan yükümlülüğünü yerine getirmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine II. Murat tarafına dönen Manuel, Osmanlılarla bir bağlaşma yapmak ve II. Murat'tan kardeşlerinin rehin olarak kendisine verilmesini istedi. Bu nedenle bu anlaşma gerçekleşmemiştir.

Mustafa Çelebi, İzmiroğlu Cüneyt'in kışkırtmasıyla önemli bir kuvvetin başında Anadolu'ya geçti. Bursa üzerine yürüdü ve Ulubat Gölü'ne geldi.

II. Murat'ın komutanlarından Mihaloğlu Mehmet Bey'in Rumeli Beylerbeyi Evrenuz Beyzadelerle gizli görüşmesi, Vezir Hacı İvaz Paşa'nın Mustafa Çelebi'ye yazdığı gizli mektup, bu sırada İzmiroğlu Cüneyt Bey'in ansızın Çelebi'den ayrılıp İzmir'e gitmesi, Mustafa Çelebi üzerinde olumsuz bir durum meydana getirdi.

Mustafa Çelebi, II. Murat'ın kendisini yakalatmak üzere Rumeli Beylerbeyi ile anlaştığı korkusuna kapıldı ve en güvendiği adamlarıyla birlikte geriye çekilerek Gelibolu'ya geçti. II. Murat'ın takip harekâtını engellemek üzere Boğaz'daki tekneleri karaya çektirdi. Ancak, bu engelleri kolayca aşabilen II. Murat, hızlı bir takiple Mustafa Çelebi'yi Edirne kuzeyinde kıstırdı ve yendi. Böylece çok tehlikeli olan Mustafa Çelebi gailesi ortadan kaldırılmış oldu (1422).

II. Murat bundan sonra, Mustafa Çelebi'yi kışkırtması dolayısıyla Manuel'e yönelmiş ve ilk fırsatta İstanbul'u karadan kuşatmıştır. İmparator, barış tekliflerinde bulunmuşsa da teklif geri çevrilmiştir. Bunun üzerine Manuel, Murat'ın küçük kardeşi ve Karamanoğlu'nun yanına kaçmış olan öteki Mustafa Çelebi'yi kışkırtarak ayaklandırmış ve bu kez başarı sağlamıştır. Bu olay üzerine İstanbul kuşatmasını kaldıran II. Murat, küçük şehzade Mustafa'nın hükümdarlığını ilan ettiği İzmit yöresine git-

miştir. Manuel de böylelikle, II. Murat'ın kuşatma girişiminden kurtulmuştur (Ağustos 1422).

Küçük Şehzade Mustafa da adamlarının kendisine ihaneti sonunda yakalanarak ortadan kaldırılmıştır (1423). [4]

Bu olayların sonunda Osmanlı saltanatındaki mücadele döneminin son perdesi de kapanmış oluyordu.

B. DIŞ SİYASAL DURUM

1. Candaroğlu Olayı

Candarlı Hükümdarı İsfendiyar Bey, her iki Mustafa Çelebi olayını fırsat bilerek, önceleri Osmanlılara bırakmış olduğu Tosya, Çankırı ve Kalecik yörelerini işgal etmişti. Bu yöreler, daha önce Çelebi Mehmet tarafından İsfendiyar'ın Osmanlı yanlısı olan oğlu Kasım'a verilmişti. İsfendiyar, bu toprakların işgaliyle de yetinmemiş; o dönemde "Taraklı Borlu" denilen Safranbolu'yu alıp, Bolu'ya doğru yürü-

---

[4] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Matbaası, 1947, s. 195-201.
Hammer: Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. II, Çev.: Mehmet Ata, İstanbul, Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329 (1913), s. 173, 174.
Danişment; c. I, s. 49, 177, 184.

müştür. Buna karşılık Kasım Bey ve taraftarları, babası İsfendiyar Bey'in istila hareketini doğru bulmayarak kuvvetleriyle birlikte II. Murat'a katılmışlardı. Bu durumda, kuvvetçe sarsılmış olan İsfendiyar, Bolu-Gerede arasında yapılan muharebede bozguna uğratılmış; bu sorun da ortadan kaldırılmıştır.

Yapılan barış sonunda, işgal edilmiş olan Kastamonu ve Küre, yine Candaroğlu'na bırakılmış; İsfendiyar Bey, Küre bakır ürününden önemli bir kısmını Osmanlılara vermeyi, gerektiğinde asker göndermeyi kabul etmiştir. [5]

2. Eflâk İle İlişkiler

Candaroğlu harekâtından yararlanan Eflâk Voyvodası Dan, bu sırada Silistre'yi alıp Osmanlı topraklarına girmişti. Buna karşı, Firuz Bey komutasında bir akıncı kuvveti, Eflâk'a bir akın yapmıştır. II. Murat, Anadolu olaylarını düzene koyup Edirne'ye döndükten sonra, iki oğlu ile birlikte Edirne'ye gelen Voyvoda, hükümdara bağlılığını bildirmiş; biriken iki yıllık vergileriyle birlikte hediyeler de getirmiştir. Bunun üzerine Dan'ın yaptıklarına göz yumularak geri gönderilmiş; ancak, iki oğlu rehin olarak bırakılmıştır (1424).

---

[5] Cezar; s. 278.
Uzunçarşılı; s. 202.

Tanınmış Eflâk Voyvodası Mirça'nın ölümünden sonra Eflâk, yıllar boyu süren bir iç savaş alanı durumuna gelmiştir. Kavgacı voyvodaların kimi Macarlara, kimi Türklere yanaşmak suretiyle destek sağlama politikası izlemişlerdir.

Mirça'nın torunları olan Drakul (Şeytan)'lar ile Danlar arasında sürdürülen mücadele, Macarların, özellikle Sigismund'un Drakul tarafını korumasından ileri geliyordu.

Aslında Macarlar, sürekli olarak Eflâk ve Sırbistan üzerinde egemen ve koruyucu rolü oynayarak bu iki ülkenin Osmanlı Devleti ile bağlantısını bozmaya çalışıyorlardı.

Dan ve oğlu, Osmanlı himayesine alınmış olmasına rağmen, Vlad Drakul tarafından öldürtülmüştü (1423). Vlad Drakul, Macarların yardımıyla zafere ulaşmış olmakla birlikte Macarların kendisini Türklere karşı koruma andına güvenemediğinden Osmanlılara yanaşmış, Padişah'a vergi vereceğini ve emirlerine uyacağını bildirmişti. Yine de Vlad Drakul, her iki tarafa karşı iki yüzlü politikasını sürdürmüştür. Nitekim, Varna Meydan Muharebesi'nde Sigismund safında bulunan Vlad Drakul, yenilgiden hemen sonra, II. Murat yanlısı olmuştur.

Bunun sonucu olarak Jan Hunyad tarafından idam edilmiştir. Böylece iki yüzlülüğünün cezasını görmüştür. [6]

3. Bizans ile İlişkiler

Yukarıda Mustafa Çelebiler nedeniyle kısaca değinilen İstanbul kuşatması, Türklerce daha önce yapılan kuşatmalardan daha da şiddetli olmuştu. Dolayısıyla Bizanslılar, bu harekât karşısında çok telaşlanmışlardı. II. Murat, Bizans'ın karşısına çıkardığı rakiplerini ortadan kaldırmayı başarmıştı. Bu nedenle Türkler için çekinilecek bir durum kalmamıştı.

Bu durumu değerlendiren Bizans İmparatoru Manuel, II. Murat ile anlaşmak zorunluğunda kalmıştı. Bu sırada Anadolu işlerini yeniden ele alma gereksinimini duymakta olan II. Murat da Bizans ile anlaşmayı uygun görmüştü. Yapılan antlaşmaya göre : Bizans, Osmanlı hazinesine her yıl 300.000 akçe (30.000 duka) ödeyecek; Marmara kıyısındaki Silivri ile Terkos bölgesi hariç olmak üzere, Şehzadeler mücadelesinde Bizans'ın eline geçmiş olan Karadeniz kıyısındaki yerleri de geri verecekti

---

[6] Cezar; s. 293.
Hammer; c. II, s. 201, 202.

((22 Şubat 1424). Böylece Karadeniz kıyısı ile birlikte Aynaroz'a kadar tüm Ege kıyıları da Türk egemenliğine geçmiş oluyordu. [7]

a. Selânik'in Alınması

Selânik, Yıldırım Bayezit döneminde iki kez alındıktan sonra, yeniden Bizans yönetimine bırakılmıştı. Selânikliler, kendilerini güvence altına almak için şehri Venediklilere satmışlardı (1423).

Osmanlı Devleti, Selânik'in Venediklilerin eline geçmesini kendi politikasına uygun görmedi. Burayı terk edip gitmeleri için Venediklileri protesto etti. Uzun diplomatik temaslardan sonra şehrin kendisine teslim edilmeyeceğini anlayan II. Murat, Selânik üzerine yürüdü. Denizden ve karadan yapılan şiddetli kuşatma sonunda Selânik zapt edildi (1 Mart 1430). Selânik'i Türkleştirmek için Yenice Vardar'daki bir kısım Türk topluluğu, buraya getirilip yerleştirildi.

b. Yanya'nın Alınması

Selânik'in alınmasından sonra, Osmanlı nüfuzu altındaki Latin asıllı Epir despotu ölünce,

---

[7] Cezar; s. 280.
Uzunçarşılı; s. 198.
Hammer; c. II, s. 201, 202.

oğulları arasında başgösteren mücadele nedeniyle genellikle Rum asıllı olan Yanya halkı, Türk yönetimini istiyordu. Selânik'te bulunan II. Murat, Yanya'dan gelen kurulu kabul etti. Muharebesiz alınmış olan Yanya'ya da Türk halkı yerleştirildi (9 Ekim 1431). [8]

4. Menteşe Beyliği'nin ve İzmir'in Osmanlı Ülkesine Katılması

Ankara Muharebesi'nden sonra, ötekiler gibi, Menteşeoğlu Mehmet Bey de yeniden Menteşe (Muğla) İline kavuşmuş; ölünce de yerine oğlu geçmişti (1425).

Bu sıralarda Osmanlı Hükümeti, Menteşe'nin de elegeçirilmesi yolunda karar vermiş; bu karar, II. Murat tarafından gerçekleştirilmiştir (1425).

Bundan sonra İzmiroğlu Cüneyt Bey üzerine kuvvet gönderilmiş ise de bir sonuç alınamamış; yeniden gönderilen kuvvetin komutanı Hamza Bey'in önünde tutunamayan Cüneyt Bey, teslim olmuş ve ortadan kaldırılmıştır (1425).

Bunlar gibi, ülkenin doğu sınırları bölgesinde devlet otoritesini engelleyen bazı Türk-

---

[8] Cezar; s. 291, 292.
Uzunçarşılı; s. 208-210.
Hammer; c. II, s. 192, 199.

men toplulukları vardı. Bunlar da teker teker yola getirilerek bölgedeki karışıklıklara son verilmiş; yeterli güvenlik ortamı sağlanmıştır (1427).

5. Germiyan İli'nin Osmanlı Ülkesine Katılması

Germiyan (Kütahya) ülkesi de (Ankara yenilgisinden sonra), Timur tarafından eski sahibi Yakup Bey'e verilmişti. Yakup Bey'in ölümünden sonra, vasiyeti gereğince, Germiyan da kan dökülmeden Osmanlı ülkesine katılmıştır (1428). [9]

6. Osmanlı-Sırbistan İlişkileri

Birinci Kosova Meydan Muharebesi'nde ölen Sırp Kralı Lazar'ın yerine getirilen Stefan Lazaroviç (1389-1427), Macarlarla gizli bir antlaşma yapmıştır. Buna göre, kendisinin ölümü halinde Macar Kralı, Lazaroviç'in yeğeni Brankoviç'i despot olarak tanıyacaktı. Buna karşılık olarak, Belgrat ve Kolombaç (Güvercinlik) Kaleleri Macarlara verilecekti. Böylelikle Türk akınlarının Macarlar sayesinde önleneceği hesap edilmişti. Nitekim Lazar'ın ölümü üzerine Jorj Brankoviç, despot olmuş; dolayısıyla Belg-

---

[9] Uzunçarşılı; s. 206, 207.
Cezar; s. 288.
Hammer; c. II, s. 180, 181, 187.

rat Kalesi, Macaristan tarafından işgal edilmiştir. Ancak Kolombaç, henüz Lazar'ın sağlığında, 12.000 duka borcuna karşılık Sırp boyarlarından birine rehin olarak verilmişti. Sigismund, bu parayı ödemeden Kale'yi almaya kalkıştığı için, Kale komutanı (boyar), Kolombaç'ı Osmanlılara teslim etmiştir (1428).

Bunun üzerine Kolombaç Kalesi'ni, savaş zoruyla almaya kalkışan Sigismund, başarısızlığa uğramış; II. Murat ile yaptığı antlaşma uyarınca Kale üzerinde hak istemekten vazgeçmiştir.

Bu durumda Sigismund'dan umudunu kesen Brankoviç, Osmanlılarla, yılda 50.000 duka altını vergi, ayrıca Türk ordusuna asker vermeyi, Macarlarla ilişkisini kesmeyi kabul eden bir antlaşma yapmıştır. [10]

Belgrat'ın Macarlar, Güvercinlik'in Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra bu iki devletin Sırplar ile olan ilişkileri daha da duyarlılık kazanmıştır.

Osmanlı Devleti, Brankoviç'in bağımlılığını daha çok pekiştirmek için Sırbistan üzerine kuvvet göndermiştir. Bu baskı karşısında Sırp-

---

[10] Uzunçarşılı; s. 208.
Cezar; s. 289.
Hammer; c. II, s. 187, 188.

Gukuc. Harp Tarihi Bşk. Kütüphanesi

Macar ilişkileri kesintiye uğramış, sıkışık durumda kalan Brankoviç, kızı Mara'yı II. Murat'a nişanlamayı kabul etmiştir.

Ancak, Evrenuzzade Ali Bey'in 1433'te Macaristan'a yaptığı akının başarısızlığı, Brankoviç'in yeniden Macarlara eğilimine neden olmuş; dolayısıyla düğün de geriye atılmıştır.

Durumdan yararlanan Brankoviç, Anadolu'da gaile çıkarmak için Macar Kralı Sigismund ile birlikte Karamanoğlu ile bağlaşma yapmış ve O'nu Osmanlılar zararına ayaklanması için kışkırtmıştır. Artık kişiliklerine güvenilmeyen Brankoviç ve Eflâk Beyi Vlad'ın Macarlarla ilişkilerinin tümüyle kesilmesi için 1438'de düzenlenen Macaristan akınına katılmaları yolunda baskı yapılmıştır. Ancak, kırk beş gün süren bu akın, Osmanlıların amaçladıkları Sırp-Macar ilişkilerinin bozulmasını gerçekleştirememiştir.

II. Murat'ın zararlı gördüğü bu pürüzün ortadan kalkması için Sırbistan'ın İmparatorluk topraklarına katılması kararlaştırılmıştır. Ne var ki, Macarların da kışkırtması sonunda Karamanoğlu'nun Osmanlı ülkesine tecavüzü başladığından bu kararın uygulanması ertelenmiştir.

II. Murat ile Mara'nın evlenmeleri, ancak 1435 Karaman Seferi sonucunda, Osmanlı Devleti'nin güçlü duruma gelmesinden sonra 1438

yılında gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla Brankoviç Osmanlı sarayındaki itibarını böylece kazanmayı düşünmüş ve o yıl içinde Macaristan'a yapılan akınlarda Türk orduları yanında bulunmuş; yine de iki yüzlülüğünü sürdürmüştür. [11]

Sırbistan'ın İşgali

Son Macaristan akınında (1438) Brankoviç ve Eflâk Bey'i Vlad'ın Macar Kralı'na karşı Osmanlılarla birlikte çarpışmış olmaları, Brankoviç ile akrabalık bağı kurulmuş olmasına ve Transilvanya'ya yapılan Türk akınlarının yarattığı ürküntüye rağmen II. Murat, Brankoviç ve Vlad'a artık güvenemiyordu. Çünkü her ikisi de Türklerden çok Macarlara bağlı idiler. Bu nedenle Sırbistan'ın kesinlikle işgaline karar verildi. Bu maksatla siyasal ve askeri hazırlıklara başlandı.

II. Murat, Brankoviç'i ve Eflâk Voyvodası Drakul'u Edirne'ye çağırdı. Ayrıca, Brankoviç'ten merkez Semendire'nin anahtarını da getirmesi istendi. Brankoviç, yalnız oğullarından birini Padişah'a yolladı; ancak Semendire'nin anahtarını göndermedi. Kendisi de Alman İmparatoru II. Albert'in yanına gitti. Ayrıca Semendire Kalesi'ni Türklere karşı tahkim ettirdi.

---

[11] Cezar; s. 294.
Uzunçarşılı; s. 211, 212.
Hammer; c. II, s. 204, 205.

Bu durum üzerine II. Murat, Semendire üzerine bir kuvvet gönderdi (1439). Semendire'nin kurtarılması amacıyla gönderilen Macar kuvveti, Türk kuvveti tarafından bozguna uğratıldı. Macaristan içerilerine yapılan akınlar süresince çok sayıda esir ve ganimet alındı.

Brankoviç ile birlikte Edirne'ye davetli Vlad Drakul ise, Padişah'ın çağrısına uymuştu. Vlad'ın iki oğlu ile Brankoviç'in oğlu Osmanlıların emrinde rehin olarak alıkonuldu.

Brankoviç'in öteki oğlu tarafından savunulan Semendire, üç buçuk aylık direnişten sonra teslim oldu (1439). Sırbistan, tümüyle işgal edildi. Belgrat Kalesi de ilk kez Osmanlılar tarafından kuşatıldı. Altı aylık kuşatma sonunda başlayan salgın hastalık ve uğranılan kayıplar nedeniyle Belgrat kuşatması kaldırıldı (1441). [12]

7. Osmanlı-Macaristan İlişkileri

Türklerin Macarlar ile ilk karşılaşmaları, Sırp Sındığı'nda (1364) olmuş; I. Kosova Meydan Muharebesi (1389) ve Niğbolu Meydan Muharebesi (1396) ile süregelmiştir. Ancak, Türk-Macar ilişkilerinin en yoğun olduğu devre, II.

---

[12] Cezar; s. 294, 297.
Uzunçarşılı; s. 212.
Hammer; c. II, s. 205, 206.

Murat'ın saltanat dönemine rastlar. Bu dönemde Macarların her fırsattan yararlanmaya çalıştıkları görülür.

Sırp Despotu İstefan Lazaroviç'in başında bulunduğu bir Osmanlı kurulu, Alman İmparatorluğu'na seçilmiş olan Macar Kralı Sigismund'u kutlamak ve iki yıllık bir ateşkes yapmak üzere görevlendirilmiştir (1424). Bu kurul, Sigismund tarafından kabul edilmiş ve ateşkes de yapılmıştır.

Böylece, devletin uygulamak istediği siyasal programa göre Rumeli de güvence altına alınmış oluyordu. Bundan sonra Anadolu'daki pürüzlü işlerin çözümlenmesine girişilmiştir. [13]

Macarlarla en önemli mücadele, Güvercinlik Kalesi'nin Türklerin eline geçmesi (1428) ve Belgrat'ın kuşatılması (1431) olaylarından sonra başlamış ve sürdürülmüştür. Bu zamana kadar Macaristan, Balkanların güçlü koruyucusu rolü oynamış; Sırbistan'ın Türkler tarafından istilasına kadar Türk ordularının akınlarını kendi topraklarının uzağında önlemeye çalışmıştır. Bundan sonra ise, Türk ilerleyişini kendi sınırları ve toprakları içinde durdurmak için mücadeleye başlamıştır.

---

[13] Uzunçarşılı; s. 205, 206.
Hammer; s. 177.

Bu nedenle, II. Murat'ın saltanat süresince Balkanlarda girişilen muharebelerde, Macarların yerleri, rolleri ve ağırlıkları, büyük önem taşır. Ayrıca bu dönemin askeri ve siyasal olayları, II. Murat'ın yetişmesinde ve kişiliğinin gelişmesinde büyük rol oynar.

Güvercinlik'ten sonra Sırbistan sınırında Sinan Bey'in akıncı kuvvetiyle karşılaşan Sigismund (1387-1437), ölümden zorlukla kurtulabilmiştir. Bundan sonra, Evrenuzzade Ali Bey kuvvetinin akını gelir. Sigismund'un 9 Aralık 1437'de ölümü ve yeni kral seçme sorunu dolayısıyla Macaristan üzerindeki Türk baskısı artırılmıştır.

Kayınpederi Sigismund'un ölümüyle Macar Kralı olan V. Albert, bir yıl sonra Alman İmparatorluğu'nu da üstlenmişti. 1439'da Albert'in de ölümüyle Polonya Kralı III. Ladislas, Macar Kralı olmuştur (1440).

Bu değişiklikler, Albert ve Ladislas yanlıları arasında kanlı mücadelelere neden olmuş; kargaşa ve kavgalar üç yıl boyunca sürüp gitmiştir.

Ladislas, Polonya ve Bohemya Krallığı'yla birlikte Macar krallık tacını da rakipsiz olarak giyebilmek için yeni bir mücadele başlatma gereğine inanmıştı. Bu sırada Türklerin bundan

yararlanarak Macaristan işlerine müdahale edebileceğini düşünen Papa, Albert yanlıları ile Ladislas yanlılarının arasını bulmak için büyük çaba harcamıştır.

Ladislas'ın Macar Krallığı süresi içinde Türk-Macar ilişkileri, gittikçe şiddetlenen bir mücadele görünümü sahneler. İşte, altı aylık Belgrat kuşatması Türk akıncılarının Transilvanya'ya kadar uzanan akınları, bu dönemin önemli olaylarıdır.

Ne var ki, Jan Hunyad'ın Macar ordusuna başkomutan seçilmesi, Macarlar için büyük şans olduğu kadar, Türkler için de bu ölçüde şanssızlık olmuştur. Nitekim Jan Hunyad, (Hunyadi Yanoş veya Yanko Hunyad), 1442 ve 1443 yıllarında Macaristan'a akın yapan Türk kuvvetlerini yenilgiye uğratmış; II. Murat için ağır bir darbe olan Segedin Antlaşması'nın imzalanmasında etkili olmuştur. [14]

8. Erdel Akını

Burada açıklanması gerekli hareketlerin ilki, Mezit Bey komutasındaki bir Türk kuvvetiyle Transilvanya'ya yöneltilmiş olan Erdel Akını'dır.

---

[14] Cezar; s. 300.
Uzunçarşılı; s. 129.

Mezit Bey, Mart 1442'de Eflâk üzerinden Erdel topraklarına girmiş ve buranın merkezi Hermanştad'ı kuşatmıştır. Harekâtın başlarında sipahiler, çok başarılı olmuşlardır. Ancak, bu başarılara ve sipahilerin yiğitçe dövüşmelerine rağmen, komutanlık yeteneklerine gereğinden çok güvenen Mezit Bey, gerekli güvenlik önlemleri almamak veya bu işleri savsaklamak suretiyle taktik yanlışlıklar yapmış; dolayısıyla Hermanştad'ın yardımına yetişen Erdel Voyvodası Jan Hunyad'ın saldırısı karşısında ordusunun korkunç bir yenilgiye uğramasına neden olmuştur.

Akıncılar, kaleden çıkış yapan Macar kuvvetleriyle Jan Hunyad kuvvetlerinin ateşleri arasında erimişlerdir. Mezit Bey ve oğlu şehit olmuş; sağ kalıp esir düşen Türkler de Jan Hunyad tarafından boğazlatılmak suretiyle acımasızca öldürülmüşlerdir. [15]

9. Vazag Muharebesi

Hermanştad zaferi, Jan Hunyad'a Avrupa'da büyük ün kazandırmıştır. Buna karşılık bu yenilginin öcünü almak isteyen Osmanlılar, aynı yılın eylül ayında, 40.000 kişiden az olmayan bir kuvvetle Jan Hunyad'ın üzerine yürümüşlerdir. Bu ordunun komutanı, Rumeli Beyler-

[15] Cezar; s. 305.

beyi Kula Şahin Paşa'dır. Deneyimli ve yetenekleriyle tanınmış olan bu komutan ne yazık ki, harekâtın ciddiliğine yaraşmayacak şekilde ihtiyatsızca davranmış, düşmanı küçümsemiş; deneyimli akıncı beylerin önerilerini de önemsememiştir. Bunun sonucu olarak Türk ordusu yine, korkunç bir yenilgiye uğramıştır (6 Eylül 1442). Kula Şahin Paşa, canını zor kurtarabilmişse de çok sayıda akıncı ve sancak beyi muharebe alanında yok olmuştur. Dolayısıyla bu zafer Jan Hunyad'ın ününün daha da artmasına ve yayılmasına neden olmuştur. [16]

10. Osmanlılara Karşı Bağlaşma ve Haçlı Seferi

Hermanştad ve Vazag'da kazandığı başarılar, Jan Hunyad'ın şöhretini ve cesaretini bir hayli arttırmıştı. Bu şöhretten yararlanmayı düşünen Macarlar, Papa IV. Öjen'in vekili Kardinal Jülyen'in de çabasıyla Türklere karşı bir Hıristiyan bağlaşması kurmaya koyuldular. Kısa sürede Macar, Sırp, Leh ve Ulahlardan sonra Alman, Fransız, Belçika gönüllülerinin de katılmasıyla güçlü bir bağlaşık ordu oluşturdular. Bu orduya Bulgar, Arnavut ve Boşnaklar da katılmıştır.

---

[16] Uzunçarşılı; s. 213.
Hammer; c. II, s. 210.

Sürekli olarak Osmanlıların sıkışık durumundan yararlanmayı adet haline getiren ve bu fırsatı kaçırmayan Karamanoğlu İbrahim Bey de bu Haçlılar bağlaşmasına girmekten çekinmemiştir.

Niğbolu Muharebesi'nden beri bu ölçüde, kapsamlı bir Haçlı ve Müslüman bağlaşması gerçekleştirilememişti. Avrupalılar, Türkleri Avrupa Kıtası'ndan kesin olarak atmak karar ve azminde idiler. [17]

Böylece kurulan ve hazırlıklarını zamanında tamamlayan Haçlı ordusu, 1443 Haziran başında Ofen'de harekete hazır duruma getirilmişti.

11. Morava ve İzladi Muharebeleri

Bağlaşık Haçlı ordusu, komuta yerlerinde Polonya ve Macar Kralı III. Ladislas ile Başkomutan Jan Hunyad, Sırp Despotu Brankoviç, Eflâk Beyi Vlad ve Papa Vekili Kardinal Jülyen olduğu halde, 1443 Haziranı'nda [*] Ofen (Buda-Budin)'den hareketle Tuna'yı geçmiştir. 12.000 seçme zırhlı süvariden oluşan bir ko-

---

[17] Uzunçarşılı; s. 214.
Cezar; s. 306.

[*] Bu tarih Hammer'de 22 Temmuz, Cezar'da Temmuz 1443 başları olarak belirtilmiştir. Haziran olması gerçeğe daha yakın görünmektedir.

lun başında Sırbistan'a doğru ilerleyen Jan Hunyad'ın arkasından Kral Ladislas ile Kardinal Jülyen'in 20.000 kişilik ordusu izliyordu. Bu yürüyüş sırasında katılan gönüllülerle silah ve insan gücü büyüyen Haçlı ordusu, Semendire, Alacahisar (Kruşevaç), Niş ve Şehirköy (Pirot) yörelerini geçerek Morava (Konoviça) bölgesine indi. Haçlı ordusu, burada Türk ordusunun öncü birlikleri ile tesadüf muharebesine tutuştu. Daha zayıf durumdaki Türk kuvveti, yenilgiye uğratıldı (Aralık 1443). [18]

Bu yenilginin asıl nedeni, Osmanlı hizmetinde bulunan Arnavut İskender Bey'in muharebedeki yerini gizlice bırakarak kaçmasıydı.

Türk ordusunun Morava'da yenilgisi üzerine Sofya elden çıkmış, galip Haçlı ordusu, Sofya'dan Filibe üzerine ilerlemiştir. Ancak, bölgedeki Balkan dağlarının geçitleri tahkim edildiği için Trayan Kapısı denilen Suluderbent'ten geçemeyen bağlaşık ordu, İzladi Geçidi'ne yönelmişse de bu geçidi de aşamamıştır.

Bunun üzerine Jan Hunyad, hileye başvurarak sahte bir geri çekilme harekâtına girişmiştir. Buraya yeni gelmiş olan ve durumu vaktinde kavrayamamış bulunan II. Murat, bu ha-

---

[18] Uzunçarşılı; s. 214, 215.
Cezar; s. 307, 315.

reketi gerçek bir geri çekilme sanarak düşmanı izleme emri vermiştir. Takip harekâtı, tanınmış komutanlardan Turhan Bey, Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa, Timurtaşzade Ali Bey, Evrenuzzade İsa Bey, Tokat Sancak Beyi Balaban Bey, Bolu Sancak Beyi Damat Mahmut Çelebi kuvvetleri tarafından yapılmıştır.

Ancak, Turhan Bey'in ihmali yüzünden, Türk takip kuvveti, Jan Hunyad'ın kurduğu pusuya düşerek yenilgiye uğramış; Kasım Paşa ile Mahmut Bey de esir düşmüştür (Aralık 1443).

Bir komutanın ihmali, keşif ve istihbarat konularındaki ilgisizliği Türk ordusunun yenilmesine ve birçok kahramanın kaybına neden olmuş; Türk kahramanlığı, Avrupalı komutanın oyununa kurban edilmiştir.

Böylece Balkan dağlarını aşan Haçlı ordusu, Kumaniça Dağı eteklerindeki Yalvaç bölgesinde Türk kuvvetlerini bir kez daha yenilgiye uğrattıktan sonra Filibe önüne ulaşmıştır.

Haçlılar, kış mevsimini bu bölgede geçirmek istemişlerse de şiddetli kış koşullarının ağırlığı, ordunun ikmal zorluğu gibi nedenlerle birçok ağırlıklarını da bırakarak Ofen'e geri dönmüşlerdir. Jan Hunyad, elindeki Türk esirlerinden büyük kısmını öldürtmüş; 2.000 esiri

de zafer gösterisi olarak birlikte götürmüştür. Macarlar, bu muharebeyi tarihlerine "Büyük Sefer" adıyla yazmışlardır. [19]

12. Segedin Barış Antlaşması

Haçlılar, seferi gelecek yılda da sürdürmek kararıyla geri dönmüşlerdi. 1443 yılında uğranılan yenilgiler, özellikle II. Murat'ın üzerinde büyük hayal kırıklığına ve moral çöküntüsüne neden olmuştu. Ayrıca bu durumun yarattığı bunalım nedeniyle komutanlar arasında başgösteren anlaşmazlıklar, Sırbistan ve Arnavutluk'taki ayaklanmalar, Bulgarlardan Haçlılara katılmalar, Balkanlarda su yüzüne çıkan çözülmeler, savaşın Osmanlı hazinesine verdiği zararlar, Şehzade Alâattin'in ölümü gibi olumsuz olaylar zinciri, durumu daha da ağırlaştırmıştı.

Bunların daha da kötüsü, Haçlı ordusu, taze kuvvetlerle daha da güçlenip yeniden döndüğü takdirde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki askeri ve siyasal güvenliği, çok korkulu bir duruma düşecekti.

Olayları ve devletin içinde bulunduğu durumu dikkatli bir düşünce süzgecinden geçiren II. Murat, daha da kötüleşebilecek sonuçları,

---

[19] Uzunçarşılı; s. 215.
Hammer; c. II, s. 210-213.

ne pahasına olursa olsun düzeltmenin Osmanlı ülkesi ve Türk ulusu için kesinlikle gerekli olduğu kararına varmıştı. Bu karar uyarınca, kayınbabası, Sırp Despotu Brankoviç'in aracılığıyla Macar Kralı Ladislas'a barış önerisinde bulunmuş, bu öneri, Kral Ladislas tarafından da uygun görülmüştü. Ladislas, aslında savaşın sürdürülmesi için bağlaşıklarının göndermeyi vaat ettikleri yardımcı kuvvetleri baharın başına kadar beklemiş; ancak, bunların gelmeyeceğine inanmıştı.

Papa'nın ve Bizans İmparatoru'nun kışkırtmalarına rağmen II. Murat'ın önerisini destekleyen Jan Hunyad ve Brankoviç'in de öğütlerine uyarak antlaşmanın yapılmasını zorunlu olarak onamıştı.

Bu antlaşma, Brankoviç için de çok kârlı olacaktı. O günün politik ortamında Macarlardan bir yarar göremeyeceğini kestiren Brankoviç, bu antlaşmayı gerçekleştirdiği takdirde ülkesinin daha kazançlı çıkacağını hesaplamıştı.

Sırp Despotu Brankoviç, aracılığına karşılık Semendire ile Güvercinlik'in kendisine bırakılması, hükümranlık haklarının artırılması gibi koşullar ileri sürmüş ve kabul ettirmişti. Savaş yanlısı olan Kral Ladislas'ı da, Macaristan elinde bulunan ve kendisine ait Vilagaş Şatosu ile çevresindeki yüz yirmiden fazla köyün Sır-

bistan'a geri verilmesi gerektiğine inandırmıştı. Antlaşmanın hazırlıkları, 1444 yılı ilkbaharında Edirne'de yapılmıştır. İlgili devletlerin temsilcilerinin katılması ve bir haftalık görüşmelerden sonra antlaşma esasları hazırlanmış; 12 Temmuz 1444 günü de iki taraf temsilcileri arasında Segedin [**]'de on yıl süreli bir barış antlaşması imzalanmıştır. [20]

Bu antlaşmaya göre; Eflâk, Osmanlılara vergi vermekle birlikte Macarların korumasına bırakılıyordu. Sırp Despotluğu, yeniden meydana çıkıyor; Osmanlılara yıllık bir vergi ödemek şartıyla, Semendire, Şehirköy, Alacahisar, Leskofça ve öteki Sırp şehirleriyle Hersek Kalesi Sırp Despotluğu'na bağlanıyordu. Osmanlılar ve Macarlar, birbirlerinin topraklarına saldırmamayı, bundan sonra da dostça geçineceklerini kabul ediyorlardı. Macarların elinde bulunan II. Murat'ın eniştesi Çandarlızade Mahmut Çelebi de 70.000 duka altın karşılığında esirlikten kurtuluyordu.

Bu Antlaşma ile Osmanlı Devleti, büyük özverilere katlanmak zorunda kalmıştır.

[**] Segedin, Macaristan'da Tuna'nın ayaklarından Tisa üzerinde Tisa ile Maroş Suyu'nun karıştığı yerdedir.

[20] Cezar; s. 313, 314.
Hammer; c. II, s. 214.

Zaferden zafere koşmaya alışkın Osmanlılar, Segedin Antlaşması'nın ağır koşullarını kolay kolay sindiremeyeceklerdi. Özellikle bu durum, duygusal yaratılışlı, onurlu, titiz, sorumluluk duygusu taşıyan II. Murat'ı çok üzmüş ve bunalıma düşmesine neden olmuştur. Arka arkaya gelen yenilgiler, O'nun hükümdarlık saygınlığına indirilmiş ağır darbelerdi.

Aslında Macar Devleti'ndeki yetkili kişilerin çoğunluğu da görünüşte savaşın sürdürülmesi yanlısı değildi. Bu dönemde Lehistan yönetimi de, Krallığın iç sorunları nedeniyle, Ladislas'ın ülkeye dönmesini istiyordu. Bu nedenlerden ötürü Macaristan ve Lehistan Kralı Ladislas, kendisi ve karargâhındaki kimi Macar asilzadelerinin savaş isteklerine rağmen, ister istemez, II. Murat'ın barış isteğini kabul etmişti. Kral'ın barışa yanaşmasında Sırp Despotu Brankoviç'in büyük etkisi olmuştu. [21]

Ladislas'a gelince, aşağıda değinileceği gibi, o da barış antlaşmasının kabulünde samimi değildi. Nitekim, 4 Ağustos 1444 günü bir geriye dönüş yapmış, Türk elçilerinin henüz Segedin'de bulundukları sırada, yayınladığı bildiride, bağlaşıklarının içinde bulunduğu kuşku ve sarsıntıyı gidermek için, antlaşmanın imzasına

---

[21] Cezar; s. 314.
Hammer; c. II, s. 214.

rağmen savaşı sürdüreceğine dair niyetini belirtmiştir. Bu bildiri, daha başından beri Ladislas'ın iki yüzlü politikasıyla Türkleri oyaladığını ve ilk fırsatta değişmez kararını uygulamaya koyacağını açıklıyordu.

II. Murat, bunu önceden kestirdiği için, elçilerine Ladislas'ın, Jan Hunyad'ın, Jorj Brankoviç'in aynı zamanda yemin etmelerinin sağlanması yolunda emir vermişti. [22]

13. II. Murat-Karamanoğlu Mücadelesi

Karamanoğulları tarihleri boyunca her fırsattan yararlanarak Osmanlılar zararına hareketlerde bulunmuş, önemli bunalımlar yaratmışlardır.

Karamanoğlu İbrahim Bey, babasının ölümünden sonra kendisine rakip çıkan amcasıyla yaptığı taht mücadelesinde II. Murat'tan yardım görmüştü.

Bu yardımın minnet borcu olarak eskiden Osmanlı yönetiminde iken Ankara Muharebesi'nden sonra Karamanlılara bırakılmış olan Seydişehir, Beyşehir yörelerini geri vermişti.

---

[22] Cezar; s. 314.
Uzunçarşılı; s. 216, 217.

Aile yakınlığı yoluyla da durumunu pekiştirmek isteyen II. Murat, üç kız kardeşini İbrahim Bey ve iki kardeşiyle evlendirmişti (1424). [23]

İbrahim Bey, zamanla güçlendikçe Osmanlılara karşı bağımsız politika izlemeye, akrabalık bağlarını koparmaya, düşmanca tutum sürdürmeye başladı. İlk iş olarak geri verdiği iki şehri geri almak için fırsat kolluyordu.

Evrenoszade'nin 1433 Macaristan yenilgisini uygun fırsat olarak gören İbrahim Bey, vakit geçirmeden Sırplılar ve Macarlarla birlikte II. Murat'a karşı birleşti. Hemen, Beyşehir'i alarak Hamiteli'ni işgale girişirken bağlaşıkları da Kolombaç (Güvercinlik) Kalesi'ni kuşatmışlardı. Bu kuşatma Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın yetişmesi üzerine kaldırılmış, Macar ve Sırp kuvvetleri geri çekilmişlerdi.

Rumeli'de durum düzeltildikten sonra Anadolu'ya geçen Osmanlı kuvvetleri, Akşehir'den başlayarak Seydişehir'i, Saideli (Kadıhanı)'ni ve Konya ile Karaman (İçel hariç) bölgelerini ele geçirmiştir. II. Murat, sonunda İbrahim Bey'i bağışlayarak yalnız kendisine ait yerleri almış ve ötekileri bırakmıştır (1435). [24]

---

[23] Cezar; s. 286.
[24] a. g. e.; s. 294.
Uzunçarşılı; s. 212.
Hammer; c. II, s. 203, 204.

Aralarında bağlaşma yapıldığı sırada öteki ortaklar gibi Karamanoğlu da başarıdan umutlu idi. Bu nedenle beş yıl önce imzaladığı barış antlaşmasını bozmuştu. Haçlıların Balkanları geçmeleri sırasında Osmanlı ülkesine saldırmış; Bolvadin, Ankara, Beypazarı ve Kütahya yörelerini işgal etmişti.

Rumeli ve Anadolu'daki bu durumu kaygıyla izleyen II. Murat, önce Anadolu sorununu çözümlemeyi sonra daha güvenceli olarak Haçlılara yönelmeyi planlamıştı. Bu amaçla II. Murat'ın oğlu Amasya Sancak Beyi Alaattin Bey ve kendi kuvvetleriyle Karamanoğlu'nun üzerine yürümüş; Karaman kuvvetlerini kesin bir yenilgiye uğratmıştır. II. Murat, burada daha fazla oyalanmamak için İbrahim Bey ile acele barış yapmıştır (1443). Karamanoğlu, Rumeli durumunun II. Murat üzerinde yarattığı kaygı sayesinde bu kez de ucuz kurtulmuştur. II. Murat ise, Rumeli harekâtının Türk ordusu zararına gelişebilmesi ihtimalini de göz önüne alarak Karaman sorununu bu noktada bırakmayı daha uygun görmüş; korkutucu durum gösteren Rumeli'ye dönmüştür. [25]

Ne yazık ki İbrahim Bey, Rumeli harekâtının Osmanlılar zararına sürdüğünü görerek fırsatı kaçırmamıştır.

---

[25] Cezar; s. 307.
Uzunçarşılı; 214.

Haçlıların Sofya'ya kadar inmelerini fırsat bilerek barışı bozmuş; Osmanlıların çok sıkışık durumundan yararlanarak yeniden tecavüze başlamıştır. Karamanoğlu, bu dönekliklerivle Osmanlı Devleti adamlarının, özellikle II. Murat'ın sabrını iyice taşırmıştı. Görüldüğü üzere Karamanoğlu, aynı ulustan ve aynı dinden olduğu, evlenmeler yoluyla da hısım bulunduğu bir devleti arkadan hançerliyor, Osmanlı ülkesi ve halkı için büyük zararlar meydana getiriyordu.

II. Murat, Karamanoğlu'nun bu tutumunu, Müslümanlıkla, Türklükle ve insanlıkla bağdaştıramıyordu. Bu nedenle Karamanoğlu üzerine bir sefer yapılmasına karar verildi. Bu gailenin bir an önce ortadan kaldırılması yolunda din adamlarından da fetvalar alındı. 12 Temmuz 1944 günü yapılan Segedin Barış Antlaşması'yla Rumeli yönü güvence altına alındığına göre, İbrahim Bey'in cezalandırılması için gerekli ortam doğmuştu. Bu sefer için Anadolu halkında ve Osmanlı yöneticilerinde birikmiş bulunan kızgınlıktan da yararlanılacaktı.

II. Murat bu amaçla Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa'yı Edirne'de bırakarak ve yeterli bir kuvvetin başında olarak süratle Anadolu'ya geçti. Rumeli'deki durum düzelmiş olmasına rağmen her ihtimali düşünen tedbirli Padişah,

ordunun büyük kısmını Rumeli'de bırakmış; emrine sadece sayısı 5-6 bini aşmayan kapıkulu askerini almayı yeterli görmüştü.

Bu kez yapılan Karamanoğlu seferi Karamanoğlu kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanmış; ne yazık ki, İbrahim Bey'in makam ve saltanat ihtirasının ve iki yüzlülüğünün cezasını, yine de Karaman ülkesinin çaresiz halkı çekmiştir. [26]

İbrahim Bey, ağır koşullarla da olsa, antlaşma için aracı olarak eşini II. Murat'a göndermiştir.

İbrahim Bey, II. Murat'a sunduğu dilek mektubunda; "tüm dostlarına dost ve düşmanlarına düşman olup her yıl bir oğlunu askeriyle, Murat Bey'in hizmetine vereceğini, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacağını böylece II. Murat'a tâbi olduğunu bildirerek canını kurtarmayı başarmıştır (1444).

II. Murat bundan sonra belini doğrultamayacağına inandığı ve İbrahim Bey'in eşi olan kız kardeşinin de yalvarması sonunda eniştesini bağışlama büyüklüğünü göstermiştir. Buna

---

[26] Uzunçarşılı; s. 215, 217.
Cezar; s. 315.
Aşıkpaşaoğlu; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Birinci Basılış, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, s. 140.

karşılık Karamanoğlu da Varna Savaşı'na kadar antlaşmasına bağlı kalmış, İkinci Kosova Muharebesi'nde Türk ordusuna yardımcı küçük bir kuvvet de göndermişti. [27]

14. II. Murat'ın Tahttan Çekilmesi

Segedin Antlaşması ile Rumeli'de yeterli bir barış dönemi sağlandığına inanmış olan II. Murat, Karamanoğlu gailesini de çözümledikten sonra Bursa'ya dönmüştür. Burada komutanlarına; "Bu ana gelinceye kadar padişahınız bendim; bu günden sonra padişahınız oğlumdur. Çünkü ben, tüm taç ve tahtımı, unvanımı oğluma verdim, halen oğlumu padişah bilesiz" emriyle taç ve tahtını, halen Edirne'de bulunan II. Mehmet'e bıraktığını açıkladıktan sonra Manisa'daki sarayına çekildi (1444).

15. Segedin Barış Antlaşması'nın Bozulması

Ne yazık ki, sonuç II. Murat'ın düşündüğü gibi olmamıştır. Özellikle Osmanlılara karşı Avrupa'da başlatılan kaynaşma II. Murat'ın düşünce ve isteklerinin gerçekleşmesine olanak vermemiştir.

---

[27] Cezar; s. 315.
Uzunçarşılı; s. 217.
Aşıkpaşaoğlu; s. 141.
Hammer; c. II, s. 212.

Osmanlı tahtına aşağı yukarı 12-14 yaşında bir çocuğun geçmiş olması, Avrupa'da Osmanlılara karşı sürdürülmekte olan kışkırtmaları daha da şiddetlendirmiştir. Bunun gibi, özellikle Edirne'de ve tüm Osmanlı ülkesinde Segedin Antlaşması'nın yarattığı huzursuzluk, giderek genişleme eğilimi göstermiştir. Türk kamuoyu ve devlet büyüklerine göre, barışın sağlanması pahasına gerekli olmayan övzeride bulunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin dayanağı olan "Din Uğruna Savaş" ilkesinin, barış uğrunda terk edilmesinden II. Murat sorumlu görülüyordu. Ayrıca Padişah, yaşlı, güçsüz ve hasta olmadığı halde, saltanatı küçük yaşta bir çocuğa bırakmakla ve dolayısıyla tahtının büyük sorumluluğunu, kişisel rahatı, sükûneti, ibadeti için üzerinden atmakla suçlanıyordu. Nitekim, yurt içinde ve dışında oluşan politik olaylar, bu tür düşüncelerin haklılığını kanıtlayan bir ortam oluşturmuştu.

Macarların başarısı nedeniyle Arnavutluk, Eflâk, Bulgaristan ve Sırbistan'da beliren kaynaşmalar giderek artmıştı.

Bizans İmparatoru, Papa ve Macar Kralı Ladislas, propaganda ve kışkırtmalarla birlikte Türkleri Avrupa'dan atmak amacıyla yeni bir Haçlı seferinin hazırlıklarına başlamışlardı.

Harp Tarihi Bşk.
Kütüphanesi

Aslında Segedin Barış Antlaşması'nı içtenlikle onaylamamış olan Ladislas, antlaşmanın imza edilmesinden elli gün sonra, barışı bozmak ve 1 Eylül 1444'te savaşı başlatmak kararı vermişti. Bu kararın verilmesinde Papa Vekili Kardinal Jülyen'in büyük etki ve katkısı olmuştur. Papa vekilinin yaydığı dinsel hükümlere göre, Türklere (Müslümanlara) karşı edilen yemin bağlayıcı olmazdı. Ladislas ve Macar devlet adamlarının İncil'e el koyarak yükümlendikleri manevi ve vicdani sorumluluklara rağmen böylece sıyrılmış olmaları onlara göre onur kırıcı bir döneklik olmayacaktı.

Aslında Segedin Antlaşması'nın bozulmasında Macarları özendiren şu önemli etkenler ve nedenler vardı:

— Zincirleme savaşlarda Türk devleti ve ordusu güçsüzleşmiştir.

— Osmanlı tahtının sorumluluğu bir çocuğun eline bırakılmıştır.

— Bağlaşıklar ise savaşa hazır durumdadır.

— Barış antlaşması, onlarca savaşı bağlayıcı bir faktör değildir.

— Papalık donanması, savaşın desteklenmesi yönünde hazır durumdadır.

— Osmanlı kuvvetleri, Karaman ülkesinde seferdedir. Bizans İmparatoru, donanmasıyla Türk ordusunun Rumeli'ye geçmesini engelleyecektir. Dolayısıyla boş bulunan Balkanlar'da girişilecek bir bağlaşık taarruzuna Türkler karşı koyamayacaktır.

— Papalık, Venedik, Burgondiya, Ragüza, Bizans gemileri Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarını kapamış bulunmaktadır. 35 gemiden oluşan bu donanmanın komutanı Françesko Gondolmiyeri, Boğazlar'a hâkim durumda olduğunu bildirmiştir.

— O güne kadar Türklerle çatışmaktan kaçınan Venedik bile (Selânik ve Gelibolu'yu geri almak umuduyla) bu kez gemi vermek suretiyle bağlaşıklara katılacağını bildirmiştir.

— Macar Kralı'na göre Türkler, Sırp kalelerini teslim yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir (Bu, zoraki bir iddia ve tutarsız bir bahanedir. Çünkü Türkler, 22 Ağustos 1444'te Semendire ve Güvercinlik'i Sırplara teslim etmiş bulunuyorlardı).

— Savaş yanlısı görünmeyen Jan Hunyad, Türklerden geri alınacak Bulgaristan'a kral atanacağı vaadi karşısında başkomutanlığı kabul etmiş; ayrıca, II. Murat'ın tahttan çekilme-

siyle ortaya çıkan elverişli durumun bağlaşıkların yeni bir sefere başlamaları için kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu bildirmiştir.

— Onlara göre, Segedin Barışı'nın yapılması, bağlaşmayı bozmamıştır. Bağlaşıklar bu nedenlere dayanarak savaş kararının alınmasıyla, yeniden toplanmaya başladılar.

İşte özetlenen bu nedenler ve etkenler altında Macar Krallık Meclisi'nde yapılan görüşmelerden sonra Segedin Antlaşması'nın bozulmuş olduğu, seferin başlaması için engel bulunmadığı kararına varılmıştır. [28]

---

[28] Cezar; s. 318.
Uzunçarşılı; s. 217, 218.
Aşıkpaşaoğlu; s. 143.
Hammer; c. II, s. 217, 218.

İKİNCİ BÖLÜM

VARNA MEYDAN MUHAREBESİ

A. TEKNİK AYRINTILAR

1. Varna Meydan Muharebesi'nin Nedenleri

Varna Meydan Muharebesi'nin nedenleri, Macar Kralı Ladislas ve O'nun savaş ortakları tarafından yaratılmıştır. Dolayısıyla sorumluluğu da onlara aittir.

Muharebenin gerçekte ve görünürde olmak üzere iki nedeni vardır. Gerçek neden Büyük Lui'den beri Macar kralları tarafından güdülen, İstanbul dahil tüm Balkan Yarımadası'na ve doğudaki Bizans İmparatorluğu'na ait eski topraklara sahip olma emel ve ihtirasıdır.

Görünürdeki neden ise, Transilvanya'ya yapılan ve o ülke için maddeten ve manen gerçek bir yıkım olan Osmanlı akınlarına son verdirmektir. [29]

2. Tarafların Sefer Hazırlıkları

III. Ladislas'ın aldığı savaş kararı üzerine, 1443 kış harekâtına katılan kuvvetlerden ayrı

---

[29] Necati Salim (Tacan); Varna 1444, İstanbul, Askeri Matbaa, 1931, s. 2, 5.

olarak, bağlaşık orduya yeni kuvvetlerin de katıldığı görülmüştür. Böylece, Macar, Eflâk, Sırp, Polonya, Hırvat, Alman, Papalık ve Venedik kuvvetlerinden oluşan yeni bir Haçlı bağlaşıkları ordusu hazırlanmıştır.

Bu ordu, Segedin Antlaşması'na göre Türklerin Sırplara bırakacağı yerlerin teslîminden sonra harekete geçecekti. Nitekim, antlaşma hükümlerini titizlikle yerine getiren Türklerin, bu yerleri Sırplara vermesinden sonradır ki, 1444 Eylül ayında bir Haçlı seferi başlatılmıştır.

Bir yandan bağlaşıklara katılmış bulunan, ancak barışın bozulmasını istemeyen Sırp Despotu Branković, öbür yandan da Haçlıların sefer hazırlıklarını Osmanlı Devleti'ne duyurmuştur. [30]

II. Murat, bu duyuru üzerindedir ki, Karamanoğlu seferini daha fazla uzatmadan, O'nunla uyuşmuştur.

Haçlı ordusunun harekete geçtiği haberi, Edirne sarayında telaşlı ve kaygılı bir ortam yaratmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti, Niğbolu'dan beri ilk kez çok önemli bir Hıristiyan baskısı karşısında bulunuyordu; durum gerçekten

---

[30] Uzunçarşılı; s. 218, 219.
Cezar; s. 320.

sakıncalıydı. Son yıllarda Haçlılar karşısında uğranılan yenilgiler, Avrupa'nın Türklere duyduğu hıncı kamçılıyor, Türkleri Avrupa'dan atma amaç ve kararlarını güçlendiriyordu. Bu saldırılara karşı koymak için Osmanlı Ordusuna en çok on dört yaşında bulunan deneyimsiz bir padişahın komuta etmesi gerekecekti. Halbuki, devletin karşısına çıkan bu ağır sorunun henüz çocuk denilecek kadar küçük olan II. Mehmet tarafından değil ancak, II. Murat gibi üstün komutanlık yeteneklerine ve deneyimlerine ulaşmış bir başkomutanın el atmasıyla çözümleneceğine inanılıyordu.

Bu nedenle II. Mehmet, Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa'nın önerilerini kabul ederek, babasını, ordunun başına geçmek üzere Edirne'ye çağırdı. II. Murat, bu çağrıya uyarak Anadolu askerinin başında olduğu halde, Manisa'dan yürüyüşe geçti. [31]

3. Türk Ordusunun Yürüyüşü (Kroki : 1)

II. Murat, en kısa sürede Anadolu kuvvetlerini topladı. Manisa'dan yürüyüşe başlarken ordusunun kuvveti 40.000 kişiden oluşuyordu. Orduyu Rumeli harekât alanlarına ulaştıracak en kısa ve uygun yol, Çanakkale Boğazı'ndan geçen yoldu. Ancak, bu yolun Amiral Françes-

[31] Uzunçarşılı; s. 219.

ko Gondolmiyeri komutasında bulunan Papalık donanması tarafından kapatılmış olduğu öğrenilmişti. Bu nedenle II. Murat, İstanbul Boğazı'ndan Rumeli'ye geçmek üzere yürüyüş yönünü değiştirdi. Manisa-Balıkesir-Bursa-Gemlik üzerinden, Kocaeli dağları aşılarak, İstanbul Boğazı'na gelindi.

Yürüyüş kesin bir gizlilik içinde, çok hızlı yapılmış ve başarılı olmuştu. Papalık donanması, Türk ordusunun geçişini engellemek için Çanakkale Boğazı önünde boş yere bekledi durdu.

Rumeli yakasına geçiş yeri olarak, Boğaz'ın Anadolu Hisarı kesimi seçilmişti. Sadrazam Halil Paşa, geçişin güvenliği ve yabancı gemilerin seyirlerinin kontrolü için Boğaz'ın Rumeli kıyısına toplar mevzilendirmişti. Geçiş, bu topçunun koruması altında ve her er başına bir duka altın ödenmek suretiyle Ceneviz gemileri tarafından sağlandı.

Geçişi engellemek isteyen iki Bizans kadırgasından biri, Topçu Komutanı Sarıca'nın top atışlarıyla batırıldı. Öbürü de, büyük hasara uğratılmış olarak İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı.

II. Murat, 20 Ekim 1444 günü Rumeli'ye ayak basmıştı. Ordu hızlı bir yürüyüşle Edirne'ye gelmiş; burada devlet adamları tarafın-

dan coşku ile karşılanmıştı. Ancak II. Murat, şehre girmemiş, geceyi askerle birlikte şehir dışında ordugâhta geçirmişti. Ordu, Rumeli Askeri katıldıktan sonra Bulgaristan doğrultusunda yürüyüşe geçirilmişti. Padişah II. Mehmet, Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa ile Edirne'de kalmıştı.

Niğbolu bölgesinde esir alınan birkaç Haçlı askerin soruşturulmasından, düşmanın Niğbolu'da olduğu öğrenilmişti. Bu nedenle Edirne - Filibe - Şıpka - Tırnova yoluyla Niğbolu yönünde yürüyüşe geçilmiştir. Haçlıların Tırnova doğrultusunda ilerleyecekleri sanılıyordu. Her ne kadar Tırnova'da bir kısım düşman kuvvetiyle karşılaşmışsa da, bunlardan yeni esirler alınamadığı için düşmanın maksadı hakkında yeni bilgiler toplanamamıştı. II. Murat, zorunlu olarak Niğbolu'yu yürüyüş hedefi olarak göstermiştir.

Niğbolu'ya kadar geçilen yerlerde ve Niğbolu'da Haçlı ordusu veya ona ait herhangi bir kuvvete rastlanmamıştır. Ancak, bağlaşık ordunun doğuya doğru yürüdüğü kestirilmiştir. Bundan sonra, Niğbolu muhafız kuvveti de alınarak, yürüyüş doğrultusu, doğuya yöneltilmiştir. Yürüyüş süresince düşmanın aranmasına ve bulunduğu yerde taarruza geçilmesine karar verilmiştir.

ko Gondolmiyeri komutasında bulunan Papalık donanması tarafından kapatılmış olduğu öğrenilmişti. Bu nedenle II. Murat, İstanbul Boğazı'ndan Rumeli'ye geçmek üzere yürüyüş yönünü değiştirdi. Manisa-Balıkesir-Bursa-Gemlik üzerinden, Kocaeli dağları aşılarak, İstanbul Boğazı'na gelindi.

Yürüyüş kesin bir gizlilik içinde, çok hızlı yapılmış ve başarılı olmuştu. Papalık donanması, Türk ordusunun geçişini engellemek için Çanakkale Boğazı önünde boş yere bekledi durdu.

Rumeli yakasına geçiş yeri olarak, Boğaz'ın Anadolu Hisarı kesimi seçilmişti. Sadrazam Halil Paşa, geçişin güvenliği ve yabancı gemilerin seyirlerinin kontrolü için Boğaz'ın Rumeli kıyısına toplar mevzilendirmişti. Geçiş, bu topçunun koruması altında ve her er başına bir duka altın ödenmek suretiyle Ceneviz gemileri tarafından sağlandı.

Geçişi engellemek isteyen iki Bizans kadırgasından biri, Topçu Komutanı Sarıca'nın top atışlarıyla batırıldı. Öbürü de, büyük hasara uğratılmış olarak İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı.

II. Murat, 20 Ekim 1444 günü Rumeli'ye ayak basmıştı. Ordu hızlı bir yürüyüşle Edirne'ye gelmiş; burada devlet adamları tarafın-

dan coşku ile karşılanmıştı. Ancak II. Murat, şehre girmemiş, geceyi askerle birlikte şehir dışında ordugâhta geçirmişti. Ordu, Rumeli Askeri katıldıktan sonra Bulgaristan doğrultusunda yürüyüşe geçirilmişti. Padişah II. Mehmet, Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa ile Edirne'de kalmıştı.

Niğbolu bölgesinde esir alınan birkaç Haçlı askerin soruşturulmasından, düşmanın Niğbolu'da olduğu öğrenilmişti. Bu nedenle Edirne - Filibe - Şıpka - Tırnova yoluyla Niğbolu yönünde yürüyüşe geçilmiştir. Haçlıların Tırnova doğrultusunda ilerleyecekleri sanılıyordu. Her ne kadar Tırnova'da bir kısım düşman kuvvetiyle karşılaşmışsa da, bunlardan yeni esirler alınamadığı için düşmanın maksadı hakkında yeni bilgiler toplanamamıştı. II. Murat, zorunlu olarak Niğbolu'yu yürüyüş hedefi olarak göstermiştir.

Niğbolu'ya kadar geçilen yerlerde ve Niğbolu'da Haçlı ordusu veya ona ait herhangi bir kuvvete rastlanmamıştır. Ancak, bağlaşık ordunun doğuya doğru yürüdüğü kestirilmiştir. Bundan sonra, Niğbolu muhafız kuvveti de alınarak, yürüyüş doğrultusu, doğuya yöneltilmiştir. Yürüyüş süresince düşmanın aranmasına ve bulunduğu yerde taarruza geçilmesine karar verilmiştir.

Haçhların elinde Türk ordusuna ait hiçbir bilgi olmadığı halde, buraları çok iyi bilen II. Murat, her imkândan yararlanarak düşmanın arkasına düşmüş ve onu, adım adım izleme durumuna geçmişti. Nitekim Haçlı ordusu, 9 Kasım 1444 günü, Varna'da yakalanmış; bu ordunun karşısında, gereken muharebe düzeni alınmaya başlanmıştır. [32]

4. Haçlı Ordusu'nun Yürüyüşü (Kroki : 2)

Macar Kralı III. Ladislas, sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Türklerin hazırlanmasına fırsat ve zaman bırakmadan harekâtın başlatılmasına karar vermiş; bundan sonra ordusunun başında olduğu halde, 1 Eylül 1444'te Segedin'den yürüyüşe geçmiştir.

Yürüyüşe başlarken Ladislas'ın emrinde 15.000 kişilik bir kuvvet bulunduğu, bu kuvvetin yarısının Polonyalı, yarısının da Macarlardan ve öteki milletlerden oluştuğu belirtilmiştir. Ağırlıkları taşıyan 2.000 araba, ordunun arkasından geliyordu. Kral'ın değerli eşyasını ise 250 araba taşıyordu.

---

[32] a. g. e ; s. 219, 220.
Cezar; s. 324, 325.
Tacan; s. 18, 19.
Aşıkpaşaoğlu, s. 143, 144.
Hammer; c. II, s. 220.

Haçlı ordusu, Segedin'den güney yönünde ilerleyerek 16 Eylül 1444'te Orsova'ya gelmiştir. Jan Hunyad, seçme 4.000 zırhlı süvarisiyle burada, Ladislas ile gelmiş bulunan asıl kuvvete katılmıştır. [33]

Batılı yazarlar, Haçlı ordu kuvvetinin bu suretle 19.000'e ulaştığını yazmaktadırlar. Ancak, Ladislas'ın toplamış olduğu kuvvetin 19.000'den çok fazla olduğunu kabul etmek gerekir. Macar Kralının belki umduğu ölçüde bir kuvvet toplayamamış olabileceği kabul edilse bile bu kadarcık küçük bir kuvvetle de sefere çıkacağı düşünülemezdi.

Ladislas ve Jan Hunyad, bugüne kadar, Türklerle savaşmanın ne olduğunu, hele Türkleri Rumeli'den çıkarma girişiminin gerçekleşebilmesi için ne ölçüde bir ordu gerektiğini takdir edecek kadar bir deneyim ve bilgiye ulaşmış olmalılardı.

Batılı tarihçilerin verdikleri bu küçük sayı, Türklerin Varna zaferinin tarihteki yerini küçültmek, değersiz göstermek Haçlıları onurlandırmak gibi boş bir gayretin, bir yan tutuculuğun zorlaması olmalıdır.

---

[33] Tacan; s. 14.
Cezar; s. 324.
Hammer; s. 218.

Nitekim, Türk kaynaklarında da Haçlı ordusunun gücünün "Niğbolu'dan beri görülmemiş derecede büyük bir kuvvet" olarak abartılması da aynı mantığa dayatılabilir. Tarafsız bir değerlendirme ile, Haçlı ordu kuvvetinin, bir yıl önce giriştikleri ve "Büyük Sefer" dedikleri kış savaşını yapan ordununkinden daha az olmadığını kabul etmek gerekir.

Oysa, bağlaşıklar, o seferde de tamamiyle başarılı olamamışlardır. Bu nedenle, Ladislas'ın böyle küçük bir ordu ile iddialı amacına ulaşacağından umutlu olduğunu düşünmek doğru ve mantıklı görülmez. Ancak, Osmanlı Devleti'nin sıkışık durumunu düşünerek, vakit geçirmeden ve eldeki kuvveti daha da büyütme gereği duymadan savaşı başlattıkları düşünülse bile bu düşünce, sonucun bir mazereti olamayacaktır. Şayet bu sayı doğru idiyse, bundan önce daha büyük bir ordu ile amaca ulaşamadıklarına göre bu kez toplayabildikleri bu kadarcık bir ordu ile sonucun değişmeyeceğini, ordunun başında, çocuk komutan II. Mehmet de bulunsaydı O'nun emrinde, savaşlarda yetişmiş, pişmiş, deneyimli, değerli komutanların bulunduğunu gözden uzak tutmamaları gerekirdi. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını amaçlayan savaşlarda Türk Ulusunun düşman

karşısında nasıl şahlandığı, nasıl her çareye başvurduğu, nasıl mucizeler yarattığı o güne kadar çok kez kanıtlanmıştı.

III. Ladislas tarafından Orsova'da yapılan toplantıda, Jan Hunyad, Haçlı ordusunun başkomutanlığına atandı. Ayrıca, ordunun harekât planı kararlaştırıldı. Bu plan gereğince ordu, 18-22 Eylül'de Tuna'dan geçirildi. Kralın eşyaları, Tuna yoluyla Severin'den gönderildi. [34]

Ordunun genel ağırlıklarında her erin bir ere yetecek kadar eşyası bulunuyordu. Bu suretle oluşan gereksiz ağırlıklarla Balkanlar'dan aşılamayacağı düşünülerek, bunların büyük kısmı ve ağır toplar Orsova'da bırakıldı. Dolayısıyla Haçlılar, yanlarında yalnız hafif toplar ve gerekli ağırlıklar olduğu halde Tuna'yı izleyerek ilerlediler. İlk gün Kladuva'ya varıldı. Burada, kalenin muhafız birliği ile bir çatışmaya girdiler. Dört beş gün sonra Timok Nehri geçildi. 26 Eylül 1444 günü Vidin'e ulaşıldı. Vidin önünde birkaç gün oyalanan Haçlılar, şehri ele geçiremediler. Haçlı ordunun öncüsü Rahova'ya geldiği zaman, şehir boşaltılmış durumda idi. Osmanlılar, şehri geceleyin boşaltmışlardı. Bu nedenle Haçlılar, burada kalmadan Niğ-

[34] Tacan; s. 15, 16.
Hammer; c. II, s. 218, 219.
Cezar; s. 324.

bolu'ya yöneldiler. Kral ve başkomutanın Niğbolu'da aldıkları karara göre Tuna'daki Haçlı donanması ile işbirliği yapılacak, bundan sonra Meriç Vadisi'ne inilerek Edirne ele geçirilecekti. Ancak, bu karar kısa süre sonra değiştirildi. Çünkü, kışın Balkan geçitlerinden geçilmesi, nüfusu çok az, ürünleri kısıtlı olan bu bölgede ordunun yiyecek ve öteki ihtiyaçlarının sağlanamaması Haçlı komutanlarını korkutmuştu. Dolayısıyla bu karardan vazgeçildi ve yürüyüş hedefi olarak Varna seçildi. Buradan sonra Karadeniz kıyı yoluyla Gelibolu'ya kadar gidilecekti. Bu suretle donanmanın da sürekli desteğiyle ikmal sorunu rahatça çözümlenecekti. Ayrıca, Bizans'a ulaşıldığında Bizans kuvvetleri de Haçlı ordusu pekiştirecekti. Kral, burada bir Bizans prensesiyle evlenecek, bundan sonra Edirne'ye yürünecekti.

Haçlı ordusu, bu kararın ışığında ilerleyerek 6 Ekim 1444'te Niğbolu'ya geldi. Eflâk Beyi Drakul, burada 5.000 (Halkondil'e göre 10.000) süvarisiyle Haçlılara katıldı. Yine Hammer'in belirttiğine göre, Haçlı ordusunun kuvvetini az bulan Eflâk Beyi Vlad Drakul, Macar Kralı'nı bu seferden caydırmak istediyse de başaramadı. Drakul'un bu ölçüde bir kuvvetle Türklere karşı sefer girişiminde bulunulmasının çok tehlikeli olduğunu belirtmesi "Padişahın ava çıktığı zaman bile yanında bulundurduğu askerin

bu Haçlı ordusunun toplamından çok olduğunu" söylemesi hiçbir yarar sağlamadı. Hatta Jan Hunyad, Drakul'un bu hareketini hainlik olarak değerlendirmişti. Bu tartışmada çok sinirlenen Drakul, kılıç çektiği için tutuklanmış; kurtulmak için yüklüce altın vereceğini ve ayrıca 4.000 kişilik yardımcı kuvvet göndereceğini vaat etmek zorunda kalmıştır. Drakul, bundan sonra kuvvetini oğlunun komutasına bırakarak bir bahane ile ülkesine dönmüştür. [35]

Bu arada Sırpların Haçlı ordusuna katılması beklenen Arnavut kuvvetlerinin hareketine engel oldukları haberi gelmiştir. Bağlaşıklar, bu arada Niğbolu Kalesi'ni ele geçirme girişiminde bulunmuşlardır. Kale Komutanı Mehmet Bey, kaleyi başarıyla savunduğu gibi, Haçlıların varoşları yakma girişimi sırasında beklenmedik bir çıkış hareketiyle de birçok esir almıştır. Haçlılar, bundan sonra başarısız girişimlerini yarıda bırakarak yeniden yürüyüşe geçmişlerdir.

Haçlılar, bu seferde daha çok dinsel amaç iddiasıyla yola çıktıkları halde, geçtikleri bölgelerin Hıristiyan ve Müslüman halkına, bundan önceki seferlerinde yaptıkları gibi, çok acımasız ve insanlık dışı kıyımlar uygulamışlardır.

---

[35] Tacan; s. 16, 17.
Hammer; c. II, s. 218, 219.

Kaleler, köyler, kasabalar, gereksiz yere yakılmış; yıkılmış yalnız camiler değil, Bulgar, Rum kiliseleri de tahripten kurtulamamıştır. İnsanların canına, malına, namusuna yapılan eylemlere komutanları tarafından engel olunmamıştır.

Jan Hunyad, 3.000 Macar süvarisi ve Eflâk yardımcı kuvvetiyle ordu büyük kısmının önünde yürüyordu. Ondan sonra ordunun büyük kısmı (Haçlılar kolu) ile Kral III. Ladislas geliyordu. Razgrat'tan sonra 24 Ekim 1444'te Yenipazar'a gelindi. Burası tahkimli olduğundan birkaç gün aralıksız sürdürülen taarruzlar sonunda kale zorlukla düşürülebildi. Şehir halkı ve Türk askeri kılıçtan geçirildi. Burada Macar Kralı tarafından bir bildiri yayınlanarak Şumnu, Petriç, Kavarna ve Varna'nın teslim olmaları karşı konulmadığı taktirde muhafızların serbest bırakılacağı, aksi halde kılıçtan geçirilecekleri belirtildi. Bu bildiriler, adı geçen kasabalarca ve komutanlarca kabul edilmedi.

Haçlı ordusu, 26 Ekim 1444 günü Şumnu'ya vardı ve büyük kayalıklar üstünde bulunan Şumnu Kalesi'ni kuşattı. Yeterli sayıda bir Türk Kuvveti tarafından savunulan kaleye yapılan şiddetli saldırılar, Haçlılar kadar savunuculara da pahalıya mal oldu. Türkler, 5.000 şehit verdiler ve sonunda şehri teslim etmek zorunda

kaldılar. Burçlarda savunmayı sürdüren 50 Türk kahramanı, son ana kadar çarpıştıktan sonra, teslim olmayı reddederek, kendilerini burçlardan atmak suretiyle intihar ettiler. [36]

Haçlılar, Şumnu'da kaldıkları beş gün içinde Tırnova'ya 500 kişilik bir müfreze gönderdiler. Müfreze, yürüyüş halinde olan Türk ordusunun öncüsüne rastlayarak çarpışmaya başladı ve 300 ölü bırakarak geri çekildi.

Zorlukla yürüyüşünü sürdürmekte olan Haçlı ordusu, 4 Kasım 1444 günü Prevadi'ye geldi. Burayı da iki gün süren saldırılar sonunda ele geçirdi. Burada da öncekilere uygulanan kıyımlar yapıldı.

5 Kasım 1444'te Petriç'e gelen Haçlılar, kaleyi kuşattılar. Ulahlar, Macarlar, surlara merdivenlerle tırmanmak için çok çaba harcadılar, çok kayıplara uğradılar ve sonunda şehri ele geçirmeyi başardılar. Muhafızlar tümüyle kılıçtan geçirildi.

Haçlı ordusu, o akşam, Mihaliç önünde konakladı. Kamçık Nehri'ndeki 28 Osmanlı teknesini yaktılar. Şehir daha önce Türkler tarafından boşaltılmıştı.

---

[36] Hammer; s. 219.

Bağlaşık Haçlı ordusu, 9 Kasım 1444 günü Varna önüne ulaşmış bulunuyordu. Şehrin güneyindeki Galatahisar, kuzeyindeki Makropolis, Kavarna köylerini ele geçirdiler. Varna'nın kuzey yöresinde ordugâha geçtiler. Hava karardıktan sonra Haçlı askerler, güney yönünde ve ordugâhlarının 4 km. kadar yakınında Osmanlı ordugâhının ışıklarını görünce ummadıkları bu görünüm karşısında şaşkınlığa ve korkuya kapıldılar. [37]

5. Tarafların Hareketleri Hakkında Düşünceler

Macar Kralı III. Ladislas, Türklerin toplanmasına zaman ve fırsat bırakmadan hemen harekete geçilmesine karar vermiş olmasına rağmen kararını uygulayamamış; Türklerin Sırp kalelerini teslim etmelerini beklemek suretiyle, gereksiz bir kuşku uğruna 20 gün gecikmiştir. Ağırlıkların orduyu takip edemeyeceği düşüncesiyle daha kısa olan Balkanlar yolundan cayılmış, karar değiştirilerek Varna'ya yönelinmiştir. Bunlar, strateji kurallarına uymayan hareketlerdir. Ayrıca, ağır topların ve ağırlıkların Severin'de bırakılmasından sonra da

---

[37] Tacan; s. 16-18.
Cezar; s. 325, 327.
Aşıkpaşaoğlu; s. 144.
Hammer; c. II, s. 219, 220.

yine Varna istikametinde ısrar edilmesiyle yanlış kararın uygulanması sürdürülmüştür. Halbuki, Haçlı ordusu da, Türk ordusu gibi Balkanlar'dan kolaylıkla aşabilirdi.

O dönemin başarılı bir otoritesi sayılan Jan Hunyad'ın, başkomutan seçilmesi ve Kral'ın O'nun emrinde bulunmayı kabul etmesi takdire değer bir feragat örneği olarak gösterilebilir.

Ancak uygulamada bu seçim ve değerlendirmenin tutarsızlığı, uyum gösterilmediği ortaya çıkmıştır. Eflâk Beyi'nin iyi niyete dayanan eleştirisi karşısında Jan Hunyad'ın yardımcı kuvvet komutanına karşı davranışı, psikoloji ve moral faktörüne indirilmiş olan gereksiz ve olumsuz bir darbe olmuştur. Bağlaşık ordunun hiçbir yerde oyalanmadan yürümesi halinde, başlangıçtaki yirmi günlük gecikmeyi kapatması, 20-25 Ekim günlerinde Varna'ya gelmesi gerçekleşebilirdi. Böylece, Varna'dan da kıyı yolu izlenerek kasımın ilk haftasında Kırklareli bölgesine bile ulaşılması mümkün olurdu.

Haçlı Ordusu Başkomutanlığı, aynı hesaplamaya göre, bu hareketi Niğbolu'dan başlatarak, ordusunu buradan güneye yürütseydi, yaklaşık 10 Ekim'de Tırnova'ya, 15 Ekim'de Şıpka Geçidi bölgesine ulaşabilirdi. Böylelikle Türk or-

dusunun Edirne'de toplandığı sıralarda Şıpka geçitlerini tutmuş, dolayısıyla Balkanlar'a hakim duruma gelmiş bulunurdu.

Her iki halde de Edirne'den kuzeye yürüyen Türk ordusunun durumu ve kuvveti hakkında bilgi edinilir ve ona göre uygun kararlara varma olanağı sağlanırdı.

Bağlaşık Haçlı Ordusu Başkomutanlığı'nca bunlar yapılmamış, uygun düşünce ve karara dayanmayan bir yürüyüşle, savaşta çok değerli olan zaman ve fırsat faktörü kaybedilmiş; Haçlı ordusu, sanki Varna batağında yok edilmek için oraya götürülmüştür.

Türklerin hareket tarzına gelince :

Haçlı ordusunun hareketi, Brankoviç tarafından Türklere haber verilmiş olduğuna göre, bağlaşıkların yararına bir hesap yapıldığında aşağıdaki sonuca varılır: Haçlı ordusunun Segedin'den hareketinin Manisa'da haber alındığı kabul edilirse, Anadolu'dan toplanan kuvvetlerin, Edirne'ye gelmesi en az bir aylık sürede olmuştur. Manisa-Kocaeli-İstanbul-Edirne yolu 700 km. kadardır. Bu durumda Anadolu ordusu, her gün 25 km. ye yakın yürümüştür ki, bundan II. Murat'ın toplanma ve yürüyüş için gereksiz zaman kaybetmediği sonucu çıkmaktadır. Edirne'den sonraki aşamada da böy-

le davranılmış; yine aynı hızla ve düşmanın yeri, durumu hakkında bilgi alınarak hedefe yaklaşılmıştır.

II. Murat, 40.000 kişilik ordusunun toplanmasını, İstanbul Boğazı'na kadar olan stratejik yürüyüşünü Bizanslılardan, dolayısıyla Çanakkale önündeki düşman donanma komutanlığından gizlemiş, bu konuda önlemleri almış, gerekli disiplini sağlamış; bağlaşık donanma Çanakkale'de boşuna beklemiştir. Türk ordusu, yaklaşma yürüyüşünü gizlilik içinde ve düşmanı aldatarak gerçekleştirmiştir.

Ordunun Tırnova'ya ilerlemesi sırasında Haçlı ordusunun Varna'ya doğru gittiği haberi, II. Murat tarafından vaktinde öğrenilememiştir. Bu husus iki nedene bağlanabilir :

— Düşmanın bu bölgedeki kalelerin muhafızlarını ve Türk halkını tümüyle imha etmiş olması.

— Sağ kalan bölge halkının ise Bulgarlardan oluşması, dolayısıyle bunların Haçlı ordusunun hareketi hakkında bildiklerini Türk ordusundan saklamış olmaları.

Buraya kadar belirtilen düşünceler, Haçlı ordusunun askerlik kurallarına uymayan bir

yöntemle sevk ve idare edildiğini, Türk ordusunun ise askeri kuralları tümüyle uyguladığını göstermektedir. [38]

6. Tarafların Harekât Planları

Haçlı ordusu harekât planının ana fikri şöyle özetlenebilir :

— Hızla Niğbolu'ya gelmek, burayı harekât üssü yaptıktan sonra Meriç Vadisi'ne inmek; Edirne'yi ele geçirmek, bundan sonra İstanbul'a yürümek;

— Bizans ordusuna yardımcı olacak Haçlı donanmasıyla Türk Anadolu kuvvetlerinin Rumeli'ye geçmesine engel olmak;

— Bu önlemlerin sağladığı olanaklarla en kısa zamanda Türkleri Rumeli'den çıkarmak.

Yukarıda da belirtildiği gibi gerçekçi ve tutarlı esaslar içermekle birlikte bu plan uygulanamamış; çok büyük zorunluluklar da olmadığı halde hareket istikametinde gereksiz değişiklikler yapılmıştır.

Harekâtın başında muharebe ağırlıkları ve ağır toplar bu planın gerçekleşebilmesi için terk edilmiştir. Böylece, Haçlıların Niğbolu'dan Balkanları geçmelerini öngören ve orduyu en

---

[38] Tacan; s. 19, 20.

kestirme yoldan hedefe ulaştıracak olan düşünce uygulanmamıştır.

Niğbolu'dan sonra uygulamak istedikleri karar ise amaçlarına aykırı, yanlış ve daha çok hayal ürünü bir düşünceyi içermektedir. Nitekim, bunun diyetini, kısa süre sonra, binlerce insanın kanıyla ödemişlerdir.

Türk ordusunun harekât planına gelince; II. Murat'ın harekât planı, beklenmeyen bir zamanda ortaya çıkan bu savaşı başarıya ulaştırmak amacı gütmektedir. Bu planın ana hatları şunlardır :

— Stratejik harekâtta öncelik kazanmış olan düşman ordusuna doğru süratle ilerlemek;

— Rastgelinen yerde taarruzi bir hareketle düşmanı imha etmek ve tehlikeyi ortadan kaldırmak.

Bir yıl öncesinin kötü sonuçlu iki muharebesinin ülkede yarattığı sarsıntıya rağmen aksatılmadan uygulanan bu plan, Türk ordusunu zafere ulaştırmıştır. [39]

7. Varna Muharebe Alanının Jeostratejik Durumu (Kroki : 3)

Bağlaşık Haçlı Ordusu Başkomutanlığı Karargâhı tarafından Türk ordusuna karşı düzenle-

---

[39] a. g. e.; s. 21

nen ve uygulanan harekât, Varna bölgesinde gerçekleşmişti. Aslında Jan Hunyad'ın seçebileceği bir başka şans da kalmamıştı.

Türk ordusu, Jan Hunyad'ın ansızın karşısına dikilmişti. Varna Meydan Muharebesi'nin iyi anlaşılması ve incelenmesi için, özet de olsa, muharebe alanının tanıtılması gerekir.

Asıl harekât alanı Karadeniz, Tuna Nehri ve Balkan dağlarıyla çevrilmiş olan Bulgaristan'dır. Varna, bu alanın doğu sınırında ve Karadeniz kıyısının denize doğru uzanan iki burnu arasında oluşan körfezin kuzey kıyısında bulunmaktadır. Şehir, Bizans döneminden kalma yüksek surlarla çevrilidir.

Kalenin batısında bulunan ve 20 km. uzunluğu olan Devina Gölü'nün fazla suları, bataklıklar arasından geçerek iki kol halinde Varna Limanı'na dökülür. Varna, bu durumuyla doğudan Karadeniz ile, güneyden bu ayağın oluşturduğu bataklık ile, batıdan, güney yamaçları dik ve birdenbire 350 metreye kadar yükselen sarp ve sık ormanlık dağlarla ve Devina Gölü'yle çevrilmiştir. Yalnız Balkan Dağları'nın 300 metreden fazla yükseklikteki etekleriyle örtülen kuzey ve kuzeybatı kesimi açıktır. Arazi, burada kuzeye doğru 2-3 km. kadar, kuzeybatıya doğru ise daha çok uzanan bir ova durumundadır.

Varna, o zamanlar ikisi kuzeye, biri kuzeybatıya, biri de güneye giden dört yolla dışarıya

bağlıydı. Kuzeybatıya giden yol şehirden çıktıktan bir süre sonra ikiye ayrılır; biri Acemler'e diğeri Prevadi'ye giderdi. Bunların üzerinde Murattepe ve Sancaktepe isimli iki tepe vardı. Kıyı boyunca kuzeye ve güneye uzanan iki yoldan güneye giden bir köprü ile bataklıktan geçerdi.

Varna Ovası, bu doğal durumuyla bir torbaya benzetilebilir. Bağlaşık ordu, işte bu torbaya girme gafletini göstermiştir.

Türkler, bu torbanın ağızları sayılan ve yukarıda sözü edilen yollardan kuzey-güney yönündeki kıyı yolunu tutmayı gerekli görmemiş bunun dışındaki üç yolu tutmuşlardı. Halbuki, kuzeye giden yolun kapatılması gerekirdi ve böylelikle torba daha iyi kapatılmış olurdu.

Nitekim, bu yüzden düşman ordusunun küçük bir parçası imhadan kurtulabilmişti. [40]

8. Tarafların Muharebe Hazırlıkları, Aldıkları Muharebe Düzenleri ve Kuvvetleri (Kroki : 4)

a. Türk Ordusu

II. Murat, Haçlıların ön almış durumlarına rağmen muharebe hazırlıklarını, onlardan ön-

[40] a. g. e.; s. 22.
Hammer; s. 219.

Ankara Harp Tarihi Bşk. Kütüphanesi

ce, geceleyin bitirmiştir. Bu durumuyla Türk ordusuna kalan tek şey, hedef olarak önceden seçilen "imha" kararının uygulanmasıydı.

Türk ordusu, Golema Franga ile Kadıköy arasında, ağzı Haçlılara dönük bir yay biçiminde tertiplenmişti.

Sağ Kanatta	: Turhan Bey komutasında Rumeli sipahileri (ihtiyatları ikinci hatta)
Merkezde	: Karaca Paşa komutasında Anadolu sipahileri (yine ihtiyatları ikinci hatta)
Sol Kanat	: Azepler (ileri hatta) ve akıncılar (ikinci hatta)
Genel İhtiyat	: Yeniçeriler ve sipahiler (üçüncü hatta) II. Murat (Başkomutan Karargâhı) burada. Bu kuvvet, kale düzeninde olarak, Sancaktepe ve Murattepe üzerinde idi.

Mevziin önü, hendeklerle ve siperlerle pekiştirilmişti. Sultan Murat'ın bulunduğu hendeğin kenarına dikilmiş bir mızrağın ucuna, Haçlı bağlaşıkların bozdukları Segedin Barış Antlaş-

ması asılmıştı. En geride de muharebe ağırlıklarının korunduğu tahkimli ordugâh (II. Murat'ın muharebe idare yeri) bulunuyordu.

Türk ordusunun kuvveti, yerli ve dış kaynaklara göre 40.000 - 125.000 arasında değişen sayılarla belirtilmektedir. II. Murat'ın Rumeli'ye geçirdiği kuvvet 40.000 kişi olduğuna ve bu dönemde kapıkulu askeri sayısı da 6-10 bin kişiyi geçmediğine göre, Varna Meydan Muharebesi'ne katılan Türk kuvvetinin en çok 60.000 kişi kadar olduğu gerçeğe daha yakın bir tahmin olur. [41]

b. Haçlı Ordusu

Türk ordusunu dört kilometre uzakta, karşısında bulan Kral III. Ladislas, büyük ölçüde telaşa kapılmıştı. Çünkü, Türklerin bu kadar kısa sürede toparlanıp geleceğini ummamıştı. Ortaya çıkan bu durum dolayısıyla ileri karakollarını takviye ettirdi. Atların eğerlerinin alınmaması, askerin giyinik olarak muharebeye hazır bir halde geceyi geçirmeleri ve gereken diğer muharebe hazırlıklarının yapılması için emirler verdi. Ertesi sabah bir harp meclisi

---

[41] Cezar; s. 329.
Tacan; s. 24, 25.
Hammer; c. II, s. 220, 221.
Uzunçarşılı; s. 221.

toplayarak komutanların ne türlü bir hareket tarzı uygulayacakları konularının görüşülmesini ve karar verilmesini sağladı.

Kral, ordusuna güveniyordu. İki yıldır yapılan muharebelerde daha güçlü Türk ordularını yenmişti. Ayrıca, ordusunun moralinin de yüksek olduğu inancını koruyordu.

Harp meclisi toplantısında, Papa'nın Macaristan Vekili Jülyen ve Kardinal Cezarini ile Erlo ve Grosvaraden Piskoposları, muharebe şekli hakkında şu düşünceleri ileri sürdüler: "Ordugâh çevresinde hendekler kazmak, arabalardan istihkâmlar hazırlamak, donanma yetişinceye kadar bu tahkimat gerisinde savunmak."

Başkomutan Jan Hunyad, bu hareket tarzını bu seferin amacına uygun görmemiş; izlenecek harekâtın şeklini şöyle açıklamıştı: "Taarruz edecek güçteki bir orduyu tahkimli bir savunma mevzii içine sokmak çok zararlıdır. Donanma yetişinceye kadar açlıktan güçsüzleşecek bir ordu iş göremez. Güçlü bir orduyu, bir donanmanın zamanı belirsiz geliş şansına bağlamak doğru olmaz. Taarruz, morali yüksek olan asker üzerinde daha olumlu etki yapar."

Bu düşünce Kral Ladislas tarafından da uygun görülmüş ve taarruzi bir harekâtın uygulanması kararlaştırılmıştı.

Aslında başka türlü bir çözüm yolu da görülmüyordu. Geri çekilme şansı yitirilmişti. Savunma ise yenilgiyi, dolayısıyla yok olmayı kabullenmek olurdu.

Haçlıların tek şansı, Türk ordusuna var güçleriyle vurup, kendilerini saran doğal ölüm çemberini parçalamak ve içinden çıkmayı başarmaları olacaktı. [42]

Bağlaşık Haçlı ordusunun mevzilenme cephesi tek hat üzerine hazırlanmış ve Varna surlarından 750 metre kadar ileride alınmıştı. Asıl muharebe hattının uzunluğu, Devina Gölü'nden, sağ kanattaki dağın eteğine kadar 3.000 metre kadardı. Ordu, bu hat üzerine şöyle yerleştirilmişti :

Sağ kanatta beş alay mevzilenmişti. Bunlar, Bosna, Varaden, Banoş, Erlo (Erlau) piskoposlarının ve Kardinal'ın alayları idi. Bun-

---

[42] Tacan; s. 25.
Hammer; c. II, s. 220.
Uzunçarşılı; s. 221.
Cezar; s. 327, 338.
Ahmet Muhtar Paşa; Muharebat-ı Meşhure-i Osmaniye Albümü, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1971, s. 14.
Köhler, C. (Tümg.); Die Schlahten Von Nicopoli Und Warna (Niğbolu ve Varna Savaşları), Çev.: Rahmi Egemen (Basılmamış) Breslav, 1882, s. 45.

lardan üçü, sağ geriye kıvrılarak ikinci bir hat oluşturabilecek şekilde kademelenmişti. Mevzileri müstahkem ordugâha dayanıyordu. Sancaktar Franko ile, Erlo piskoposu Etienne de Bathor (Etiyen dö Bator) tarafından taşınan siyah Macar bayrağının korunmasını üstlenmişlerdi. Ordunun gerisini, ordugâhı, eşya ve mühimmatı koruma görevi, Varaden piskoposunun ve Lasko Bobrich (Lasko Bobrik)'in emrindeki Leh bölüklerine verilmişti.

Merkezde bulunan iki alay (Vladislas, Stefan Alayları), Kralın komutası altındaydı. Kral, Etiyen dö Bator'un taşıdığı Sen Jorj Sancağı altında ve 50 süvari ile çevrilmiş olarak mevziin orta kısmında bulunuyordu.

Sol kanatta beş alay (Hunyad, Ziben Bürker, Zeks Kiler, Macar Jikaki Alayları), tertiplenmişti.

İhtiyat, Ulahlardan kurulmuş ve mevziin ortası gerisine yerleştirilmişti. Bunların gerisinde ise müstahkem ordugâh vardı.

Alayların mevcudu biner kişiydi. Yalnız Ulahlarla Ladislas'ın komutasındaki alayların mevcutları fazlaydı. Haçlı ordusunun mevcudu, dış kaynaklara göre 25.000, Türk kaynaklarına göre 80.000 olarak gösterilmektedir.

Tarafsız bir değerlendirmeyle bağlaşık ordu mevcudunun 70.000 kişiden az olmadığı kabul edilebilir.

Ordunun donatımı çok mükemmeldir. Ulahlar dışında tüm ordu zırhlandırılmış ve çift ağızlı kılıçla silahlandırılmıştır. Ayrıca küçük çaplı topları da vardır. [43]

9. Tarafların Muharebe Düzenleri Hakkında Düşünceler

Türk ordusunun geçtiği muharebe mevzii ve aldığı düzen Haçlılarınkine göre daha elverişliydi.

Yalnız, düşmanın en zayıf yönü sağ kanadı olduğuna göre, Türk sıklet merkezinin ortada değil de sol kanatta oluşturulması daha etkili olurdu. Bu yapılmadığı için başlangıçta düşmanın sağ kanadı üzerinde kazanılan imha edici başarı, devam ettirilememiştir. Eğer Türk ordusunun sıklet merkezi başlangıçta sol (doğu) kanatta bulundurulsaydı muharebenin kesin sonucu daha kısa sürede ve daha kolay alınabilirdi.

---

[43] Cezar; s. 327-329.
Hammer; c. II, s. 220.
Tacan; s. 26.
Uzunçarşılı; s. 221.
Ahmet Muhtar Paşa; s. 13.

Bunun gibi, akıncıların kanatlarda yerleştirilmesi, serbest hareket sağlanması ve kanatların korunması bakımından uygun olsa da önemi büyük olan, sol kanada akıncıların konulmuş olması yararlı olmamıştır.

Bağlaşık ordunun muharebe düzeni taktik bakımından uygundu. Eğer Haçlı kuvveti 70.000 kadarsa bu taktirde ihtiyat kuvveti az bırakılmıştır.

Jan Hunyad'ın belirli bir yeri olmadığına göre, önemli gördüğü her yerde yetişebilecek durumda olmak istediği anlaşılmaktadır. Merkezdeki kuvvetlerin komutanlığı Kral Ladislas'a verilmişse de kanatlardaki alayların merkezi bir emir ve komutaya bağlanmamış olması yanlıştır. Buralardaki kuvvetlerin de birer komutana bağlanmaları gerekirdi.

Asıl muharebe hattının şehrin uzağında seçilmesi, manevra yeteneğini artırması bakımından uygundur. Sol kanadın göle dayatılması da yararlı; ancak, sağ kanadın yüksek arazinin mahkûmiyeti altında bırakılması, kademelenme olsa da, uygun değildir.

Kaynaklar, Varna'nın muharebeden önce bağlaşıkların eline geçip geçmediğini belirtmemektedirler. Bazı tarihçiler, "İçindeki Rumlara güvenilerek işgal edilmemiştir" demektedirler. Eğer gerçek böyle ise Jan Hunyad'ın kesin sonuç yerinde tüm kuvvetini toplamış olma pren-

sibine uyarak yaptığı plan, sevk ve idare yönünden uygun görülebilir; ancak, bu durumda Rumlara güvenmek suretiyle yanlış hareket etmiştir. Çünkü başkomutanın Rumları tanıması, bunların başarılı tarafa yardımcı olacaklarını, tarihsel bir gerçek olarak, bilmesi gerekirdi. Nitekim muharebe sırasında, kaçarak kaleye sığınmak isteyen Haçlılar içeriye alınmamış; cesetleri kapalı kapılar önünde üst üste yığılmıştı.

Eğer Varna, Türklerin elinde idiyse bu taktirde de kaleyi yeterli bir kuvvetle kontrol altında tutmaları en uygun tedbir olurdu. [44]

B. UYGULAMA

1. Varna Meydan Muharebesi'nin Başlaması (10 Kasım 1444)

Birinci Evre (Kroki : 5)

Jan Hunyad'ın taarruzi harekâta karar vermiş olmasına rağmen muharebe, 10 Kasım 1444 sabahının erken saatlerinde, Türk taarruzu ile başladı. Türk sol kanadındaki azepler ve akıncılar, (10.000 - 15.000 kişi) Haçlıların sağ kanadını kuşatmayı amaçlayan bir hareketle gizlenmiş bulundukları sırtların gerilerinden tepeleri aştılar. Arızalardan, çalılıklardan yararlanarak vadiye indiler. Öğleye doğru düşmanın sağ kanadına yanaştılar.

---

[44] Tacan; s. 26, 27.

Sırtlar, Haçlı atlılarının harekâtına elverişli değildi. Bu nedenle bu süre içinde Haçlı ordusunda bir hareket görülmemişti. Aradaki mesafe bir ok menziline indikten sonra akıncıların okçuları, düşman safları üzerine yoğun bir atışa başladılar. Bundan sonra, bindirilmiş çerhacılar (öncüler), düşman safları arasına daldılar. Öğleyin muharebe alanı bir anda korkunç bir görünüm almıştı.

Düşman Başkomutanı Jan Hunyad, yanına Erlo Piskoposu'nun alayını da alarak, sağ kanadı üzerinde baskıyı artıran Türklere karşı yanaşık düzende taarruza geçti. Haçlı süvariler, zırhlı oldukları için az yitik veriyor buna karşılık Türkleri zor duruma düşürüyorlardı. Jan Hunyad'ın yanındaki Grosvaraden Piskoposu ile Kardinal Jülyen Cezarini'nin alayları da taarruza kalkınca, Türk akıncı ve azepleri bozularak geriye çekilmeye başladılar. [45]

Bu sırada Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa, durumun kötüye gittiğini görüyor ve muharebeye girmek için hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu. Bu hazırlıklardan sonra Karaca Paşa'nın komuta ettiği sol kanat birlikleri (Anadolu Sipahileri), arızalardan yararlanarak gizlice ilerlemeye başladılar. Bunlar, taarruz

---

[45] a. g. e.; s. 27.
Cezar; s. 329.

mesafesine gelince şiddetle taarruza geçtiler. Banoş Alayı'nın yanına yöneltilen bu taarruzla Hırvatlar, geri çekilmeye başladılar. Ancak, Banoş'un gerisinde bulunan Erlo Piskoposu, elinde kalan kuvvetiyle O'nun yardımına koştu. Çekilme önlendikten sonra bu alaylar, karşı taarruza geçtiler. Ne var ki, bu karşı taarruz, çabucak durakladı ve çok kısa sürede yeni bir geri çekilmeye dönüştü. Adı geçen iki alay, büyük kayıp vermiş olarak, geri kalan pek az kuvvetiyle, tahkimli ordugâhlarına sığındılar.

Taarruzlarını başarıyla sürdüren Türk birlikleri, düşmanın tahkim edilmiş ordugâhına girerek orayı tümüyle tahrip ettiler.

Erlo ve Grosvaraden Alayları da Varna'ya doğru kaçıyorlardı. Türk süvarisi, Ulahları bırakarak kaçanları takibe başladı. Kaçanlar, Varna Kalesi'ne sığınmak istedilerse de burada büyük kayıplar verdiler. Varna kapılarının kendilerine kapalı olduğunu görünce, Galata'ya doğru çekilmeyi denediler. Ancak bataklık engeli karşısında bir kısmı batakta boğuldu; kalanlar, Türk kılıçlarıyla yok edildiler. [46]

Böylece birinci evrede sağ kanattaki dört Haçlı alayı imha edilmiş bulunuyordu.

---

[46] Cezar; s. 329, 330.
Tacan; s. 28.

Genkur. Harp Tarihi Bşk. Kütüphanesi

İkinci Evre (Kroki : 6)

Sağ kanadındaki korkunç durumu gören Jan Hunyad, Ladislas'ın ve Bosna Piskoposu' nun alaylarını alarak bu kesimde ilerleyen Türk birliklerine taarruza geçti. Başkomutanın kendi komutası altındaki birliklerle Türk taarruz kollarının yanına yönelttiği bu taarruz, hemen etkisini gösterdi. Türk birlikleri yeniçerilerin soluna çekilmek zorunda kaldılar. Bu sırada sol kanat komutanı Karaca Paşa şehit oldu.

Jan Hunyad, çekilen Türk birliklerini yeniçerilere üç kilometre kalıncaya kadar izledi.

Jan Hunyad'ın arkasından gelen Ulah birlikleri, çekilmekte olan Türk birliklerinin sol yanına saldırmaları gerekirken, sanki her şey bitmiş gibi, gerilere, Türk tahkimli ordugâhına kadar uzanarak yağmaya başlamışlardı. Jan Hunyad, bunları vaktinde geri çevirdi. Jan Hunyad'ın bu duruma el koyması sayesinde Haçlıların düşmüş oldukları bunalım atlatıldı.

Jan Hunyad, elindeki kuvvetlerden en iyi şekilde yararlanmak düşüncesiyle Ladislas alaylarına eski yerlerine dönmelerini emretti. Çünkü bu sırada ordusunun sol kanadı da muharebeye girmiş, elinde başka ihtiyat birliği de kalmamıştı. Yeniden ihtiyat mevziine gönderdiği

Kraldan, kendisinin haberi olmadan hiçbir suret ve bahane ile başka yere ayrılmamasını rica etti. [47]

Sağ kanat muharebeleri sırasında, Türk sağ kanadı da Haçlı sol kanadına taarruza başlamıştı. Düşman, sağ kanatta olduğu gibi, burada da Türklerin uygun mesafeye yanaşmalarını beklemiş, sonra şiddetli bir mukabil taarruza girişmişti. Bu durum Rumeli süvarisinin ilk mevzilerine kadar geri çekilmesine neden oldu. Fakat, ihtiyat birliği tarafından takviye edilen Rumeli süvarisi yeniden karşı taarruza geçerek Haçlıları geri çekilmek zorunda bıraktı ve takip etti.

Sağ kanadındaki bunalımı giderip yerine dönen Jan Hunyad, bu kez Haçlı sol kanat birliklerinin düştüğü kötü durumu gördü. İhtiyatta bulunan Ladislas, alaylarından birini emrine alarak sol kanadının yardımına koştu. Bu yardım Türk taarruzunun daha kanlı ve bunalımlı hale gelmesine neden oldu. Türk sağ kanat birlikleri, geride II. Murat'ın komutasında ve muharebeye katılmamış olan zinde yeniçeriler ve sipahilerin sağına doğru çekilmeye başladılar.

Bu durumda, Türk süvari birlikleri, yeni oluşan Türk muharebe hattının sağ ve solunda toplanmışlardı.

---

[47] Tacan; s, 28.

Haçlı ordusunun tüm birlikleri muharebeye katılmış, Jan Hunyad'ın elinde, sağ kanatlarından artakalmış biraz döküntü ile sol kanat birlikleri ve önceden bir kez muharebeye girmiş bir alay gücünde bir ihtiyat bulunuyordu. [48]

Üçüncü Evre (Kroki : 7)

Geri çekilmek zorunda kalan Türk sağ kanat birliklerini takip eden Haçlı birlikleri, yeniçerilerin bulunduğu tahkimli hattın önüne geldiler. Türk sipahileri (süvarileri), yeniçerilerin iki kanadını korumakta idiler. Haçlı birlikleri, ummadıkları bu durum karşısında şaşkına döndüler ve bir çıkmaza saplandıklarını anladılar. Durumları kritik olmakla birlikte artık bütün güçleriyle taarruza devam etmekten başka çareleri kalmadığını da anladılar.

Bu korkunç ve bilinçsizliğe dönüşmüş mücadeleyi izleyen Macar ihtiyat birlik komutanları, kazanacaklarına inandıkları zaferde kendilerine de pay çıkarmak için Kral Ladislas'tan muharebeye katılmalarına müsaade edilmesini istediler. Ladislas da, zaferin kendisine büyük onur kazandıracağını düşünerek Jan Hunyad'ın yerinden ayrılmaması yolunda verdiği direktifi

---

[48] a. g. e.; s. 29.
Cezar; s. 331.

unuttu; ihtiyat birlikleri ile muharebeye katıldı. Türk ordugâhı önündeki hendeği ve engelleri aşmak üzere hızla ilerledi.

II. Murat, düşman ihtiyatlarının muharebeye sokulduklarını, Jan Hunyad'ın da Türk ordusu merkezine taarruz etmek üzere harekete geçtiğini görünce yeniçeri mevzi hattının merkezini geriye doğru çekti. Yerinde ve zamanında yapılan bu manevra ile düşman taarruzuna açık, boş bir alan meydana gelmişti. Boş alana taarruz eden Haçlı birlikleri arasında Macar Kralı ve emrindeki alaylar da bulunuyordu.

Haçlılar, kısa süre sonra bir kuşatma çemberinin içine girmiş olduklarını anladılar; ancak, yapılacak bir şey kalmamıştı. Ne pahasına olursa olsun taraflar artık, son kozlarını oynuyorlardı. Çarpışma çok kızgın ve kanlı oluyordu. Türkün palaları, kılıçları, baltaları, yatağanları, gürzleri havada sinirleri parçalayan sesler çıkararak Haçlıları yerlere seriyordu. Türk tarafı, bu korkunç vuruşmada büyük ölçüde kayıplar veriyor, şehitlerin cesetleri ve kanları, Haçlılarınkine karışıyordu. Bu çarpışma sırasında Yeniçeri Sekbanbaşı Yazıcı Togan da şehit düştü.

Türkler, Kral Ladislas'ı yakalamak çabası içinde idiler. Kralın muhafızları ise buna engel olmaya çalışıyorlardı. Kral'a hücum eden bir

yeniçeri, iki kral muhafızı tarafından şehit edildi. Fakat Kral'ın bindiği at, Rüstem adında bir Türk erinin balta darbesiyle devrildi. Kral yere düştü. Kocahızır adındaki yeniçeri, bir anda Kral'ın başını keserek II. Murat'a götürdü.

Doymaz ihtirasının kurbanı olan bu baş, bir mızrağa takılarak, çiğnemiş olduğu Segedin Barış Antlaşması'nın asıldığı mızrağın yanına dikildi.

İbret verici bu acıklı görünüm, Haçlı savaşçılarının moral ve umutlarını tümüyle çökertmişti.

Durumu düzeltmek üzere sol kanattan merkeze koşan Jan Hunyad, ihtiyat alaylarını ve Kral Ladislas'ı korkulu, boş gözlerle aradı. Sonucu öğrendikten sonra, hiç değilse Kral'ın kesik başını, Macar tahtının kırılmış olan onurunu kurtarmak için artakalan dağınık kuvvetleriyle üç kez taarruza girişti.

Ancak, Kral'ın ölümünün Haçlılar üzerinde yarattığı korku ve ürküntü o kadar derin ve etkili olmuştu ki Jan Hunyad'ın çabaları boşa gitti ve muharebenin yazgısını değiştiremedi.

Artık hiçbir umut kalmadığını anlayan Jan Hunyad, gecenin karanlığından yararlanarak Ulahların da yardımıyla muharebe alanından kaçmayı başardı ve böylece canını kur-

tarabildi. Hunyad ile birlikte kurtulabilen kılıç artıkları, yukarda da belirtildiği gibi, Türk başkomutanının önceden kapatma olanağı bulamadığı kuzeye giden kıyı yolundan çekildiler. [49]

II. Murat, bunların takibi için Beylerbeyi Davut Paşa'yı görevlendirdiyse de geç kalınmıştı; dolayısıyla olumlu bir sonuç alınamamıştı.

Türk ordusunun büyük kısmı, geceyi muharebe mevziinde geçirdi.

Muharebenin ertesi sabahı, gün ağırırken düşman ordugâhı içinde, Kral'ın kıymetli eşyalarının yüklenmiş olduğu 250 araba ile birlikte ağırlık arabalarının arkasında savunmaya çalışan kılıç artığı Haçlı birlikler de kısa bir çarpışma sonunda teslim oldular. Kardinal Cezarini, burayı savunurken öldü. Ayakta tek düşmanın kalmadığı muharebe alanını dolaşan II. Murat, ölü ve yaralıların hepsinin gençlerden oluştuğunu görerek yanındakilere: "Şaşılacak şey değil mi? Bütün bu delikanlı ordusunun arasında bir tane ihtiyar yok" dedi. Ko-

[49] Tacan; s. 29, 30.
Uzunçarşılı; s. 221.

Genel. Harp Tarihi Bşk. Kütüphanesi

mutanlardan biri: "İhtiyarlar ihtiyatlıdır; böyle delice girişimlere kalkmazlar" karşılığını verdi. [50]

2. Tarafların Muharebe Kayıpları

Varna Meydan Muharebesi her iki taraf için de çok kanlı olmuş ve büyük kayıplara neden olmuştur. Bunda bu muharebenin gerek Haçlılar, gerekse Türkler için bir ölüm kalım amacına bağlı oluşunun etkisi büyük rol oynar. Muharebe alanına serpilip kalan binlerce ölü arasında, Kral Ladislas'ınkiyle birlikte, antlaşmanın bozulmasında büyük rolleri olan Eğri Piskoposu'nun, Kardinal Jülyen Cezarini'nin Gorosvaraden Piskoposu'nun, Etiyen dö Bator'un ve daha birçok soylunun cesetleri ilginç bir görünüm sergiliyordu.

Macar Kralı Ladislas'ın başı, bal içerisine konularak zafer müjdesi ile birlikte Bursa Subaşısı Cebe Ali'ye gönderildi ve Bursa'da halka gösterildi. Zaferden hemen sonra, Müslüman devletlerin hükümdarlarına fetihnameler yazıldı.

Türk ordusu da değerli komutanlardan büyük ölçüde şehit ve yaralı vermiştir. Bunların

---

[50] Cezar; s. 332.
Hammer; s. 223.

arasında, Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa, Umurbeyoğlu Osman Çelebi ve daha başka değerli komutanlar bulunuyordu. [51]

Tarafların muharebe kayıplarına ait sayılarda yabancı ve yerli kaynaklarda kesinlik yoktur. Örneğin yabancı kaynaklar, Bağlaşık ordunun zayiatını 3.000 - 12.000 arasında değişen sayılarla belirtmektedirler ki, gerçek dışıdır. Bağlaşık ordudan, Jan Hunyad ile birlikte kaçan 4.000 kadar Eflâk kuvveti dışında, en az 65.000 Haçlı'nın tümüyle imha edildiği bir gerçek olarak kabul edilebilir. Türk zayiatı için de kesin bir sayı yoktur. Yabancı kaynaklar, bunun 30.000 - 70.000 olduğunu yazmaktadırlar. Bu sayılar abartmalı olmakla birlikte Türk kayıplarının da 10.000 - 15.000 arasında olduğu düşünülebilir. [52]

3. Varna Meydan Muharebesi Zaferini Gerçekleştiren Etkenler

Bir meydan muharebesinin kazanılmasında veya kaybedilmesinde maddi ve manevi

---

[51] Tacan; s. 27-30.
Hammer; c. II, s. 221-223.
Cezar; s. 332.
Uzunçarşılı; s. 221.

[52] Ahmet Muhtar Paşa; s. 16.
Tacan; s. 31.

birçok ögenin etkili olduğu bilinmektedir. Bunların en önemlilerinden birkaçı şöyle özetlenebilir:

a. Muharebeye giren bir ordunun başkomutanından son erine kadar herkesin o muharebenin gerekliliğine, amaçlarına, verilen kararların doğruluğuna, kesinlik ve değişmezliğine inanmış, güvenmiş ve uymuş olmaları (inanç ve güven birliği);

b. İnsan, hayvan, silah, araç ve gereç bakımından düşmana üstünlük sağlanmış olması;

c. Muharebe hazırlıklarının (seferberlik, yürüyüş, yığınak ve harekât planlarının) gerçek duruma dayatılmış olması;

d. Stratejik ve taktik harekâtta, hedef, taarruz ve imha konularında sadelik, esneklik, emir ve komuta, işbirliği, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, baskın prensiplerinin uygulanması, keşif ve emniyetin iyi yürütülmesi;

e. Moral yönünden düşmana üstünlük sağlanması;

f. Lojistik harekâtın (ikmal ve bakım, tahliye ve tedavi, ulaştırma ve hizmetler) koordineli olarak yürütülmesi; stratejik ve taktik

harekâtın lojistikle desteklenmesi ve bunlar arasında sıkı ilişki kurulması ve savaşın sonuna kadar aksatılmadan yürütülmesi;

g. Zaman ögesinin, özenle kullanılması ve düşman ordusuna zamandan yararlanma fırsatı verilmemesi;

h. Düşman komuta kadrosu ve gücünün hiçbir zaman küçümsenmemesi.

Bu düşüncelerin ışığında Haçlı ordusunun hazırlıkları ve harekâtı göz önüne alındığında yukarıda belirtilen prensiplere tümüyle uyulmamış olduğu görülür.

Örneğin, Kral Ladislas, bu savaşı Macar Devleti'nin siyasi çıkarlarını gözeten bir düşünce ile hazırlamıştır. Ancak, bu amaç gizlenerek savaşa dinsel ve kutsal bir görünüm verilmeye çalışılmıştır. Yürüyüş döneminde bu tutumdan vazgeçilerek Hıristiyanlığın da reddedeceği çapulcu uygulamalarla din, mezhep gözetmeyen bir soykırım sergilenmiştir.

Haçlı ordunun silah, insan, araç ve gereç yönünden sayı üstünlüğü sağlanmış; ancak, stratejik ve taktik harekât prensiplerinin uygulanmasında hatalar yapılmıştır. Muharebeye başlarken verilen taarruz kararına rağmen, Türk taarruzlarına karşı savunma sınırını aşmayan karşı taarruz hareketleriyle yetinilmiş-

tir. Jan Hunyad'ın bulunmadığı her yerde, yalnız savunma yapıldığı görülmüştür. Böylelikle karara uyulmamış, taarruz, hedef, emir komuta ve öteki harp prensipleri aksatılmıştır.

Bundan önceki başarıları sayesinde sağlanan moral üstünlüğü, kötüye kullanılmış; hasım küçük görülmüş, Türk ordusunun rahatça yenileceği hayaline kapılınmıştır.

Lojistik faaliyetlerine önceden önem verildiği halde ilk aşamada muharebe ağırlıkları ve diğer silahlar Severin'de bırakılmak suretiyle stratejik ve taktik hareketlerde üstünlük sağlayacak öğeler yok edilmiştir.

Yürüyüşe başlamada geciktikleri gibi, Türk kaleleri önünde de çok vakit kaybederek zaman faktörünü iyi kullanamamışlardır.

Bunlarla birlikte Jan Hunyad, Varna muharebe alanının elverişsiz koşullarına rağmen meydan muharebesini burada kabul etmek suretiyle büyük yanılgıya düşmüştür.

Buna karşılık II. Murat, çok hızlı hareket etmiş; başkomutan olarak muharebeyi tek elden yönetmiş, harp prensiplerini tümüyle uygulamıştır. Muharebe sırasında araziden ustalıkla faydalanmış hâkim sırtları tutarak üstünlük sağlamıştır.

II. Murat, düşmanın Türk sol kanadıyla merkez kesimi arasından sızdığı sırada birliklerin direnmeleri için gerekli önlemleri almış; ancak, Jan Hunyad'ın merkeze doğru ilerlediği sırada yeniçerileri ortadan yanlara doğru çok ustalıkla açarak Haçlılar için bir imha kıskacı hazırlamıştır. Jan Hunyad, bu açılmadaki maksadı anlayamamış, bunu kendisi tarafından sağlanmış bir yarma şeklinde yorumlamıştır. Nitekim, tüm kuvvetlerini boşaltılmış bu alana doğru yöneltmiştir. Haçlılar, büyük bir çoşku ile ve kuşkulanmadan bu kıskacın içine girmişlerdir. II. Murat, muharebenin en kritik anlarında bile soğukkanlılığını korumuş, Türk askeri de özellikle geri çekilmelerde disiplinini bozmamış ve hiçbir zaman geri çekilmeyi bir panik şekline dönüştürmemiştir. Dolayısıyla Türk ordusu, muharebenin her döneminde ve muharebenin son anına kadar gücünü ve zindeliğini korumuştur. Başkomutanından en küçük birlik komutanına kadar amirlerinin takındığı sağlam ve sarsılmaz tutum, Türk savaşçılarına örnek olmuş; kesin sonuca ulaşılması böylece gerçekleştirilmiştir. Kuzey yolunun bilmeden açık bırakıldığını varsaymak yanlış olabilir. Her şeyi iyi düşünerek uygulayan II. Murat gibi üstün nitelikli bir komutanın bu yönü kapama konusunda gereken önlemi almamış olması, kuvvet tasarruf etme düşüncesinin bir sonucu olsa gerektir .Nitekim, daha güçlü bir ordu

karşısında bulunduğunu bilen, imha edilmeyi değil imha etmeyi amaçlayan bir başkomutanın ikinci derecede hedefler için kuvvet kaydırmaması, dolayısıyla kesin sonuç yerinde çok kuvvet toplaması en doğru çözüm yoludur. II. Murat da doğru olan bu çözüm yolunu seçmiş olabilir.

Her ne olursa olsun 1444 Varna Zaferi, Jan Hunyad karşısında daha önce Türk birliklerinin uğradığı yenilgilerin moral ve onur çöküntüsünü silmiş, Osmanlıların Rumeli'deki egemenliğini güvence altına almış ve perçinlemiştir.

4. Varna Meydan Muharebesi'nden İkinci Kosova'ya Kadar Geçen Önemli Olaylar

II. Murat, Varna'dan sonra Edirne'ye dönmüş II. Mehmet'i yeniden tahtında bırakıp birkaç gün sonra Manisa'ya gitmiştir. Ancak, aşağıda açıklanan bazı iç ve dış olaylar nedeniyle yeniden tahtına dönmek zorunluğunda kalmıştır.

a. Buçuktepe Olayı

II. Murat, barışçı bir padişahtı. Veziri Halil Paşa da bu politikayı sürdürmek istiyordu. Buna karşılık Sultan II. Mehmet'in çevresindekiler (Lala Zaganos, Rumeli Beylerbeyi Şahabettin Paşalar vb.), Halil Paşa'yı uzaklaştırmak ve İstanbul'un fethi için genç Padişahı bu gi-

rişimlere yönlendirmek istiyorlardı. Oysa olaylar, II. Murat'ın yeniden tahtına dönmesini zorlayan yönlerde gelişiyordu. Halil Paşa'nın, kendi yerine göz diken Şahabettin Paşa'yı ortadan kaldırmak ve II. Murat'ın tahta dönmesini sağlamak için yeniçerileri kışkırttığı ve ayaklanmalarına neden olduğu söylenir. Gerçekten yeniçeriler, para değerinin düşürülmesini bahane ederek ayaklanmışlar, Şahabettin Paşa'nın konağını yağma etmişler; Paşa, zorlukla canını kurtarabilmiştir.

"Buçuktepe" denilen yerde toplanan yeniçeriler, Yıldırım'ın İstanbul'daki oğlunun yanına gidecekleri yolunda korkutmalarda bulunmuşlardır (1446). Bu ayaklanma, II. Mehmet'i ve Halil Paşa'yı kaygılandırmıştır. Halil Paşa, etkili önlemler almak suretiyle ayaklanmayı bastırmıştır. Yeniçerilerin ulûfeleri de yarımşar akçe artırılmıştır. Bu olayların baskısıyla II. Murat, Halil Paşa'nın gizli çağrısı üzerine, yanına aldığı 4.000 kişilik bir kuvvetle, 5 Mayıs 1446 günü, Manisa'dan hareket etmiş ve Edirne'ye gelerek ikinci kez padişah olmuştur (Ağustos 1446). II. Mehmet Zaganos Paşa ile birlikte Manisa'ya gönderilmiştir. [53] Bu harekette "II. Murat, yeniden hükümdarlık heves ve

[53] Uzunçarşılı; s. 222.
Cezar; s. 335, 336, 337.
Hammer; c. II, s. 223-225.

ihtirasına kapılmıştır; pişmanlık duyduğu, oğluna güvenemediği için tahta dönmüştür" gibi düşünceler yanlıştır. II. Murat, sağlam karakterliliği kadar, küçük hesap ve ihtiraslara yenilmeyecek çapta üstün kişiliği olan bir insandı. O'nun birkaç kez yeniden tahta dönme durumu, hep iç ve dış politik olayların zorlaması sonunda doğmuştur.

Aslında oğlu II. Mehmet'in bu olayları çözümleyecek yetenekte olduğunu da bilmektedir. Tahtın sorumluluğunu 12 veya 14 yaşında bir delikanlıya bırakırken bu güven etkili olmuştur.

Çevresindeki yardımcılar, İmparatorluğun selametini II. Murat'ın tahtına dönmesine bağlamışlardı. II. Murat'ın giderek güçlenen bu kanıların sevkiyle padişahlığa dönme zorunda kaldığını kabul etmek daha gerçeğe uygun bir çözüm olabilir. Nitekim olaylar, bu düşüncenin haklılığını kanıtlamıştır.

b. II. Murat'ın Mora Seferi (1446)

Yıldırım Bayezit'in Ankara yenilgisinden sonra Osmanlıların elinden çıkan Mora Yarımadası, Bizans İmparatorluğu ailesine mensup despotlar tarafından yönetilmekteydi. Mora despotu, Mora'nın Türklere karşı savunulabilmesi için Korent Berzahı'nı tahkim ediyordu. Duruma sinirlenen II. Murat, Mora'nın yeniden

Osmanlı nüfuzuna sokulması yolunda Akıncı Komutanı Turhan Bey'i görevlendirdi. Mora, önce Turhan Bey kuvvetinin, sonra II. Murat komutasındaki asıl ordunun girişimiyle, Osmanlı yönetimine alındı (4 Aralık 1446). Mora, bundan sonra, üç buçuk yüzyıllık bir dönem süresince Türk egemenliğinde kalmıştır. [54]

c. II. Murat'ın Arnavutluk Seferi

On yıldan fazla Osmanlı Sarayında kaldıktan sonra 1442 yılında, Morava Muharebesi'nde Türk ordusundan kaçarak Türk tarafının yenilgisine neden olan Arnavut İskender Bey, yurttaşlarını Arnavutluk'ta yerleşik Osmanlılar zararına kışkırtmaya başlamış; hile yoluyla Krova'ya sahip olmuş ve eylemlerini sürdürmüştü. "Asi" olarak ilan edilen İskender'in üzerine Evrenuzzade İsa Bey komutasında gönderilen ordu yenilgiye uğramış ve ağır kayıplar vermiştir. Bu sırada Varna Muharebesi'nin başlaması nedeniyle Arnavutluk sorunu, bir süre için kendi haline bırakılmıştı.

Varna zaferinden sonra buraya bir kez daha kuvvet gönderilmiş; ancak, Firuz Bey komutasındaki bu kuvvet de yenilgiye uğramıştır (1445). Bu yenilgiden sonra Arnavutluk kargaşasıyla üç yıl ilgilenilmemiştir.

---

[54] Uzunçarşılı; s. 224.

Osmanlılarla mücadeleye başladığı günden beri Venediklilerle iyi geçinen ve onlara dayanan İskender Bey'in bu sırada Venedik ile arası açılmış ve onlarla savaşmaya başlamıştır. Arnavutluk'taki bu karışık durumdan yararlanmak isteyen II. Murat, İskender Bey'in Osmanlı sarayındaki yeğeni Hamza Bey'in de kışkırtmasıyla, yeni bir Arnavutluk seferine çıkmış ve 1447'de, kısa sürede Kocacık Hisarı'nı (Svetigrad'ı) ele geçirmiştir. Ancak, bu sırada Jan Hunyad'ın büyük bir ordu ile sefere hazırlandığı haberi geldiğinden bu sefere devam edilememiş ve hemen buradaki ordu ile Sofya'ya dönülmüştür. Burada sefer hazırlıklarına girişilmiştir. İskender Bey ise Venediklilerle yeniden uzlaşmıştır.

II. Murat ,İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra Arnavutluk'a yeni bir sefer daha yapmıştır. 1450 yılı yazında yapılan bu seferde, Arnavutluk'un önemli kalelerinden biri olan Akçahisar (Kroya), beş ay süre ile kuşatılmışsa da bir sonuç alınamamıştır. [55]

Arnavutluk sorunu, Osmanlı İmparatorluğu için bir çıbanbaşı olarak 1912 yılına kadar sürüp gidecektir.

---

[55] Hammer; c. II, s. 235.
Uzunçarşılı; s. 223.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ

A. TEKNİK AYRINTILAR

1. İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nin Nedenleri

İkinci Kosova Meydan Muharebesi, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri tarihinde çok önemli yeri olan, Birinci Kosova (1389), Niğbolu (1396), Varna (1444) ve daha birçok muharebeleri de kapsayan bir savaş zincirinin son halkasıdır. Bunların hepsinde ortak olan siyasal neden, bir ihtiras halinde sürdürülen Macar milli politikasıdır. Muharebe, Macarlar tarafından oluşturulan ve güdümlenen ortak bir Haçlı ordusu tarafından uygulanmıştır. Küçük Macar ordusu, her sefer sırasında Haçlı ordunun çekirdeğini oluşturmuştur.

Macar milli politikası, Büyük Macaristan İmparatorluğu'nu kurmayı amaç edinmiştir. Macar Kralı Luj (1342-1382) ile başlatılan bu çaba, bundan sonraki kralların da sürekli politikası olarak yürütülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Rumeli'de giderek büyümesi, genişlemesi, güçlenmesi karşısında ortada sıkışıp kalan Bizans'

ın ergeç ortadan kaldırılacağını kestiren Macaristan, kendisini Bizans'ın doğal varisi olarak görmekte idi.

Ancak, Birinci Kosova Meydan Muharebesi'nde ve arkasından Niğbolu önünde uğradıkları acıklı yenilgiler, Macarların tatlı hayal ve umutlarını sarsmıştı.

Yıldırım Bayezit'in Ankara yenilgisinin (1402) arkasından, Macarların "Büyük Zafer" dedikleri 1443 Kış seferinde kazandıkları başarı, yalnız Macarların değil Avrupalıların da umutlarını yeniden güçlendirmiş; Türklerin Rumeli'den çıkarılabileceği umut ve inancını yaratmış; bu inançla Varna'ya yürümüşlerdi. Ne var ki, burada uğradıkları yenilgiden de ders almadıkları görülmüştür.

Varna'nın yenik Başkomutanı Jan Hunyad, Polonya ve Macaristan Kralı Ladislas'ın Varna Muharebesi'nde ölmesinden sonra daha önceki Macar Kralı ve Alman İmparatoru Albert'in küçük oğlu, öteki Ladislas'ın vekili olarak Macaristan'ı yönetmeye başlamıştı. [56]

Jan Hunyad, yerini sağlamlaştırmak ve kendini kabul ettirmek için askeri başarılar kazanmak gereğini duyuyordu. Bu nedenle şansını Kosova'da bir kez daha denemek istiyordu. Si-

---

[56] Uzunçarşılı; s. 225.
Hammer; c. II, s. 236.

yasal ve askeri ortam da buna elverişliydi. Varna'dan sonra Osmanlılarla barış da yapılmamıştı. II. Murat ve ordusu, Arnavut ayaklanmasını bastırmak çabası içindeydi. Dolayısıyla Kosova denemesi için Jan Hunyad'ın hazırlanıp yürümesi yeterliydi. Bu maksatla da Avrupa kamuoyunu bu yöne çevirmek gerekiyordu.

Jan Hunyad, bu sorunların hepsini kendi düşünceleri doğrultusunda çözümlemeyi başarmıştır.

Bu dönemde, Arnavutluk'a hâkim olmak hırsıyla Osmanlı hizmetinden kaçan, hile ve kurnazlıkla bu ülkenin başına geçen, buradaki Türk toplumunu yok etme hareketine girişen İskender Bey sorununun Osmanlı Devleti'nce çözümlenmesi zorunlu idi.

Bu amaçla, başında II. Murat'ın bulunduğu bir ordu, 1447 yılı baharında, Arnavutluk seferini başlatmıştı. Bir buçuk yıl Türk baskısına karşı koyduktan sonra sıkışan İskender Bey, Avrupalılardan yardım istemiştir. Bu istek, görünürde, Jan Hunyad'ı yeni sefer hazırlıklarına özendirmiş olduğu kadar, Avrupalıların da Jan Hunyad'ın düşüncesine katılmalarında güçlü bir etken olmuştur.

Görünürde ilk hedef, Arnavutluk'un kurtarılması, Türk ordusunun arkadan vurulması dolayısıyla Türklerin, Avrupa topraklarından atılmasının sağlanması idi.

Nitekim bu çekici girişim, Jan Hunyad için haylice başarılı olmuş; kısa sürede güçlü bir Haçlı ordusu toplanmıştır.

Oysa bu girişimin gerçek amacı, Türkleri Avrupa'dan atmaktı. Ne var ki, bu muharebe de hırslı Avrupalının son çırpınışı ve Jan Hunyad'ın eski başarılarının üstüne çektiği son kanlı perde olacaktı. [57]

2. Tarafların Muharebe Hazırlıkları

a. Bağlaşıklar

Jan Hunyad ve taraftarlarının savaş çağrısı, Fransız ve İngilizlerce benimsenmemiştir. Bunlar, Niğbolu'da uğradıkları, acısı unutulmaz deneyimi bir kez daha yinelemeye yanaşmamışlardır. Almanlar, Bohemyalılar, Slavlar, Ulahlar, Arnavutlar, Boşnaklar ise, Macar çağrısına katılmışlardır.

Jan Hunyad, seçkin Macarlardan oluşan 25.000 kişilik bir ordu hazırlamıştır. Yerini Jan Hunyad'a borçlu olan Eflâk Bey'i Dan Vladislav, 8.000 kişilik Ulah ordusuyla sefere katılıyordu. Ayrıca Almanya, Bohemya ve Sicilya'dan 2.000 tüfekçi ile birlikte 50.000-60.000 kişilik bir kuvvet toplanmıştı.

---

[57] Necati Salim (Tacan); İkinci Kosova 1448, İstanbul, Askeri Matbaa, 1932, s. 3, 5.

Sırbistan Despotu Brankoviç, Varna Muharebesi'nden aldığı ders nedeniyle bu kez de tarafsız kalmıştı.

Devşirme Haçlı ordusu, Peşte'de toplandı. Bu ordunun kuvveti hakkında kesin bir sayı saptanamamıştır. Değişik kaynakların verilerine göre bu ordunun gücü, 50.000 - 100.000 arasında değişmektedir. Hammer'e göre Haçlı Kuvveti 24.000 Macar, 8.000 Ulah zırhlı süvarisi, 2.000 Alman ve Bohemyalı, yaya kuvveti olarak 60.000 kadar Lehli, İslav, Boşnak, Arnavut ve İtalyan karma askerinden oluşuyordu. Böylece, İkinci Kosova Muharebesi'ne ortalama 90.000 kişilik bir Haçlı kuvvetinin katıldığı anlaşılmaktadır. [58]

b. Türkler

Avrupalıların savaş hazırlıkları sürdürülürken, İskender Bey'in başkenti Kroya'ya uygulanan Türk kuşatması ikinci ayını doldurmuştu. Şehrin su yolları kesilmek suretiyle kalenin teslimi sağlanmış; bundan sonra buraya yakın Arnavutluk bölgelerinin işgali için harekâta başlanmıştı.

Bu sırada Jan Hunday'ın yoğun savaş hazırlıklarını öğrenen II. Murat, Arnavutluk sefe-

---

[58] Tacan; s. 5, 8, 9.
Cezar; s. 343.
Hammer; c. II, s. 236.

Nitekim bu çekici girişim, Jan Hunyad için haylice başarılı olmuş; kısa sürede güçlü bir Haçlı ordusu toplanmıştır.

Oysa bu girişimin gerçek amacı, Türkleri Avrupa'dan atmaktı. Ne var ki, bu muharebe de hırslı Avrupalının son çırpınışı ve Jan Hunyad'ın eski başarılarının üstüne çektiği son kanlı perde olacaktı. [57]

2. Tarafların Muharebe Hazırlıkları

a. Bağlaşıklar

Jan Hunyad ve taraftarlarının savaş çağrısı, Fransız ve İngilizlerce benimsenmemiştir. Bunlar, Niğbolu'da uğradıkları, acısı unutulmaz deneyimi bir kez daha yinelemeye yanaşmamışlardır. Almanlar, Bohemyalılar, Slavlar, Ulahlar, Arnavutlar, Boşnaklar ise, Macar çağrısına katılmışlardır.

Jan Hunyad, seçkin Macarlardan oluşan 25.000 kişilik bir ordu hazırlamıştır. Yerini Jan Hunyad'a borçlu olan Eflâk Bey'i Dan Vladislav, 8.000 kişilik Ulah ordusuyla sefere katılıyordu. Ayrıca Almanya, Bohemya ve Sicilya'dan 2.000 tüfekçi ile birlikte 50.000-60.000 kişilik bir kuvvet toplanmıştı.

---

[57] Necati Salim (Tacan); İkinci Kosova 1448, İstanbul, Askeri Matbaa, 1932, s. 3, 5.

Sırbistan Despotu Brankoviç, Varna Muharebesi'nden aldığı ders nedeniyle bu kez de tarafsız kalmıştı.

Devşirme Haçlı ordusu, Peşte'de toplandı. Bu ordunun kuvveti hakkında kesin bir sayı saptanamamıştır. Değişik kaynakların verilerine göre bu ordunun gücü, 50.000 - 100.000 arasında değişmektedir. Hammer'e göre Haçlı Kuvveti 24.000 Macar, 8.000 Ulah zırhlı süvarisi, 2.000 Alman ve Bohemyalı, yaya kuvveti olarak 60.000 kadar Lehli, İslav, Boşnak, Arnavut ve İtalyan karma askerinden oluşuyordu. Böylece, İkinci Kosova Muharebesi'ne ortalama 90.000 kişilik bir Haçlı kuvvetinin katıldığı anlaşılmaktadır. [58]

b. Türkler

Avrupalıların savaş hazırlıkları sürdürülürken, İskender Bey'in başkenti Kroya'ya uygulanan Türk kuşatması ikinci ayını doldurmuştu. Şehrin su yolları kesilmek suretiyle kalenin teslimi sağlanmış; bundan sonra buraya yakın Arnavutluk bölgelerinin işgali için harekâta başlanmıştı.

Bu sırada Jan Hunday'ın yoğun savaş hazırlıklarını öğrenen II. Murat, Arnavutluk sefe-

---

[58] Tacan; s. 5, 8, 9.
Cezar; s. 343.
Hammer; c. II, s. 236.

rini yarıda bırakarak ordusu ile önce Edirne doğrultusunda harekete geçti. Yürüyüş sırasında, Haçlı ordusunun Tuna'ya geldiği Vidin Komutanı tarafından haber verilince II. Murat, ordusunun yürüyüş hedefini Sofya olarak değiştirdi ve Sırbistan'a istihbarat elemanları gönderildi.

Büyük bir sefer süresince ordunun ihtiyaç duyacağı yiyecek ve giyecek ile silah, araç, gereç ve öteki donatım malzemesinin Sofya'da toplanması için emirler verilmiş ve gerekli önlemlere başvurulmuştu. Bu süre içinde Anadolu ve Rumeli kuvvetleri de burada toplanmış olacaktı.

Keşif elemanlarından, düşman ordusunun Belgrat yakınından Tuna'yı geçerek Sırbistan'a girdiği, Kosova'da toplanma eğiliminde olduğu haberi alındı.

Sefer çağrısını alan tüm bölgelerin kuvvetleri, büyük bir istek ve hızla Sofya'ya doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Nitekim az zamanda 10.000 azep, 8.000 yeniçeri, 30.000 akıncı toplanmıştır.

Ayrıca, Anadolu ve Rumeli askerlerinin tümü ve Karaman Beyi'nin gönderdiği kuvvet de Sofya'ya yetişmiştir.

Ordunun Sofya'da toplanması sırasında Eflâk ordusunun Niğbolu'ya saldırdığı haberi alın-

mış, gönderilen bir akıncı kuvveti, baskın yaparak Eflâklıları perişan etmişti. Baskın sırasında alınan esirler Sofya'ya gönderilmişti. Bu başarı, orduda büyük sevinç yaratmış ve morali pekiştirmiştir.

II. Murat'ın Arnavutluk'a ne kadar kuvvetle gittiği hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Ancak, sarp ve dağlık olan Kroya bölgesinde yalnız çete muharebeleri yapıldığına göre, bu ordunun mevcudunun en çok 40.000 olduğu tahmin edilebilir. Buna, Sofya'da toplanan 48.000 kişilik kuvvet de ilave edilirse; Türk ordusunun Kosova Muharebe sahasına en çok 88.000 savaşçı ile katıldığı anlaşılmaktadır. Genel olarak destek birlikleriyle birlikte toplam kuvvetin 80.000 - 100.000 arasında olduğu kabul edilebilir. [59]

Buraya kadar açıklanan faaliyetleri ile Türk ordusunun, emir komuta, disiplin, eğitim, moral, istihbarat ve harekâta hâkim olma bakımlarından, üstün bir düzeyde bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Haçlıların, özellikle istihbarat konusunda yetersiz oldukları görülmektedir. Haçlılar, Türk ordusunun Sofya'da toplanması ve hazırlanması sırasında yeterli bir istihbarata dayanarak bir baskın harekâtı

---

[59] Tacan; s. 6, 7.
Cezar; s. 343.

gerçekleştirebilselerdi, savaşın kaderi Türklerin zararına olarak değişebilirdi. Oysa, böyle olmamış; Jan Hunyad'ın gururunun tutsağı olan bağlaşık ordu, Türk ordusunu, Arnavutluk'ta bulunduğu kanısıyla ve onu arkadan vurma düşüncesiyle bu ülkeye doğru yönelmişti. Ancak, bu plan da değişikliğe uğratılmış; istihbarat, keşif gibi hizmetlere önem verilmeden, belirsizlik içerisinde geçen bir yürüyüşle Kosova Ovası'na gelinmiş; burada Türk ordusunun gelmesi beklenmiştir. Dolayısıyla da Türk ordusu, bu durumdan yararlanarak, hazırlıklarını ve yığınağını rahatça tamamlamıştır.

Haçlı ordusunun başkomutanı, Türk ordusunun Sofya'da toplanmış olduğunu bilmeden ve Sofya'ya yönelmeden Kosova'da toplanmıştır. Bu durumda harekâtın inisiyatifi II. Murat'a bırakılmıştır ki bu, Jan Hunyad için askerlik bilim ve sanatının bağışlayamayacağı büyük bir yanılgı olmuştur.

3. Türk Ordusunun Yürüyüşü (Kroki : 8)

Sofya'da yığınağını ve hazırlıklarını tamamlayan Türk ordusu, II. Murat tarafından denetlendikten ve gerekli emirler verildikten sonra, Sofya-Köstendil-Palanga-Komanova-Üsküp-Kaçanik-Piriştine istikametinde yürüyüşe geçmiştir. Yürüyüş sırasında keşif birliklerinden alınan raporlardan, Haçlı ordunun Kosova

Ovası'nda tahkimatla uğraştığı öğrenilmiştir. Kosova'ya yürüyüş, güvenlik önlemleri alınmış olarak, çok düzenli biçimde sürdürülmüştür. Keşif görevleri aksatılmamış, karşılaşılabilecek yeni durumlarda nasıl hareket edileceği önceden kararlaştırılmış ve gerekli emirler verilmiştir.

Ordu, Sitinçe Nehri'ni üç günde geçmiş; 16 Ekim 1448 günü, tüm kuruluşlarıyla Kosova Muharebe alanında, bağlaşık ordunun karşısında yerini almıştır. [60]

4. Bağlaşık Ordunun Yürüyüşü (Kroki : 8)

Yığınağını ve muharebe hazırlıklarını Peşte'de tamamlayan Haçlı ordusu, Mohaç-Belgrat doğrultusunda, iki kol halinde güneye ilerlemiştir. Kolun biri Trayan Köprüsü yakınından, öteki kol, Morava ile Tuna Nehirlerinin birleştiği Kubin bölgesinden Tuna'yı geçerek Sırbistan toprağına girmiştir.

Jan Hunyad, Varna'da kendisiyle birlikte muharebeye katılmadıkları için Sırplara kırgındı. Bu kez de aynı davranışta bulunmaları, kinini daha da artırmış, ancak, ordusunun güvenini sarsmamak düşüncesiyle bu duygusunu

---

[60] Uzunçarşılı; s. 225.
Cezar; s. 344.
Hammer; c. II, s. 236.

Ankara Harp Tarihi Ark. Kütüphanesi

gizlemiştir. Sırplılar da tarafsız olmalarına rağmen bağlaşık ordunun, topraklarından geçmesini önleme girişiminde bulunmamışlardır.

Haçlı ordusu, Tuna'yı geçtikten sonra Semendire-Kraguyevaç-Kroşovaç-Potpuva (Kurşunlu) yoluyla 1448 Ekim ayı ortalarında Piriştine bölgesine gelmiş; Kosova Ovası'nın Karatavuk yöresinde, Birinci Kosova Muharebesi'ndeki Haçlı mevzilerine girmiş ve burada, İskender Bey'in göndereceği Arnavut kuvvetlerinin katılmasını beklemeye başlamıştır.

Bu sırada Türk ordusunun Steniçe Nehri'ni geçtiği haberini alan Jan Hunyad, tahkim ettirdiği mevzii bırakarak güneye inmiş; Priştine suyu güneyindeki alanda Türk ordusunu karşılamıştır. [61]

Jan Hunyad'ın bu hareketi, O'nun kararsızlığını, şaşkınlığını, telaşını, korkusunu göstermesi bakımından çok ilginçtir. Muharebenin ilk anlarında açığa vurulan bu panik havası, muharebenin sonucunda etkili olacağı için üzerinde durulması düşünülmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

---

[61] Tacan; s. 10.
Cezar; s. 343, 344.
Uzunçarşılı; s. 225.
Hammer; s. 236.

5. Tarafların Hareketleri Hakkında Düşünceler

a. Türk Ordusu

II. Murat'ın Haçlıların savaş hazırlıklarını haber almasıyla Arnavutluk harekâtını yarım bırakarak ordusunu Sofya'da toplaması en doğal bir hareketti. Çünkü Arnavutluk'ta harekâtı sürdürecek büyük bir kuvvet bırakması, ikiye bölünmüş bir ordunun toplanabilecek kalan kısmıyla Haçlılar karşısına çıkması akılcı bir çözüm olmazdı. II. Murat'ın kararlaştırdığı bir meydan muharebesinde tüm orduyu elinin altında toplaması gerekirdi ve böyle de olmuştu. Ordunun Sofya'da toplanmasından ve muharebe hazırlıklarını bitirmesinden sonra II. Murat tarafından denetlendiği görülmüştür. Ordunun toplanması için gerekli zamanın yetersizliğine rağmen ordunun silah, ateş ve moral güçleri bakımından mükemmel olduğu saptanmıştı. Yalnız Karamanoğlu'nun gönderdiği kuvvet beğenilmemişti.

Denetlemeden sonra, durumun gerektirdiği yürüyüş düzeni alınmış, içinde bulunulan durumun önemi, orduya ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle yürüyüş sırasında karşılaşılacak durumlarda alınması gereken önlemler, düşmanla karşılaşıldığında ne yolda ve ne düzende muharebeye girileceği hakkında gerekli tüm emirler verilmiştir.

Ordu Köstendil'e doğru ilerlerken düşman ordusunun nerede olduğunu, ne yaptığını keşfetmek için Sırbistan'a keşif kollarının gönderilmiş olması çok yararlı olmuştur. Nitekim, uzak ve yakın keşifler sonunda Kurşunlukilise'ye gelindiği zaman bağlaşık ordunun Kosova Ovası'nda tahkimatla meşgul bulunduğu öğrenilmiştir.

Yıldırım hızıyla başarılan bu işler, Türk ordusunun düşmana göre kazandığı üstünlüğü göstermesi, stratejik ve taktik esasları belirtmesi bakımından çok önemlidir. [62]

b. Bağlaşık Ordu

Bağlaşık ordunun Tuna'yı geçmeye başladığı haberi, II. Murat'a Pirlepe yakınlarında ulaşmıştır. Buna göre bağlaşık ordunun Belgrad bölgesinden Kosova (Piriştine) bölgesine kadar olan yaklaşık 300 km. lik yolu (günde 25 km. yürüyerek, dört günde bir dinlenerek) 15 günde yürümesi, 15 günde Tuna'dan geçmesi kabul edilirse 30 günde Kosova'ya gelmesi gerekirdi.

Buna karşılık Türk ordusu, Pirlepe'den Sofya'ya kadar olan 200 km. lik yolu aynı koşullarla 10 günde geçer. Sofya'dan Konya'ya atlı haberci ile gönderilen emir, yaklaşık 850 km. olan bu uzaklığı (sürekli at değiştirerek

---

[62] Tacan; s, 11.

günde 100 km. aldığına göre) sekiz buçuk günde Konya'ya ulaşabilir. Pirlepe-Sofya arası için de bir buçuk gün eklendiğinde emir, Pirlepe'den Konya'ya ancak 10 günde ulaşmış olurdu.

Konya'daki kuvvetin hemen yola çıktığı varsayılsa (yukarıdaki 100 km. yi dört günde alacağı ve dört günde bir dinlenileceği hesabıyla) 52 gün sonra, yani Arnavutluk'tan Sofya'ya gelen ordunun Sofya'ya ulaşmasından 42 gün sonra burada bulunabilir.

İki taraf ordusunun hareketleri karşılaştırıldığında Haçlı ordusunun, kendi yararına olmak üzere en az, 15 gün kadar önce Kosova'ya gitmiş olduğu anlaşılır.

Bu duruma göre eğer Haçlı ordusu, Kosova'da bekletilmeden Sofya'ya yürütülmüş olsaydı, Türk ordusunu toplanmadan önce yakalar, muharebeye zorlardı. Türk ordusu geri çekilseydi, onu Filibe-Edirne doğrultusunda izlerdi. Dolayısıyla beş yıl önce "Büyük Sefer" lerinde olduğu gibi kolayca başarı sağlardı.

Halbuki, yine eski gurur ve kendini beğenmişliğin yanılgısı içinde, hiçbir keşif, istihbarat işine gerek görmeden ağır ağır Kosova'ya ilerlenmiştir. Yollarda gereksiz yere uzun boş günler geçirilmiş ve Kosova Ovası'nda günlerce Türk ordusunun gelmesi beklenmiştir. [63]

---

[63] a. g. e.; s. 11, 12.

6. Tarafların Harekât Planları

a. Türk Ordusu

Türk ordusunun harekât planı hakkında elde kesin bir belge ve bilgi bulunmamakla birlikte, harekât sırasındaki uygulamaların sade, akılcı, kesin esaslara dayalı olarak tasarlanmış olduğu görülmektedir. Uygulanan plan kısaca şöyle açıklanabilir :

— Ordunun en kısa sürede toplanıp hazırlığını bitirmesi,

— Yığınak ve muharebe hazırlıkları tamamlanıncaya kadar çevrede belirecek düşmanca hareketlerin etkisiz hale getirilmesi,

— Stratejik harekâtta öncelik kazanan bağlaşık ordunun üzerine gizlice yürünerek rastlanılan yerde taarruz edilmek suretiyle kesin sonuç alınması. [64]

b. Bağlaşık Ordu

Bağlaşık ordunun harekât planı hakkında da bir bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ancak, harekâtın seyrine bakılınca önceden hazırlanmış bir planlarının olmadığı, Türk ordusunun

---

[64] a. g. e.; s. 14, 15.

durumuna göre hareket etmeyi düşündükleri anlaşılmaktadır. Görünüşe bakılırsa şöyle bir planın uygulanmak istendiği düşünülebilir :

— Tuna geçilerek Sırbistan istilâ edilecek; Belgrat Kosova doğrultusunda ilerlenecek.

— Türk ordusu, hâlâ Arnavutluk'ta meşgul ise arkadan vurularak yok edilecek; değil ise, Kosova Ovası'nda beklenecek mevzide muharebe kabul edilecek ve durumun gerektirdiği düzenler alınacak.

— Türk yardımcı kuvvetlerinin muharebe alanına gelmeleri, ikinci derecede kuvvetlerle engellenecek.

Haçlı ordusu başkomutanının Kosova savunma mevziinde (Birinci Kosova Muharebesi'nde olduğu gibi) beklemesi, harekât üssünden uzak olan Kosova alanına yorgun olarak gelecek Türk ordusuna saldırıya geçmek suretiyle yok etme yöntemini de planlamış olması düşünülebilir .Ancak, ilkönce Arnavutluk'taki Türk ordusunun arkadan vurulmasının tasarlandığı, açıkça belli olmaktadır. Askeri mantığa daha uygun görünen bu hareket tarzı, uygulanmadığı gibi Türk ordusunun Sofya'da toplandığı da öğrenilemediğinden, buraya stratejik bir taarruz hareketinin düşünülmemiş olduğu açıkça görülmektedir.

Bunun gibi, bir taarruz harekâtı uygulamak üzere uygun bir mevzide bekleyerek elverişli bir durum ve zamandan muharebeye başlamayı planlasalardı belki daha olumlu bir sonuç alabilirlerdi. Bu da yapılmamıştır. Jan Hunyad'ın muharebenin kaderini, belirli plana bağlayamadan, kararsız ve heyecanlı oldubittilerle çizdiği anlaşılmaktadır. [65]

7. Kosova Muharebe Alanının Jeostratejik Durumu (Kroki : 9)

Kosova Ovası, Balkan Yarımadası'nın stratejik merkezini oluşturur .Alp Dağları güneydoğuya doğru uzanarak Bosna-Hersek'e ulaşır. Buradan Dalmaçya'ya bir kol vererek eski Karadağ'a girer. Karadağ sınırı doğusundan Osmanlı topraklarına da giren bu dağ zinciri, Şar Dağları adıyla Kaçanik Boğazı'na doğru uzanır. Şar Dağı, Balkan Yarımadası'nın en yüksek yeridir (3050 m.).

Şar Dağı, biri doğuya öteki güneye doğru iki kol halinde uzanır. Doğuya uzanan, Balkan Dağları, güneye uzanan ise, Elenik Dağları adını alır. Dağların bu yapısı nedeniyle üç havza (bölge) oluşmuştur.

a. Morava ve Tuna Nehirlerinin aktığı Karadeniz Havzası,

---

[65] a. g. e.; s. 14, 15.

b. Drin Nehri'nin aktığı Adriyatik Denizi Havzası,

c. Vardar Nehri'nin aktığı Ege Denizi Havzası.

Bulgaristan'a ve Tuna kıyısına kadar Rumeli'ye sahip ve egemen olmak isteyen Osmanlı Devleti'nin, bu stratejik bölgeyi elde bulundurması gerekli idi.

Kuzeyden güneye uzunluğu 57 km., genişliği 17 km. kadar olan Kosova Ovası, Şar Dağı'nın kuzey kesimindedir. Çevresi elips şeklinde, sarp dağlarla sınırlıdır. Denizden yüksekliği, 500-600 metredir. Pek yüksek olmayan tepelerle engebelenmiştir. Ortasından akan Sitiniçe (Amselfelt) Nehri, ovayı farklı genişlikte iki kısma böler. Güneyinde Üsküp Ovası vardır. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'tan gelen yollar, burada birleştikten sonra Rumeli'ye ve Balkanlara ulaşır.

Burada yapılacak bir muharebede yenilgiye uğrayan ordu, imhadan kurtulamaz. Yenen ordu, yukarda sözü edilen üç havzaya da egemen olur. [66]

Kosova Ovası'nda cereyan etmiş olan İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nin ovadaki ye-

---

[66] a. g. e.; s. 15, 16.

ri kesin olarak bilinmemektedir. Taktik kurallara ve muharebenin cereyan tarzı hakkında tarihi kaynaklardaki açıklamalara uygunluğu bakımından bu yerin, Piriştine Nehri ile Garganiçe Nehri arasındaki alan olması ihtimali kesinlik kazanmaktadır. Tarihçiler, Bağlaşık Haçlı ordusunun önce bu sahanın kuzeyinde, Piriştine Nehri ile Lap Nehri arasında ve Birinci Kosova Meydan Muharebesi'nin geçtiği alanda mevzilendiği konusunda birleşmektedirler. Bağlaşık ordunun, Türk ordusunun gelmekte olduğunu öğrendikten sonra mevzilerini bırakarak Piriştine Nehri'nin güneyinde muharebeye tutuştuğu kabul edildiğine ve Garganiçe Nehri'nden daha güneye geçtiğine dair bir açıklama bulunmadığına göre, gerçek muharebe alanının bu iki nehir arasında olması kesinlik kazanmaktadır.

Ayrıca bu alanda, Türk ordusunun, Geylan yolunu sağına, Üsküp yolunu gerisine alarak kendisi için stratejik üstünlük sağlamayı düşünmüş olması da, II. Murat'ın burada muharebeyi kabul etmesini haklı gösteren bir nedendir. [67]

---

[67] a. g. e.; s. 19, 20.
Hammer; s. 236.

8. Tarafların Muharebe Hazırlıkları, Muharebe Düzenleri ve Kuvvetleri (Kroki : 10)

İki ordu, 16 Ekim 1448 günü karşılaşmış ve aşağıdaki şekilde muharebe düzenlerini almışlardır :

a. Türk Ordusu

— Başkomutanlık Karargâhı : Başkomutan II. Murat (yanında Veziriazam Çandarlı Halil Paşa)

— Sağ kanat : Rumeli Askerleri (Komutanı, Rumeli Beylerbeyi Turhan Bey)

— Merkez : Yeniçeri, sipahi ve silahtarlardan oluşan kapıkulu askerleri

Merkez kesimin önünde bir hendek kazılmıştı. Bunun gerisinde develer, bunların da gerisinde yere saplanmış kalkanlar dizilmişti. Bu kalkanların arkasında yeniçeriler ve toplar mevzilendirilmişti.

Merkez kesiminin önünde azepler (kısa mızraklarıyla) tertiplenmişlerdi. Merkezdeki kuvvet, bizzat II. Murat'ın komutasında idi.

— Sol kanat : Anadolu askerleri (Komutanı, Anadolu Beylerbeyi Ozguroğlu İsa Bey)

Uç beylerinden (İshak Bey oğlu) İsa Bey, Mihaloğlu Hızır Bey, akıncılarıyla sağ ve sol kanat açıklarında (Çerha'da) engebelerden yararlanarak gizlice tertiplenmişlerdi.

Bu mevzilerin gerisinde, ağırlıklardan ve mühimmat arabalarından, tahkimli bir ordugâh oluşturulmuş; savunulması için Sinan Bey komutasında seyis vb. geri hizmet erleri görevlendirilmişti. [68]

b. Bağlaşık Ordu

— Başkomutanlık karargâhı : Başkomutan, Macar Kral Vekili (Naibi), Jan Hunyad.

— Sağ kanat : Sicilyalılar, Macarlardan bir kısım.

— Merkez : Macarlar, Ulahlar (Bu kuvvetler bizzat Jan Hunyad'ın komutasında idiler. Topçu da bu kesimde mevzilendirilmiştir).

— Sol kanat : Alman, Bohemyalı ve Transilvanyalı tüfekçiler (piyadeler).

Bağlaşık ordu, bu düzen içinde otuz sekiz değişik kol halinde hazırlanmıştı. Savaşçılar tümüyle zırhlandırılmıştı.

Ordunun gerisinde arabalardan ve toplardan oluşan tahkimli bir ordugâh meydana getirilmişti. [69]

---

[68] Tacan; s. 17.
Cezar; s. 344.

[69] Tacan; s. 18.
Hammer; c. II, s. 237.
Cezar; s. 344.

B. UYGULAMA (16-19 EKİM 1448)

1. İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nin Başlaması

Muharebe, eylem olarak 16-19 Ekim 1448 günlerinde, aşağıda açıklandığı gibi dört gün sürmüştür.

II. Murat, vuruşmalar başlamadan önce, politik bir girişimde bulunmuş; Jan Hunyad'ın karargâhına gönderdiği sekiz kişilik bir elçilik kurulu aracılığıyla, yeni bir antlaşma yapılarak kan dökülmesinin önlenmesini önermiştir. Bu insanca girişim ne yazık ki, Başkomutan Jan Hunyad'ın kin ve gururu karşısında, görüşülme gereği bile duyulmadan, geri çevrilmiştir. Bunun üzerine her yönü ile büyük insan olan Türk başkomutanı, vicdanında herhangi bir sorumluluğun ağırlığına yer bırakmamış olarak namazını kılmış ve muharebe emrini vermiştir. [70]

Muharebenin Birinci Günü (16 Ekim 1448 Perşembe)

Ordular, bugün karşı karşıya gelmiş, muharebe düzeni almışlardır. Bugün büyük ölçüde

---

[70] Cezar; s. 344.
Uzunçarşılı; s. 225.
Tacan; s. 20.
Hammer; c. II, s. 237.

vuruşmalar olmamış, mevziin birkaç yerinde çatışma ve karşılıklı topçu düellosu yapılmıştır. [71]

Muharebenin İkinci Günü (17 Ekim 1448 Cuma)

Asıl muharebe, bugün öğleye doğru başlamıştır. Türk ordusu, düşman taarruzunu beklememiş, Varna'da olduğu gibi düşmandan önce taarruz etmiştir. Bütün cephede, kitle halinde düşmana doğru ilerleyen Türk kuvvetleri, şiddetle hücuma geçmiştir. Ancak, Haçlıların zırhlı giysilerinin, Türk kılıç ve oklarının etkisini azaltması, özellikle Macarların dirençli savaşmaları nedeniyle, akşama kadar istenilen sonuç alınamamıştı.

Akşam karanlığı basınca taraflar, muharebeyi keserek sabahki mevzilerine çekildiler.

Türk ordusu, düşmanın gece yapabileceği girişimlere karşı gerekli önlemleri almıştı. Jan Hunyad, Türklerin daha fazla dayanamayacakları ve bu gece geri çekilecekleri kanısındaydı. Akşam topladığı harp meclisinde bu kanısını açıklamış, komutanlarının buna göre hazırlanmalarını emretmişti. Ancak, Türk ordusunda herhangi bir çekilme belirtisi göremeyince güçlü bir gece taarruzu düzenlemeye karar verdi. Türk savaşçıların uyanıklığı ve alınmış olan ön-

---

[71] Hammer; s. 237.

lemler karşısında Jan Hunyad'ın bu girişimi de sonuçsuz kaldı. Baskın, sabaha kadar gece muharebesi şeklinde sürdürüldü. [72]

Muharebenin Üçüncü Günü (18 Ekim 1448 Cumartesi) (Kroki : 11, 12)

Bütün gece kesintisiz sürüp giden muharebe, güneş doğarken daha da şiddetlenmişti. Taraflar kesin sonuç almak amacıyla insanüstü çaba harcamaktaydılar.

Bağlaşıklar, her iki kanattan taarruza başladılar. Jan Hunyad, sıklet merkezini sağ kanadına kaydırmıştı. Dolayısıyla muharebenin en şiddetle cereyan ettiği yer, düşman sağ kanadı ile Türk sol kanadının bulunduğu kesimdi.

Muharebenin iyice kızıştığı sırada, alınan karar gereğince, Türk muharebe hattının kanatları geri çekildi. Önce sol kanat, sonra daha az şiddetle taarruz karşısında kalan sağ kanat birlikleri geri çekildi. Dolayısıyla Türk merkez kesimindeki kuvvet açığa çıkmış; bu durumun, kendi başarıları sonucu gerçekleştiği inancına kapılan Haçlıların zafer umutları güçlenmişti. Fırsatı kaçırmak istemeyen Jan Hunyad, asıl kuvvetiyle Türk merkez kesimi üzerine şiddetle saldırdı. Kitle halindeki bu saldırı, hendekler,

---

[72] Tacan; s. 20, 21.
Cezar; s. 344.
Hammer; c. II, s. 237.

Türk topçu ateşi ve yeniçerilerin yoğun tüfek atışları karşısında kaldı. Haçlılar, hendekleri geçtiler. II. Murat komutasındaki merkez kesimi önünde şiddetli bir çarpışma başladı.

II. Murat, yanlardan çekilen birliklerinin almakta oldukları kuşatma düzeni için yeterli zamanı kazanmak amacıyla, merkezdeki kuvvetlere de adım adım geri çekilmeleri emrini verdi.

Bu zamana kadar kanatlarda gizlenmiş olarak bekletilen Türk süvarileri ve geriye çekilerek düzenlerini tamamlamış olan Rumeli ve Anadolu kuvvetleri, sıklet merkezi Turhan Bey komutasındaki sağ kanatta olmak üzere, merkeze saldıran düşmanın yan ve gerilerini, özellikle Macarlardan ve Avrupa şövalyelerinden oluşan sağ kanadını kuşatmaya başladılar. Kısa sürede her yönden çember içine alınmış olan Haçlılar, umutsuz bir boğuşmaya girmişlerdi. Az sonra düşman safları arasında yer yer panik başladı. Haçlılar yedekte bıraktıkları atlarına binmek için davrandılarsa da hiçbiri atına binemedi; yaya olarak ve birbirlerini çiğneyerek rastgele kaçışmaya başladılar. Bu durum daha çabuk ve kolay imha edilmelerine neden oldu. Pek az bir kısmı, müstahkem ordugâhlarına sığınabildi. Haçlı ordusunun büyük kısmı, kan gölcükleri içinde yıkılıp kalmıştı. Muharebe alanının görünümü korkunçtu. Cesetler, Sitiniçe Nehri'ni taşırmıştı.

Müstahkem ordugâhına sığınabilmiş olan Jan Hunyad, o akşam, sağ kalan komutanlarıyla yeniden harp meclisini topladı. Alman topçularının, ordugâh ön kısmında mevzilenerek sabaha kadar ordugâhın güvenliğini sağlamalarını, baskınlara karşı uyanık bulunulmasını emretti. Kendisinin, küçük bir kuvvetle keşfe çıkacağını, ertesi gün için önemli girişimlerle durumu kurtaracağını bildirdi. İstenilen düzen alınmış; ancak Jan Hunyad, bir daha görünmemişti. Çünkü, Varna yenilgisinden sonra yaptığı gibi, gecenin karanlığından yararlanarak, birkaç maiyetiyle birlikte Türk kuşatma çemberi arasından geçmeyi başarmış; Macaristan'a kaçmıştı. [73]

Muharebenin Dördüncü Günü (19 Ekim 1448 Pazar)

18 Ekim 1448 günü imhadan kurtulabilen düşman döküntüleri, müstahkem ordugâhlarıyla, o yörede, halkı tarafından boşaltılmış bir köye çekilmişlerdi. Çevresi sarılan köy ateşe verildi; köy, içindekilerle birlikte yandı.

Müstahkem ordugâhta savunmada bulunan Almanlarla Bohemyalılar, umutsuz olma-

---

[73] Cezar; s. 345.
Tacan; s. 22.
Uzunçarşılı; s. 226.
Hammer; c. II, s. 237-239.

larına rağmen gece gündüz ve göğüs göğüse sürdürdükleri bir savaşım sonunda tümüyle yok oldular. [74]

2. Tarafların Muharebe Kayıpları

Tarafların bu muharebede verdikleri kayıplara ait bilgiler, birbirini tutmamaktadır. Sadece, Macar ölü sayısının 17.000 olduğu belirtilmiştir. Macar soylularının hemen hemen hepsi ölmüştür. Macar ordu mevcudu 25.000 olduğuna ve kurtulan olmadığına göre belirtilen sayının daha çok olması gerekir. Hunyad ile birlikte kaçabilmiş olanlar ise "birkaç" kişidir. Kimi Türk ve yabancı kaynaklar, Türk kayıplarını 4.000-40.000 olarak göstermektedir. Abdurrahman Şeref, tarafların kayıbını 60.000 olarak yazmıştır ki, özellikle Türk tarafı için abartmalı olduğu düşünülebilir. Bağlaşık orduyu oluşturan değişik uluslardan komutanlar ve başkanlar, ya esir olmuş veya ölmüşlerdir. Bu durum, İkinci Kosova Meydan Muharebesinin tam bir "imha" ile sonuçlandığını kanıtlamaktadır.

Türk ordusu, muharebe alanında üç gün dinlendikten sonra Edirne'ye hareket etmiştir. Edirne'ye varınca "Gazayı Ekber (Büyük Mu-

---

[74] Tacan; s. 23.
Cezar; s. 345.
Hammer; c. II, s. 238.

harebe)" adı verilen İkinci Kosova Meydan Muharebesinde kazanılan zafer, her tarafa bildirilmiştir. [75]

3. İkinci Kosova Meydan Muharebesi Zaferini Gerçekleştiren Etkenler

Birinci gün (16 Ekim 1448), tesadüf ve öncü muharebeleriyle geçmiştir.

Türk ordusu, muharebe alanına girerken, Bağlaşık ordu, kazanmış olduğu öncelikten yararlanamamış; asıl mevzilerini bırakarak Türk ordusuna tâbi olarak yer değiştirmiştir. Açılmış kollar halinde Priştine Nehri'ni geçip yeni bir muharebe mevzii seçmiştir. Böylelikle muharebe alanının en uygun kesimi, Türk ordusunun elinde kalmıştı. Avrupa'nın üstün değer verdiği Jan Hunyad gibi tanınmış bir başkomutanın arka arkaya düştüğü bu tür yanlışlıklar, tarafsız bir görüşle incelenirse, bunların strateji ve taktik kurallarına göre bağışlanmaz oldukları görülür.

Jan Hunyad, Birinci Kosova Muharebesi'nde Haçlıların yararlandığı, bu kez de kendi ordusunun yerleşip oldukça uzun süredir tahkim ettiği mevzileri terk etmeyip, Türk ordusunu üzerine çekse, Türklerin daha kötü koşul-

---

[75] Hammer; s. 238, 239.
Tacan; s. 23, 26.

larla taarruz etmelerini beklese, üstün durumundan yararlanarak yerinde ve zamanında karşı taarruza girişseydi, belki, bu muharebenin korkunç sonucunu az da olsa, önleyebilirdi.

Muharebenin ikinci gününe girilmeden bağlaşık orduca girişilen gece baskını, Türk ordusunun uyanık ve tedbirli tutumu karşısında sonuçsuz kalmıştır. Bu sonuç Türklerin gece muharebelerine de büyük önem verdiklerini ve bu konuda ne derece eğitimli, disiplinli olduklarını göstermektedir ki, takdire değer.

Jan Hunyad, bu muharebede de klasik Macar sevk ve idare biçimi olan "önce düşman kanat kuvvetlerini yenilgiye uğratmak, sonra merkez kuvvetini imha ederek kesin sonuca ulaşmak" kuralını denemiş; ancak, Türk ordusunun cephe manevralarını değerlendirmede aldanmış ve Türk mevziinin merkezine yüklenmiştir. Böylelikle, Türk sevk ve idaresinin "düşman taarruzunu merkeze çekmek, bu sırada kanatlarda gizlenen ihtiyat kuvvetlerle düşmanı yan ve gerilerinden kuşatarak imha çemberi içine almak ve kesin sonuca ulaşmak" yöntemini uygulayacağını düşünememiştir. Jan Hunyad'ın, Osmanlı geleneği olan bu imha manevralarını bilmediği düşünülemez. Bunu bilinçsizlikten çok, Jan Hunyad'ın, düşmanı küçüm-

semesi, kendisine duyduğu üstün güven ve aşırı gurur psikozu olarak değerlendirmek gerekir.

Jan Hunyad'ın Varna'da uğradığı yenilgiden ders alması gerekirken, barış önerisi getiren Türk elçilerini yanına bile kabul etmeden geri çevirmesi, Türk ordusunun ve dolayısıyla II. Murat'ın yeteneklerini değerlendiremediğini gösterir.

II. Murat'ın savaştan önce yaptığı barış teklifi ile gösterdiği gerçekçi, insancıl duygu ve usta diplomasi ise övgüye değer. Jan Hunyad, bunu değerlendirememiştir.

II. Murat, tasarladığı muharebe planına göre, harekâtı sonuna kadar aksatmadan, *değiştirmeden yürütmüş, buna karşılık, Jan* Hunyad, böyle hareket edememiştir.

Örneğin, Türk sağ kanadına yönelttiği taarruz bu kanadın çabucak geri çekilmesini *gerektirecek kadar şiddetli olmadığı* halde, buradaki Türk birliklerinin düzenli biçimde geri çekilmesinden güdülen maksadı anlayamamış; başarıya ulaştığı kanısıyla yenilgisinin başlıca nedenini hazırlamıştır. Nitekim, "artık herşey tamam; iş, bir avuç yeniçeriyi yok etmeye kaldı" dediği sırada kanatlara çekilmiş olan Rumeli ve Anadolu kuvvetlerinden ayrı olarak, sayılarının 30.000 olduğu bilinen Türk akıncılarının, Haçlıların açık bıraktıkları yan ve ge-

rilerinde görülüp kuşatmayı tamamlamaları, üstün Türk sevk ve idare sanatının övünç duyulacak büyük başarısıdır. [76]

Jan Hunyad'ın yanlış yönetiminin bir başka örneği de süvarisini, daha muharebenin başında ve ilk hatlarda, atlardan indirerek piyade gibi taarruza sokmasıdır. II. Murat, süvariyi her zaman süvari olarak kullanmıştır. Bu yüzden düşman süvarisi, muharebe meydanında eriyip gitmiştir.

İşte böylece 90.000 kişilik güçlü bir orduyu imhaya sürüklemiş olan Jan Hunyad, Varna'da gölge düşürdüğü ününü İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nde imha ettirdiği ordusunun alınyazısıyla birlikte tarihin şaşmaz yargısına bırakmıştır.

C. SONUÇ

1. Varna ve İkinci Kosova Zaferlerinin Sağladığı Siyasi ve Askeri Kazançlar

İkinci Kosova Zaferi, Türk Ulusu için büyük bir övünç kaynağı olduğu kadar, II. Murat için de bir şan ve onur anıtıdır. Ne yazık ki, Mohaç'tan sonra Türk ordusunun kazandığı en parlak zaferle sonuçlanan İkinci Kosova Meydan Muharebesi, Türk tarihçileri tarafından bile gerektiği gibi değerlendirilememiştir.

---

[76] Tacan; s. 25.

Belki, Varna Zaferi bölgede kalır düşüncesiyle, İkinci Kosova Zaferi, daha geniş, uzun ve ayrıntılı yazılmamıştır. [77]

Kısa bir süre içinde Varna ve Kosova'da kazanılan zaferler, siyasi ve askeri alanlarda aşağıda belirtilen şu sonuçları sağlamıştır :

— Osmanlı İmparatorluğu, Rumeli'deki topraklarına artık kesinlikle sahip olmuş; 1451 yılında yapılan üç yıllık bir antlaşma ile Rumeli'nin kuzeyindeki mücadelelere son verilmiştir.

— Avrupalılar, Türk Ulusunun yüceliğini, ordusunun yenilmezliğini iyice anlamışlardır.

— Bundan sonra, uzun süre, Türkleri Rumeli'den çıkarma girişiminde bulunulmamıştır.

— Stratejik taarruzu esas alan Varna ve İkinci Kosova örneği hareketleri, Türk ordusu tarafından yükseliş dönemi süresinde olduğu gibi sonraki seferlerde de örnek olarak uygulanmıştır.

— Kazanılan zaferle İstanbul'un fethi için bekleme süresi daha da kısalmış, dolayısıyla uygun ortam hazırlanmıştır.

2. II. Murat'ın Kişiliği

II. Murat, çok yönlü kişiliği olan bir padişahtır. 1421-1451 yılları arasındaki padişahlığı

---

[77] a. g. e.; s. 27.

döneminde giriştiği ve gerçekleştirdiği işlere bakıldığında, O'nun özyapısı hakkında olumlu kanılara varılabilir.

Buraya kadar açıklanan asker komutan kişiliği kadar sosyal ve yönetici olarak niteliklerinin de belirtilmesiyle II. Murat'ın kişiliği tümüyle saptanmış olacaktır.

II. Murat, adalete saygılı, sağlam karakterli, ince duygulu, yumuşak kalpli, alçak gönüllü bir insandır. Devlet yönetimini on sekiz veya en çok on dokuz yaşında iken üstlenmiştir. Saltanatı süresince Osmanlı sınırlarını bir hayli genişletmiştir. (Harita : 2)

Ülke sınırlarında beliren tehlikeler karşısında, eriştiği saltanat katının maddi ve manevi olanaklarını bir yana iterek ordusunun başına geçen, görevinin sorumluluğunu ön planda tutan korkusuz bir devlet başkanıdır.

Barışseverdir. Savaştan tiksinir. Buna rağmen zor durumda kaldığında, önce savaşı önlemek için inandırıcı önerilerle girişimlerde bulunur; kan dökülmemesi için uzlaşma çareleri arar, bu girişimleriyle savaşı önleyemezse düşmanın karşısına umulmayan zaman ve yerde dikilmesini bilirdi. Savaşta da barışta da sözüne güvenilir bir devlet başkanı olmuş; sözünde ve özünde bir geri dönüş olmamıştır. [78]

---

[78] Uzunçarşılı; s. 202, 226, 242.
Hammer; s. 215, 216.

Verdiği söze, girdiği yükümlülüklere bağlı ve saygılıydı. Karşısındakilerden de bunları bekler ve isterdi. Sözünden, yükümlülüklerinden dönenleri bağışlamaz; acımasızca cezalandırma yolunu seçerdi. Andını bozan Karamanoğlu ve Macar Kralı Ladislas'a davranışı sadece iki örnektir.

Halkın yakınmalarını, dileklerini aracısız dinler; kendisinin de o halktan biri olduğunu kabullenecek kadar alçak gönüllülük gösterirdi.

Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa ailesinin kurduğu Osmanlı aristokrasisine karşı ilk savaşı veren ve başarı sağlayan II. Murat'tır. [79]

Böylece, yönettiği milletin derin saygı ve sevgisini kazanmış; bir elinde kalem, öteki elinde kılıç, ülkesinin sorunlarını çözümleme, geliştirme yolunda çalışmıştır." [80]

Düşmanca duygularına rağmen Rum yazarlardan Dükas, II. Murat'ın "Yüksek ahlaklı ve vicdanlı", Halkondil, "âdil ve insaflı" olduğunu yazmak suretiyle Türklere karşı olan duygularının çemberini kırmak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı padişahlarınca uygulanan kötü bir kuralın tersine olarak II. Murat, kardeşle-

---

[79] Cezar; s. 358.
[80] Uzunçarşılı; s. 226.

rinin hayatlarına dokunmadığı gibi onların isteklerine de saygılı olmuştur. Bunun gibi şehzadelerinin de can ve mallarını korumuştur. Onları sevdiği kadar ölümlerinde de büyük acı duymuştur. Kendisine karşı taht kavgasına girişen amcası Mustafa'nın ölümü, çarpışma sırasında olduğuna göre bu olay, II. Murat için bir cana kıyma suçu olarak kabul edilemez. Bunun gibi kardeşi Mustafa'nın idamı ise O'nun haberi olmadan uygulanmıştır. Nitekim bu olay, II. Murat'ı çok üzmüş ve ağlatmıştır. İdamın Mezit Bey tarafından yaptırıldığı kuşkusu üzerine de Mezit Bey'i saraydan uzaklaştırmış ve asıl katil ortaya çıkarılıncaya ve cezası verilinceye kadar Mezit Bey'e görev vermemiştir. Bu, Avrupalı yazarların Murat hakkındaki "kardeş katili" sözünü yalanlayacak bir gerçektir.

II. Murat, âsi Karaman Beyi'nin eşi olan kız kardeşinin ricasıyla eniştesini bağışlamış; böylece Anadolu'nun sükûnetini, parasını ödemek suretiyle öteki eniştesini Macar esaretinden kurtarmış ve bu tutumuyla Avrupa barışını ve dolayısıyla da kardeşlerinin mutluluğunu sağlamıştır.

Oğlu Alâattin'in ölüm acısına dayanamadığı için, henüz genç ve zaferlerle dolu bir döneminde iken tahtından feregât etmiştir.

Bütün bu olaylar, O'nun büyüklüğünü, kalbinin temizliğini, ruhunun saflığını, eriştiği duygu, düşünce ve kişiliğinin yüceliğini gösterir. Aslında II. Murat, tahtını düşünce ve irade güçsüzlüğünden, yahut devlet işlerinden bıktığı için değil, biraz dinlenmek, ruhunun ihtiyacı olan sakin bir yaşama kavuşmak, oğlu II. Mehmet'e daha uzun bir saltanat süresi kazandırmak için bırakmıştır. [81]

Gerçekten de Osmanlı padişahları arasında saltanat hırsını yenebilen O'nun gibi bir başkası daha gösterilemez.

II. Murat, ülkesinde şair, bilgin kişilerin yetişmesi için gerekli kurumlar açmak, geliştirmek suretiyle edebiyat, tıp, müspet bilimler alanında değerli adamların yetişmesini ve bu konularda eserlerin yazılmasını sağlamıştır.

Bu hizmetlerin kaynağı, Amasya'daki şehzadeliği dönemi olmuştur. Amasya, o dönemlerde Selçuklulardan beri Türk kültür ve biliminin yerleşip geliştiği ve yoğunlaştığı önemli bir merkezdi.

II. Murat'ın emriyle Türklüğü, Türk dili ve tarihini, Osmanlıların kökü olan Kayı ve Oğuzları konu olarak alan eserler O'nun döneminde yazılmış veya Türkçeye çevrilmiştir.

---

[81] Hammer; s. 215, 249, 255.

Bunun gibi yine bu dönemde bayındırlık işlerine de hız verilmiş, ülkenin her yöresinde okul (medrese), cami, imaret (yoksullara yardım merkezi), köprü, yol, hastane ve saray gibi çeşitli eserler yapılmıştır.

Osmanlı padişahları arasında ilk kez Ergene, Selânik, Yenice, Ankara, Balıkhisar köprüleri gibi eserleri yaptırmış olmanın şerefi, II. Murat'a aittir. [82]

II. Murat, otuz yıllık saltanat yaşamında, ülkesini şanla şerefle, hak ve hukuka saygılı olarak yönetmiş; Türk tarihinde inançlı, iyiliksever, alçak gönüllü, âdil, sağlam karakterli, kahramanlıklarıyla saygınlık yaratmış; aydın bir hükümdar olarak seçkin bir yer almıştır.

3 Şubat 1451 yılında Edirne'de ölmüş, Bursa'da kendisinin yaptırdığı caminin yanındaki türbesine gömülmüştür. II. Murat, ölümüyle boşalan tahtına, Osmanlılık ülküsünü üstün bir yenetekle yürütecek, dünya tarihinde yeni bir çağı başlatmakla ihtiyar tarihin gidişini değiştirecek güçte ve yarattığı en değerli eseri denilebilecek II. Mehmet (Fatih) gibi dâhi bir oğul bırakmıştır.

---

[82] a. g. e.; s. 250, 251.
Cezar; s. 346, 348, 349, 350.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. AHMET MUHTAR PAŞA; Muharebat-ı Meşhure-i Osmaniye Albümü, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1971.

2. Ali CEVAT; Tarih ve Coğrafya Lugatı, Dersaadet (İstanbul), Kasbar Matbaası, 1311 (1895).

3. AŞIKPAŞAOĞLU; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, I. Basılış, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970.

4. CEZAR, Mustafa; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. I, İstanbul Şehir Matbaası, 1957.

5. DANİŞMENT, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. I, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1971.

6. HAMMER; Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. II, Çev, Mehmet Ata, İstanbul, Keteon Bedrosyan Matbaası, 1329 (1913).

7. KÖHLER, C. (Tümg.); Die Schlahten Von Nicopoli und Warna (Niğbolu ve Varna Savaşları), Çev. Rahmi Egemen, (Basılmamış), Breslav, 1882.

Gelen.
Harp T... Bşk.
Kütüphanesi

8. NECATİ SALİM (TACAN); Varna 1444, İstanbul, Askeri Matbaa, 1931.

9. NECATİ SALİM (TACAN); İkinci Kosova 1448, İstanbul Askeri Matbaa, 1932.

10. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Matbaası, 1947.

II. Murat Tahta Geçtiğinde Osmanlı Devleti'nin Sınırları

(1451)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bsk.

Harita: 1

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

Harita: 2

II. Murat Öldüğünde Osmanlı Devleti (1451)

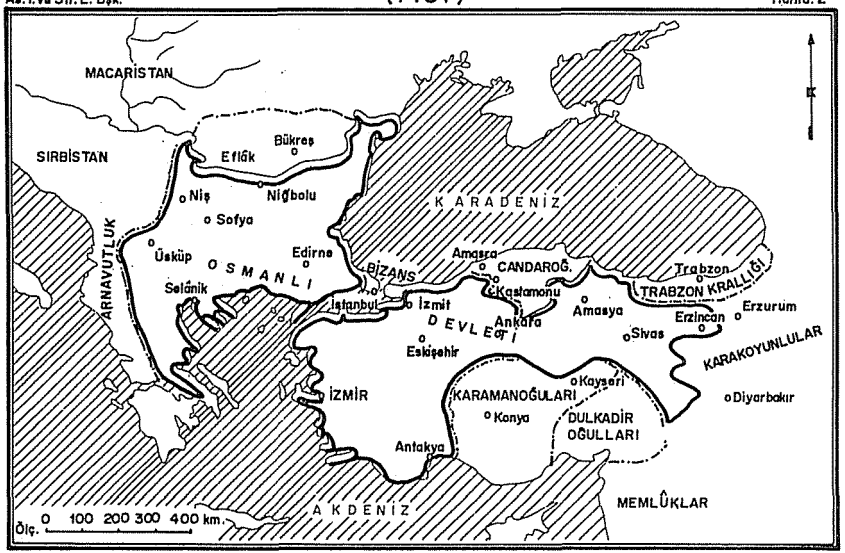

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki : I

Varna Meydan Muharebesi'nde Türk Ordusunun Yürüyüşü
(1444)

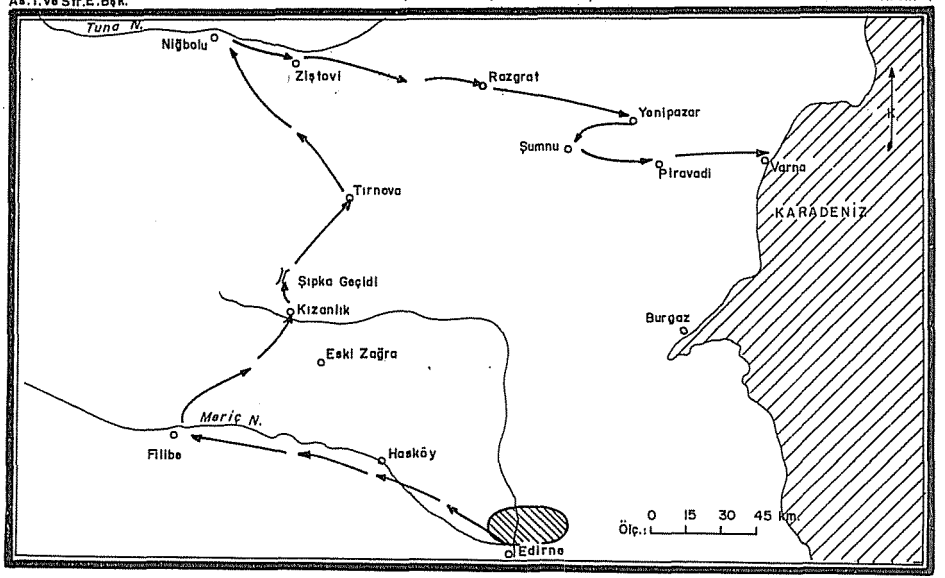

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Varna Meydan Muharebesinde
Haçlı Ordusunun Yürüyüşü
(1444)

Krokiye 2

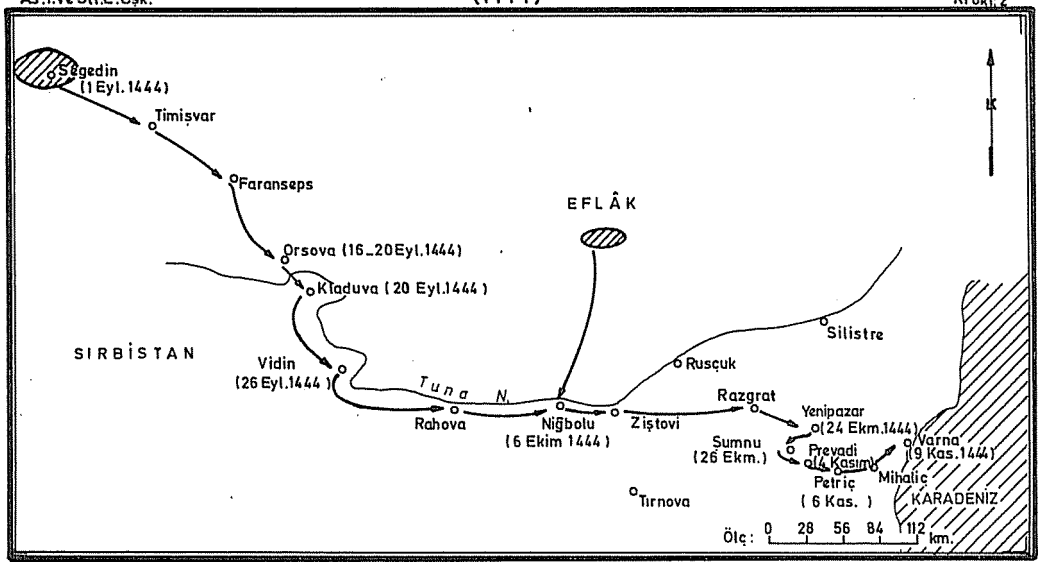

Varna Muharebe Alanının Topoğrafik Durumu

Genkur
As.T.ve Str.E.Bşk.

Krokl : 3

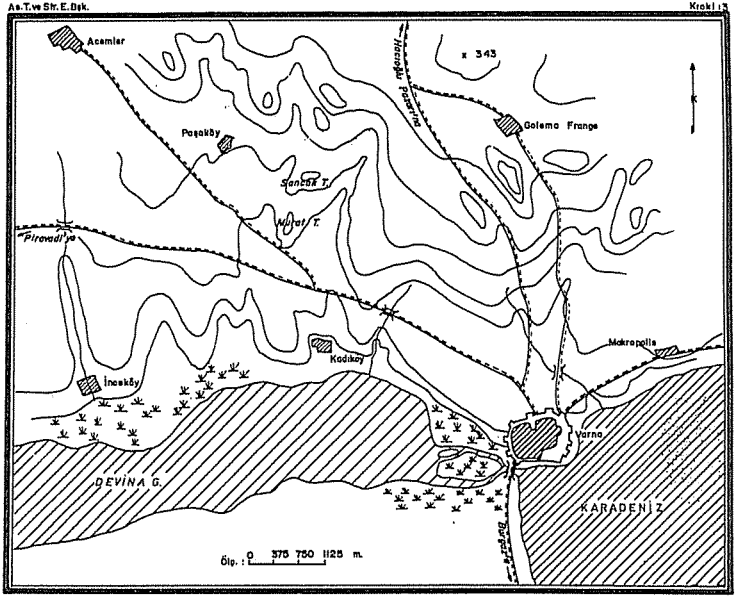

Ankur.
As.T.ve Str.E.Dak

Tarafların Varna Muharebe Alanındaki Muharebe Düzenleri

Krokı: 4

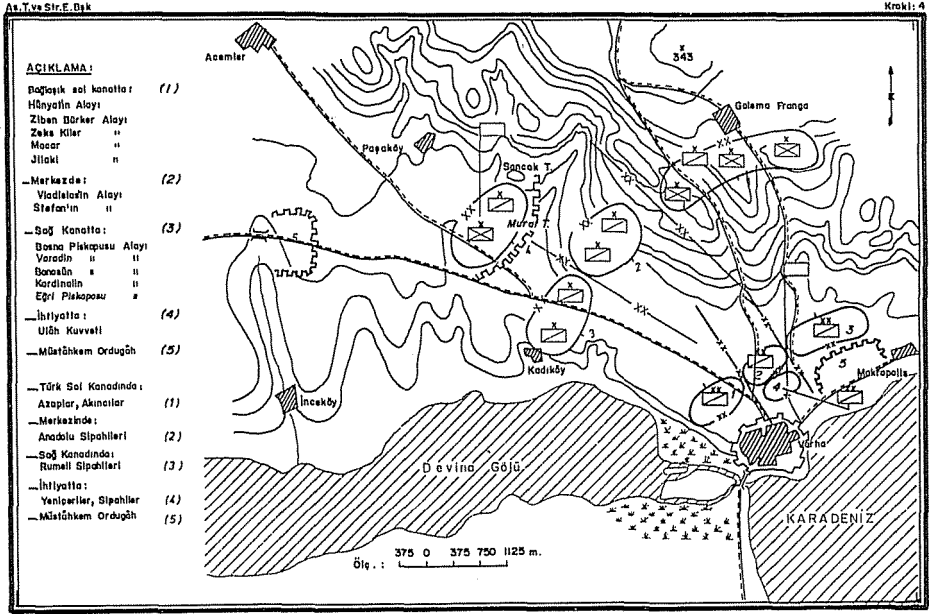

Varna Meydan Muharebesi
(10 Kasım 1444)
(Birinci Evre)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki: 5

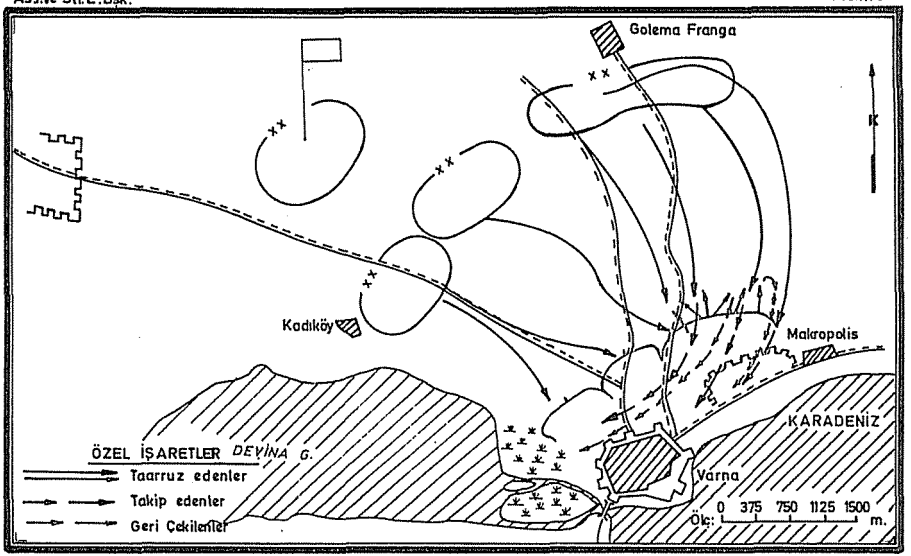

Varna Meydan Muharebesi
(10 Kasım 1444)
(İkinci Evre)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki: 6

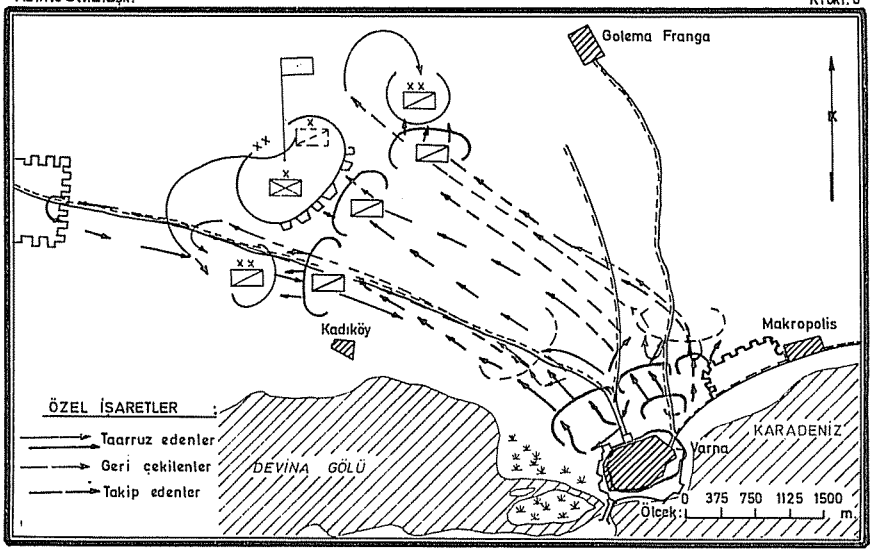

Gnkur.
İ.Bşk.

Varna Meydan Muharebesi
(10 Kasım 1444)
(Üçüncü Evre)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bsk.

Kroki: 7

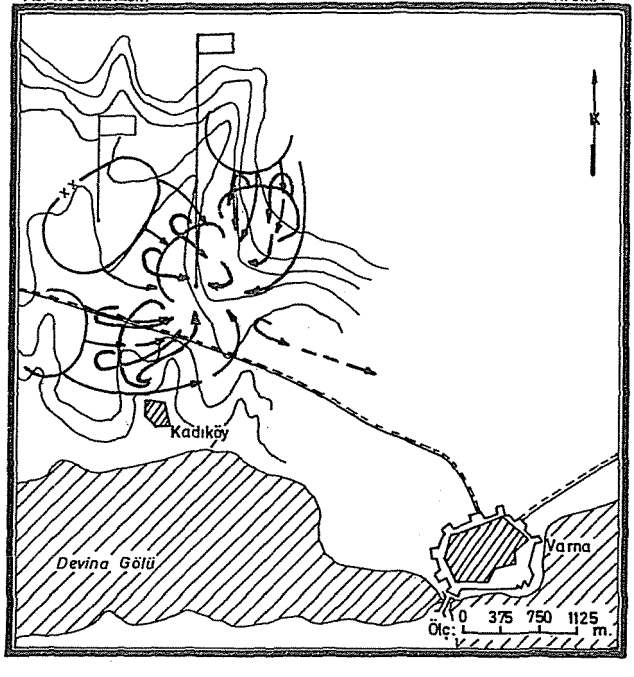

İkinci Kosova Meydan Muharebesi
Tarafların Muharebe Yürüyüşü
(1448)

Gnkur.
As.T.ve Stc.E.Bsk.

Kroki:8

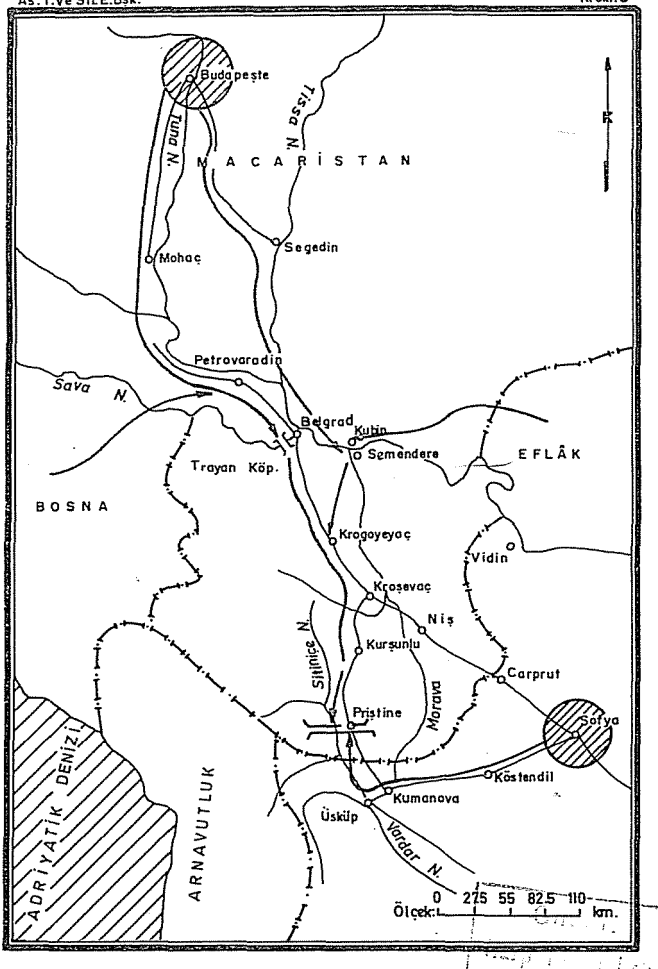

İkinci Kosova Meydan Muharebesi

Muharebe Alanının Topoğrafik Durumu

(1448)

Gaktur
As. T. ve Str. E. Bşk

Krokı: 9

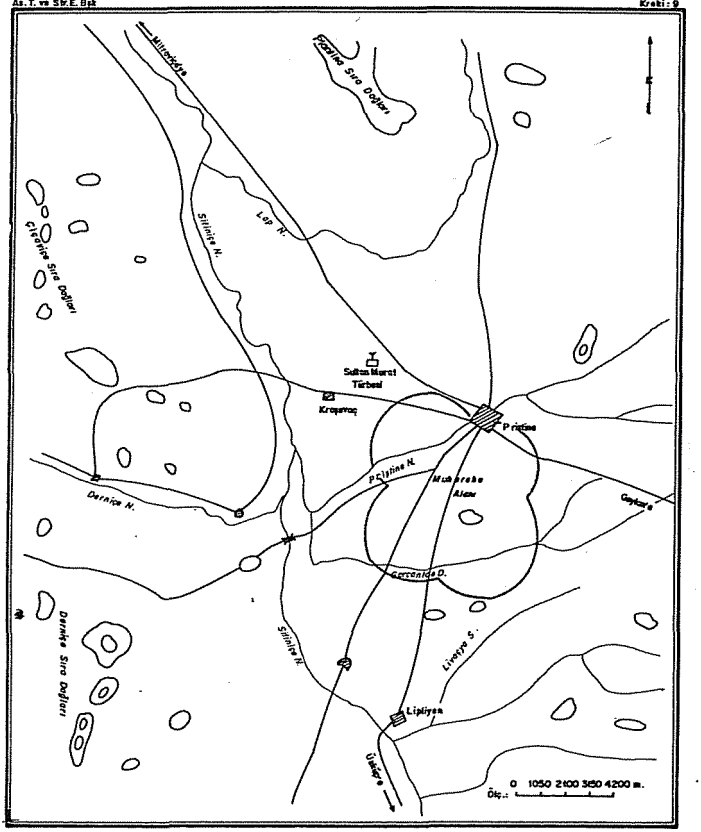

İkinci Kosova Muharebesinde Tarafların Muharebe Düzeni (1448)

Genkur.
Ks. T. ve Str. E. Bşk.

Kroki: 10

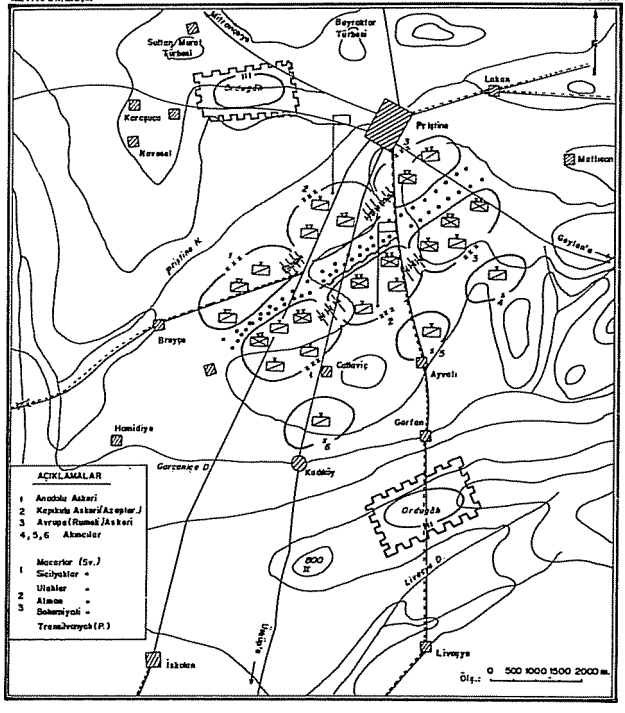

İkinci Kosova Meydan Muharebesi

Üçüncü Gün

(18 Ekim 1448)

(İlk Evre)

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

Kroki: 11

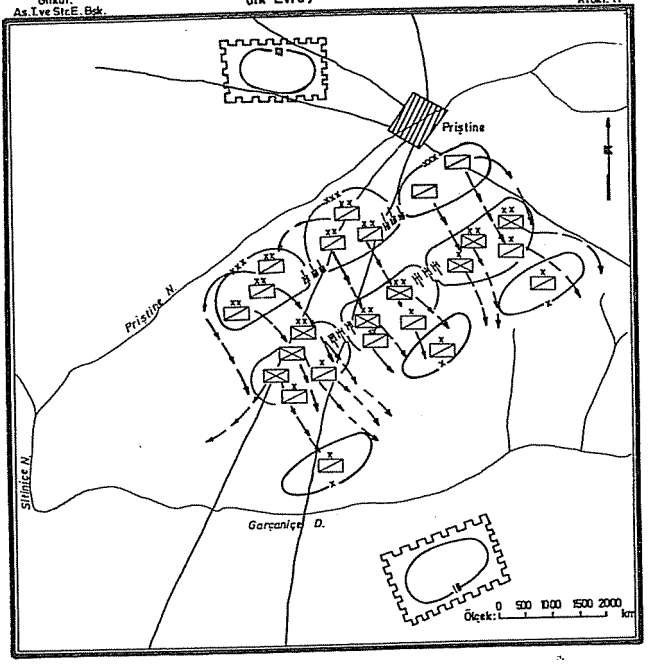

İkinci Kosova Meydan Muharebesi
Üçüncü Gün
(18 Ekim 1448)
(İkinci Evre)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bsk.

Kroki:12

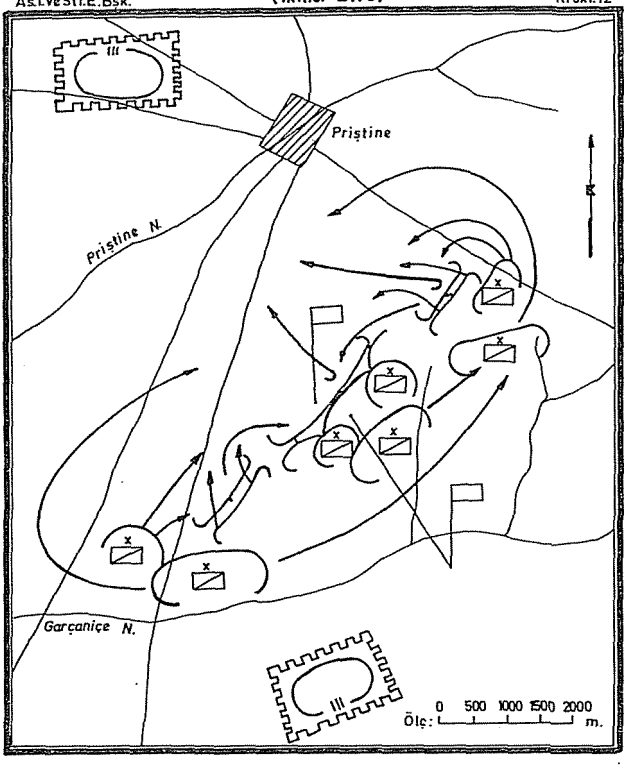

İkinci Kosova Meydan Muharebesi
Üçüncü ve Dördüncü Günler
(18_19 Ekim 1448)

Gnkur.
As.Tvz Str.E.Bsk.
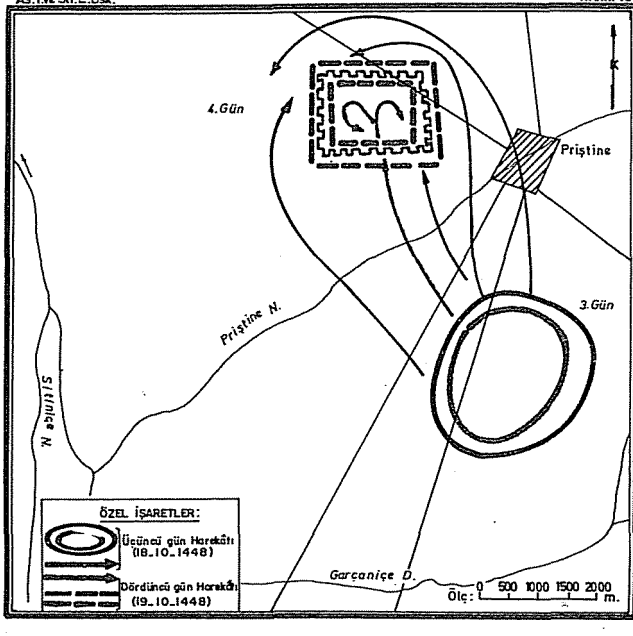
Kroki: 13